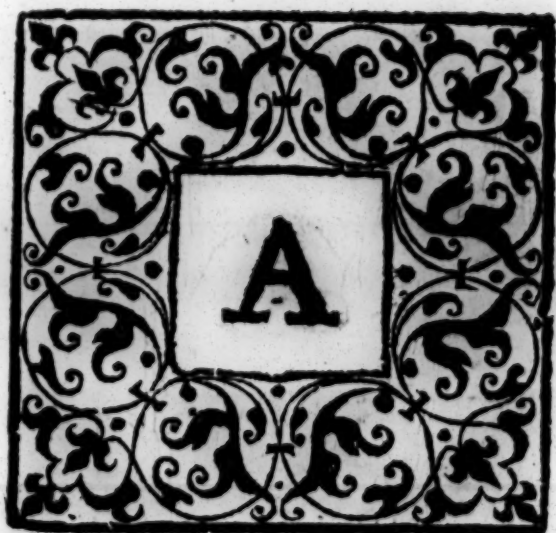

Bibliotheca Universitatis Glasguensis

C.R. 9. 21.

C
Se
C
à
T

A

Ex Libris Bibliothecae Universi-
talitatis **ETHICÆ** *Glasgow*
CICERONIANÆ

Libri duo. *BL: 4.17*

Seu Doctrina de *Honestè* vivendi ratione

E X

Ciceronis Libris collecta, ejúsque Ver-
bis & Sententiis expressa, & *Rameà*
methodo digesta.

à *M. Antonio Buschero.*

L O N D I N I,

Typis Guil. Du-Gardi. Veneunt apud Thomam
Mathews, ad Insigne Galli Gallinacei, in
Cæmeterio Paulino juxta Portam Borealem
minorem: An. 1652.

THE TITHE
OF THE
PARISH OF

ST. MARTIN'S

AND THE
TITHE OF THE
PARISH OF

ST. ANDREW'S

THE TITHE
OF THE
PARISH OF

Natalium Splendore conspiciis, &
Ingenii dotibus Ornatissimis Adole-
scentibus, Discipulis olim in Scholâ
Stadanâ morigeris atque indu-
striis, &

CONVICTORIBUS Jam
suis suavissimis,

S. P. D.

M. ANTONIUS BUSCHERUS.

Bonos plerumque quod novum, mi-
rari; malos verò, etiam per se bo-
num, reprehendere, causâ & usu
ejusdem adhuc non manifestato, est
satis perspicuum. Idem quoque & ab hoc meo
labore haud longè iri remotum prævideo. Erunt,
credo, qui mirentur quid sit, quod cùm tot ex-
stent lucubrationes Ethicorum huic studio man-
cipatorum, ego quoque prodeam Sacris jam tra-
ctandis destinatus Minister: qui reprehendant
scio non deerunt. Hanc ipsam ob causam, prius-
quam nuncupationis vobis (*Adolescentes cha-
rissimi!*),

P R A E F A T I O.

rissimi!) rationem reddam, pernecessaria qua-
 dam & utilia mihi de Ethicâ hac Ciceronia-
 nâ, dum adhuc ab Officina calet, præfanda ex-
 istimo; ut, cum quibus de causis manum operi
 admoverim, quo fine perfecerim, quorum usui
 destinârim, constiterit, mirari desinant boni,
 mali erubescant reprehendere, optimi quique,
 cum vobis omnibus, fructum inde hauriendum
 intelligant uberrimum. Octavus jam labitur
 annus, ex quo patriæ Scholæ Præceptor datas, in-
 ter cetera optimum Ciceronis de Officiis li-
 brum, ad labores, quos Dominus Christianus
 Beckmannus p. m. Rector scholæ dignissimus
 in eo antea subierat, aliquantulum sublevandos
 supremæ classis auditoribus, enucleare perrexî.
 Quem ipsum Ciceronis libellum, cum æquabi-
 lem dicendi rationem, oratione tersâ, & verbis
 appositis efferre, rerum ac sententiarum gravi-
 tatem, non satîs mirando Logices nexu combi-
 nare affirmant doctorum virorum excellentissi-
 mi; imò verò hic liber, teste gravissimo Phi-
 lippo Melancthone, sit tanquam penus &
 aliquid, unde verba apta, figuras, argumenta, sen-
 tentias, & orationem excerpant studiosi; equi-
 dem non partem horum fructuum, sed totum a-
 cervum

P R A E F A T I O.

cervum expromendum esse censebam auditoribus meis, ut ità & partem classis inferiorem, elegantiam sermonis à barbarie tuerer, & superiorem artis Logica usu, quo abundat hic liber, & sententiarum majestate, quo coruscat, instruerem. Universo igitur auditorum cœtui, universam fructuum enarratorum copiam, in succum quasi & sanguinem conversurus, tum ea quæ ad artium discendi naturam spectabant, analysi ac genesi perpetuâ cum discipulis communicabam; tum quoque quæ ad rerum copiam faciebant, locis communibus includebam; quorum alii generaliores, alii specialiores, bene seu honestè vivendi rationem attingentes. Præcipuè autem specialiores hosce per inventionis argumenta ità in uno atque altero virtutis genere, consignare incipiebam; ut non exiguam mihi futura Ethices materiam subministrare viderentur. Inceptum autem hunc docendi modum non in schola patria, sed Stadanâ continuare, summus Imperator, rerûmque humanarum moderator voluit. Cujus voluntati cum parem libentissimè, ex ordine atque constitutione hujus scholæ, Ethica præcepta, à Domino Scribonio concinnata, explicando

A 4

P R Æ P A T I O.

*explicando feliciter [pestis tamen inclementiâ
 sapias filum interrompente] ad finem perduce-
 rem, nec tamen eundem autorem in hac arte se-
 qui è re discipulorum esset; ea cogitabam sub
 methodi Rameæ formâ proferre, quæ de honestè
 vivendi ratione solerter Cicero conscripserat.
 Qui in manibus versabantur de Officiis libri,
 multum spei in hac re faciebant; collecti jam per
 singulas lectiones ex iisdem loci Ethici, auxili-
 um pollicebantur: totum, quod intendebam, de-
 negabant. Meditabar itaque ex integro ejus o-
 pere ejusmodi præcepta hinc indè dispersa in or-
 dinem redigere. Ferebar quidem ad rem istam
 motu proprio, videbam uberiores fructuum ma-
 gnitudinem, clariorem ad cognoscendum lu-
 cem, commodiorem vitæ degendæ informatio-
 nem; at immensum hujus fore laborem, diffi-
 cultatem magnam, molestias non paucas, & hoc
 videbam. Subiens tamen quidquid erat oneris
 libenter, quodlibet præceptum definitionibus, dis-
 tributionibus, argumentis consentaneis, dissen-
 taneis, comparatis & exemplis declaratum in-
 tegris verbis & sententiis Ciceronis fulcie-
 bam, hoc fine, ut Auditores mei cognoscendo
 bene vivendi modo intento, tersum simul & mo-
 deratum*

P R Æ F A T I O.

deratum genus dicendi imbiberent, nec non formâ hâc disponendi cognitâ, ideam & typum haberent, cujus ductu omnia quæ apud alios Autores de hac materiâ essent lecturi, locis communibus concrederent. Perductum denique ad maturitatem hunc Ethices fœtum, bonis haud displicere, juventuti, aliorum etiam informationi commissa, prodesse posse existimans, pedem etiam in lucem conspectumq; hominum proferre passus sum, eâ quâ nunc apparet formâ, non usque adeò ut debebat absolutâ, sed quâ tum inter reliquos Scholæ sudores poterat, mediocri. Plura, fateor, è divite Ciceronis penâ addi, quædam demi potuisse, nonnulla ex argumentis adjectis aliorum naturam aliquando induere, consentanea dissentaneis aut comparatis misceri, non eo inficias; illud duntaxat Aristarchis meis affirmo, textum Autoris, nè nervi pagellarum harum usum regentes inciderentur, non semper fuisse distrahendum, nec omnia propter sermonis suavitatem & dicendi materiam comportanda, sed quælibet sincerâ mente ad scopulum præfixum dirigenda. Quo posito, magnum satis ac uberem laborum meorum fructum me consequutum esse videbar; nec est de quo magni-

P R A E F A T I O.

scum quid pradicem ulterius, nisi hoc sit, ut
rudiori istâ methodo, præstantium hominum in-
genia, ad exquisitius aliquid meditandum invi-
sem, ut illi, sicut his à me cæptum ex Cicerone,
ex Senecæ, Platonis, Plutarchi, Xenophon-
tis, Isocratis, Plauti, Terentii, Virgilii, Ovi-
dii, Horatii scriptis, optimorúmq; Historio-
graphorum commentariis selectas sententias in
unum corpus tanquam cornucopia comportent,
comportatas disponant, & juris publici faciant.
Quemadmodum enim musicus aliquis præclarè
fidibus canens nullis ad cantandum precibus in-
duci, nec tamen subornatum quendam absurde
canentem ac harmonica sonorum intervalla con-
fidenter ferre potest, sed arreptâ protinus te-
stidine suavissimo aures audientium sono recre-
at: sic non dubito & ego multos existere excel-
lentes viros, qui fœcundissimum dicto modo,
Ethices corpus, nullo negotio possunt conficere;
sed quia perinde ut Musicus iste alii aliis de caus-
is ab hoc perutili conatu refugiunt, primò hanc
ideam Ethices adhuc satis incultâ, cum in manus
creditorum, tum verò maximè adolescentum ve-
nire volui, ut, si illos inconcinnitate suâ offen-
dere eosdem ad elegantiores curas; ad hos
fines.

P R Æ F A T I O.

fines antea descriptos consequendum excitaret.

Hic scopus quoque inter fines reliquos mihi propositus, quos si probaveris (L.B.) ad Christianam Ethicam Germanico idiomate ex sacris literis eadem ferè formâ concinnandam calcare addes.

Vestro v. nomini, (Adolescentes charissimi!) multa causæ sunt, cur hanc lucubrationum facturam nuncupârim. Nam siue vestram erga me olim Præceptorem reverentiam & in attendendo diligentiam; siue vestrum, qui jam iisdem mecum parietibus contenti, in studiis finem tanquam inspector eorum considerem; utrumque profectò ejusmodi esse deprehendo, ut, singulari, quo in vos propendeo amore incensus, non potuerim, etiam in medio officii mei cursu, quin Philosophicis etiam præceptis & exemplis vobis commodarem omnibus; *Ætati* enim vestræ quid aptius quàm morum elegantia & vitæ rectitudo hinc addiscenda? Quid conatibus vestris accedat proprius quàm Latine linguae liquorem purissimum ex ipsis fontibus, quos hic liber indicat, haurire? Quid tandem vestris studiis utilius, quàm propositis artium dicendi exemplis, non
solum

PRÆFATIO.

*solum imitandi materiam in hoc libello intueri, sed ibidem alia quoque quæ apud alios exstant aut proprio Marte inventa disponendi aut in locos communes redigendi normam ante oculos cernere? Quorum omnium omnes ut participes fiant, Appendicis loco, quædam de hoc ipso usu adjeci, cujus & illi qui tum Auditores erant, cum hæc publicis lectionibus inculcarem, sunt admoniti: Vos quoque quibus jam dum domi meæ observator studiorum vitæ & morum sum datus, ut fructum hunc subsequenter diebus & annis multiplicem colligatis, Deo auxiliante, curabo. Suscipite ergo (Adolescentes dilecti!) sæturam hanc meam Ethicam, noctes & diesvolvite & revolvite, ut non tantum paternorum bonorum sitis hæredes, sed virtutum maximè imitatores hinc efficiamini. Nihil vobis deesse video, quod ad solidæ eruditionis fundamenta deducat: Non desunt vobis ingenii dotes, non desunt, ut multis, sumptus ad studia necessarii; præceptis institutisq; pietatis & bonarum artium abundatis, privatâ Præceptoris informatione cum publicâ non caretis; Industriâ denique ejusdem ut & discipulorum quorundam, diligentium emulatione, studiis vestris magna sit accessio. Ego, si
quid*

P R Æ F A T I O.

quid in studiis hisce vestris Scholasticis potero, sive monendo sive consulendo nusquam vobis sum defuturus. Nolite igitur, cum nihil desit, vos ipsi vestro deesse commodo; sed datis & concessis atendo spem de vobis conceptam fove- te, frequenti exercitatione confirmate, ut matu- ritatem consequuti, fructus Deo gratos & hu- mana societati salutare feratis, & Parentum, Præceptorum & curatorum expectationi satis- faciatis. Quod si feceritis, Parentum amo- rem, D E I benedictionem, & bonorum Viro- rum favorem in vos derivatum retinebitis; re- ctè & eleganter dicendi, honestè quoque viven- di promptuarium adultiores facti possidebitis.

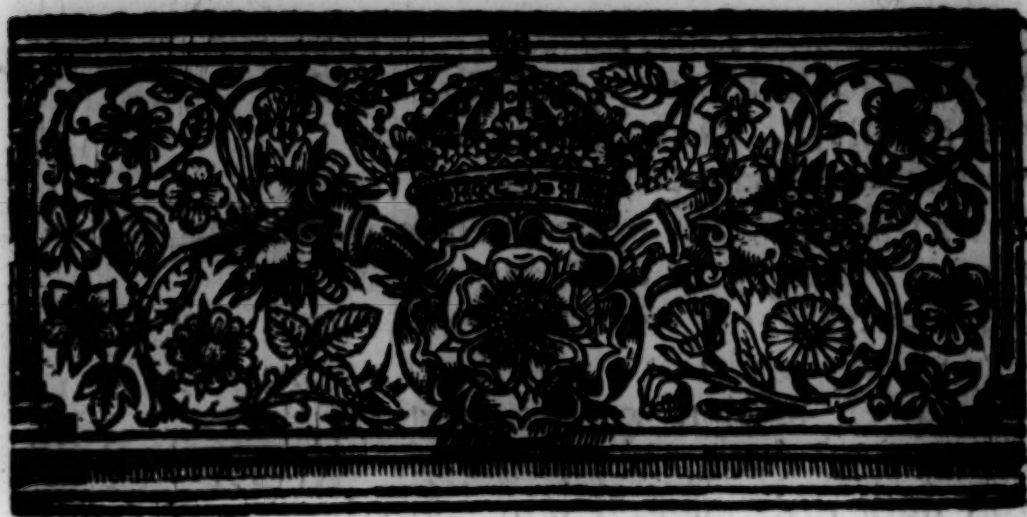
Dominus & Redemptor noster
Jesus Christus Divini flaminis igne
itâ corda vestra accendat, ut veræ
Pietatis optimarumque Artium ac
Linguarum studiis dediti, organa
D E O Patri vestro grata, Ecclesiæ
salutaria, politiæ utilia summâ cum
laude & gloriâ non fictâ celebre-
mini.

P R Æ F A T I O.

mini. Valete & vos-vestrâque studia
rectè curate. Stadæ ex Mulæo no-
stro ad 25 diem Augusti, Anno Sa-
lutis reparatæ M. DC. X.

Eratri

Fratri Suavissimo
ETHICAM Ciceronianam edenti.

Qui numerat tantum nummos, animamque tenacem
Atque oculos illis pascit, non utitur iste.
Si vel opes Cræsi & Pactoli divitis undas
Possideat, medio miser est & egenus in auro.
Non magis est Sapiens, qui dites fœnore multo
Thesuros Sophiæ numero metitur, & illos
Acri acie mentis subtilius usque tueri
Esse satis credit, nec in ullos erogat usus.
Infelix animi pastus speculatio, quam non
Actio subsequitur; nec enim oblectatio vera est,
Quam capit ex auri intuitu, quod condidit arcæ
Euclio vesanus, ni rectè sciverit uti.
Nilquirit Midam auritum cœna abdita in aurum;
Nil Heliogabali parasitos pastus eburnus.
Quæ satiare oculos poterant, satiare vacantem
Non poterant Stomachum; nil contemplariæ aurum est.
Demonibus nostrum nemo felicior esset,
Esset si argutè res perlustrare beatum.
Quod, si aurum. Sophies miserum assequere sine usu est.

Quo ferrum mihi? quò plumbum? quò scoriam? ad Indos
Ista vel Anticyras; nè posthac turpia publi
Otia traducant, quæ nullus dirigit usus.
Plurima mentis acu subtilia stamina texas
De Virtute licet, quæ argutos reddere habentes
Non justos possint; ea tu Germane revellis;
Et meritò: Virtutis enim laus omnis in usu
Est sita, non cerebri lusu; recta actio nobis
Queritur hic tantum, non notio mentis acuta.
Hoc caput est (quicquid desideret iste vel ille):
Quò mihi doctrinam, si non conceditur uri?

M. Stadius Buscherus.

Index

I N D E X.

CAP. IV. De Sobrietate & Ingluvie ei op.

CAP. V. De Castitate & adversâ libidine.

CAP. VI. De Parsimoniâ ejusq; oppos.

CAP. VII. De Modestiâ seu honoris studio ;
item Gloria, contr. Ambitio, Jactantia.

CAP. VIII. De Fortitudine, cujus dissent.
Timor, Ignavia, Metus, Desperatio in de-
fectu ; in excessu Audacia.

CAP. IX. De distinctione Fortitudinis, ubi
1. de Fiduciâ, cujus dissent. Diffiden-
tia, Confidentia. 2. de Magnanimitate,
cujus op. Pusillanimitas ; hujus quasi
gradus, Timiditas, Ignavia. 3. de Pa-
tientiâ ejusq; contr. Impatientiâ. 4. de
Constantiâ, cui oppos. Inconstantia seu
Lenitas & Pertinacia.

Distinctio

INDEX.

*Distinctio 2 hujus Libri, seu partis, de
Virtute ad ALIOS relatâ.*

CAP. I. De *Justitiâ* in genere ejusq; dis-
trib. in tribuentem & retribuentem.

CAP. II. De *Justitiæ* tribuentis in amore
consistentis, 1. specie *Benevolentia* ejusq;
oppos. *Malevolentia*, *Invidia*, *Odio*.

CAP. III. De 2 specie *Beneficentiâ* seu *Li-
beralitate* : oppos. sunt *Maleficientia*, *Il-
liberalitas*, *Avaritia*.

CAP. IV. De 3 specie *Misericordiâ* ejusq;
contr. *Immisericordiâ*.

CAP. V. De 4 specie *Clementiâ* seu *Man-
suetudine*, oppos. ejus *Nimia Clemen-
tia* & *Crudelitas*.

CAP. VI. De *Justitiæ* in tribus, cultu, stu-
dio & officio consistentis, primâ parte,
Obedientiâ.

CAP.

INDEX.

CAP. VII. De 2 & 3 parte, Reverentiâ & Pietate earumq; oppos. Honoris simulatione, Irreverentiâ & impietate adversus parentes.

CAP. VIII De Justitiâ trib in externâ conversatione dictis & factis consistentis, 1. Genere, Veritate (quo Juramentum) & Fide. Opposita harum sunt Mendacium, Simulatio, Crimen falsi, Fraus, Perfidia, Perjurium, Promissa contra utilitatem & honestatem.

CAP. IX. De 2. genere, Humanitate, & Urbanitate. Oppos. Inhumanitas, Morositas, Adulatio.

CAP. X. De Justitiâ retribuyente, ubi de Justitiâ in specie sic dictâ. Contr. Injustitia.

CAP. XI. De Gratitudine & Ingratitudine.

CAP. XII. De Amicitia ejusq; Oppos. Adulatione, Simulatione.

Synopsis

*SYNOPSIS Ethicæ Ciceronianæ
in Tabb. tributa.*

T A B. I.

Ethica agit de Virtu- te, deq; Vitiis opposi- tis. Vir- tus au- tem di- stribui- tur in	Dianoëticam, si- ve Prudentiã : cujus Oppos. Imprudentia ; cujus species	Calliditas	ad quam referuntur	Astutia, Malitia, Vasfricies, Versutia, Dolus malus.	
		Stultitia		Inscitia, Error, Insipientia, Insanitas.	
	Moralem : quæ refer- tur vel ad	NOS ; five habentem ; cujus species		Temperantia. TAB. II.	
				Fortitudo. TAB. III.	
		ALIOS : & di- citur Justitia: quæ vel		Tribuens. TAB. IV.	
				Retribuens. TAB. IV.	

Synopsis Ethica Ciceroniana.

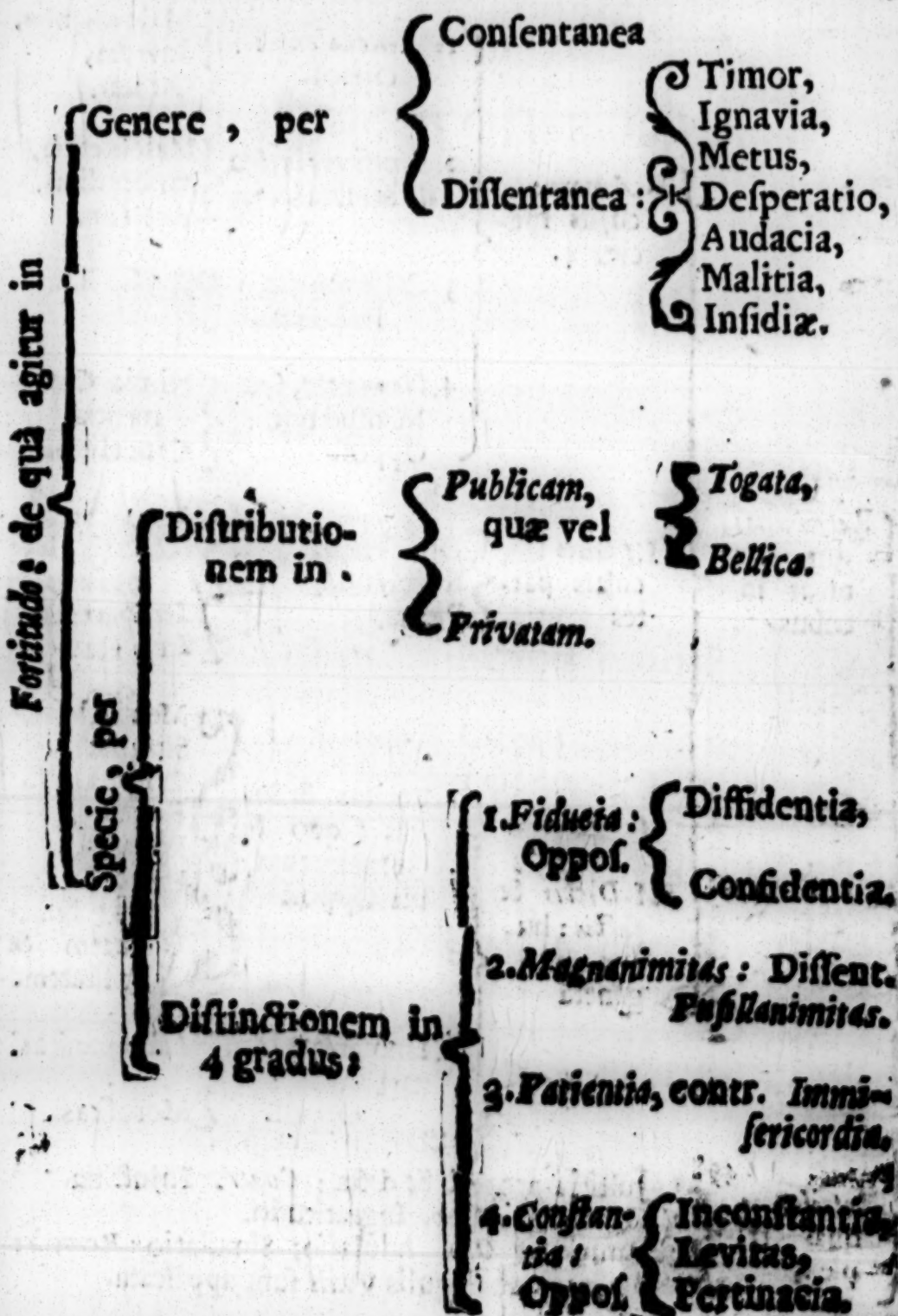
T A B. II.

<i>Temperantia</i> : de quâ agitur in <i>Specie triplici</i> : scil.	(Genere								
	I. <i>Temperantia</i> propriè sic dicta ; cu- jus	Opposita sunt	{	Intemperan- tia, Voluptas.					
					Species	{	Sobrietas :	{	Inglu- vies, Libido.
	II. <i>Parfimoniam</i> : cujus Opp.	{	Desidia acquirendi. Prodigalitas.						
	III. <i>Modestia</i> , seu studium hono- rum ; ubi <i>Gloria</i> ; cujus Opp.	{	Jactantia, Superbia, Fastus, Contemptus honorum.						

T A B.

Synopsis Ethica Ciceroniana.

T A B. III.

T A B.

Synopsis Ethica Ciceroniana.

T A B. IV.

		1. <i>Benevolentia</i> : Oppos.	{ Malevolentia, Invidia, Odium.
	I. <i>Amore</i> : cujus species 4.	2. <i>Beneficentia</i> , seu <i>Liberalitas</i> . Op.	{ Maleficientia, Illiberalitas, Avaritia.
		3. <i>Misericordia</i> : Oppos. Immi- sericordia.	
		4. <i>Clementia</i> , seu Mansuetudo : Oppos.	{ Nimia Cle- mentia. Crudelitas.
Retribuens, qua cer- nitur in tribus	II. <i>Cultu</i> : cujus par- tes	{ Obedientia, Reverentia, Pietas.	Contr. { Inobedientia, Honoris si- mulatio, Irreverentia, Impietas.
			{ Mendacium, Simulatio, Crimen falsi. Fraus, Perfidia, Promissa con- tra hone- statem & utilitatem.
	III. <i>Dictis</i> & <i>factis</i> : hu- jus duo genera	1. <i>Veritas</i> & <i>Fi- des</i> (quo & Juramentum) his Oppos.	
		2. <i>Humanitas</i> & <i>Urbanitas</i> : Oppos.	{ Inhumanitas, Morositas.
Retribuens, qua tri- plex	Justitia proprie sic dicta : Contr. Injustitia.		
	1. <i>Gratitudo</i> : Opp. Ingratitudo.		
	2. <i>Amicitia</i> : Opp. Adulatio, Simulatio : Remedia plenaque singulis Vitiis sunt applicata.		

Ethicae

Ethicæ Ciceronianæ

Pars Prior

DE PRUDENTIA.

C A P U T I.

De Definitione Ethices.

Quid est Ethica?

Ethica est ars seu doctrina honestè vivendi.

Quomodo Cicero describit?

Doctrina de officiis est pars philosophiæ, à qua constanter & honestè vivendi præcepta du-

untur. Vid. lib. 3. Offic. in initio. Vel,

Est certa vivendi disciplina per quam bene beatèque vivitur. 2. Offic.

O B S E R V A T I O.

Quod nos cum *Quintiliano* & aliis probatæ eruditionis viris voce unâ *Ethices* perquàm aptissime significamus, id ipsum *Cicero* (quoniam vox Græca ab ipso unâ voce non effertur, teste *Quint. lib. 6. cap. 2.*) pluribus offert, & nominat præcepta

pta de officiis, notatione ab effectu desumptâ,
quâ efficiat vitam honestam.

Quæ sunt Causæ ejusdem ?

Præter naturam, causæ ejus sunt sapientes
homines, artis beneficio adjuti & usu confirmati.

Demonstres quæso eadem ex Cicerone.

A Philosophiâ, si boni & beati esse volumus,
omnia adjumenta & auxilia petamus bene bea-
tèque vivendi. *Tusc. quæst. lib. 4.*

Philoso-
phia.

A Philosophiâ correctio vitiorum : tu inven-
trix Legum, tu magistra Morum & Disciplinæ
fuisti. *Tusc. 4.*

Quis enim est qui nullis officii tradendis præ-
ceptis Philosophum se audeat dicere ? *Offic. 1.*

Artes.

Quid enumerem artium multitudinem, sine
quibus vita hominis omnino nullâ esse potu-
isset ? quid victûs aut cultûs, nisi tam multæ artes
ministrarentur ? quibus rebus exulta hominum
vita, tantum destitit à victu & cultu bestiarum.
Ex quo leges morèsque constituti, tam juris æ-
qua descriptio certaque vivendi disciplina, per
quas bene beatèque vivitur. *Offic. 2.*

Amplissimam omnium artium bene vivendi
disciplinam vitâ magis quàm literis persecuti
sunt veteres. *Tusc. 4.*

Da & Formam cum Fine.

Forma, ut & *Finis* in vitâ honestè informandâ
consistit & absolvitur. *Cicero.*

Forma.

In excolendo officio sita vitæ est honestas
omnis, & in negligendo turpitudine. *Offic. 1.*

Cùm ea causa impulerit eos qui primi se ad
Philosophiæ studium contulerunt, ut, omnibus
rebus posthabitis, totos se in optimæ vitæ statu
exquirendo collocarent, profectò spe beatè vi-
vendi tantam in eo studio curam operamq; po-
suerunt. *Tusc. lib. 5. sub init.*

Finis.

OBSER-

OBSERVATIO.

1. Sapientem hîc intelligimus eum qui longior rerum usu valet, nec artis est ignarus. sic & hominum congregatio causæ rationem habere videtur.

2. Materia Ethices, si qua exhibenda, ex genere partim, partim ex formâ & subjecto colligatur; coacervatio videlicet axiomaticum ethicorum five morum.

Quoniam vis forma, ut & finis, in honestè vivendo consistit, Exponas quid sit honestè vivere.

Honestè vivere est, cum moribus externis, tum motibus internis, ita se gerere, ut nihil contra decorum & æquum committatur: Nam sic Cicero;

Bene vivere, dico constanter, graviter, sapienter, fortiter. *Tusc. lib. 5.* Profectò nihil est aliud bene & beatè vivere, nisi honestè & rectè vivere. I *Paradox.* nec enim virtutes sine beatâ vitâ coherere possunt, nec illa sine virtutibus. *Ibidem.* Et, *Honestè vivere* est secundum virtutem vivere. Beatus igitur est, qui est in bonis nullo adjuncto malo, cui ex seipso apta sunt omnia. *Tusc. 5.*

Omnes enim bonos beatos esse volumus; omnibus autem virtutibus instructos & ornatos, tum sapientes tum bonos viros dicimus. *ibid.*

OBSERVATIO.

Ciceroni bene & beatè vivere idem est quod nobis honestè vivere. Ethicus igitur seu vir honestus is est, qui *Ciceroni* bonus & beatus sensu philosophico, non theologico dicitur.

Quæ sunt effecta Ethices ?

Recta & beata, i.e. honesta vita per hanc est, & conservatur. *Cicero.*

Effecta sunt
omni actio-
ni omni
tempore in-
servire.

Nulla vitæ pars neque publicis neque priva-
tis, neque forensibus neque domesticis in rebus,
neque si tecum agas quid, neque si cum altero
contrahas, vacare officio potest ; in eoque ex-
colendo sita est vitæ honestas omnis, & in neg-
ligendo turpitudine. *Offic. lib. 1.*

vitam di-
rigitur.

Hoc alterum genus (nam unum genus offici-
ciorum pertinet ad finem bonorum) de officio
in præceptis est positum, quibus in omnes partes
usus vitæ confirmari potest. *Ibid. Offic. 1.*

Est enim certa vivendi disciplina, per quam
bene beatæque vivitur. *supr. lib. 2. Offic.*

De subjecto Ethices quæ habes propo-
nenda ?

Subjectum
internum.

Subjectum internum est ipsum honestum, in
quo describendo & constituendo tota hujus na-
tura est occupata.

Externum sunt homines eorumque actiones.
Cicero.

Honestate unâ vita continetur beata. *Tusc. 5.*

Mentis bono fruendum est, si beati esse volu-
mus ; bonum autem mentis est virtus : ergo hæc
beatam vitam contineri necesse est. *Tusc. 5.*

Totam bene vivendi vim in omni virtute po-
namus. *Tusc. 1.*

Xenocrates in virtute non beatam vitam, sed
beatissimam ponit. *Ibid.*

Amplissimam hanc bene vivendi disciplinam,
vitâ magis quàm literis persecuti sunt veteres.
Tusc. 4.

OBSERVATIO.

Homines, non, quâ corpus naturale & Externum, physicum in iis consideratur, subjectum sunt *Ethices*; sed quatenus vita & actiones ad bene seu honestè vivendum informantur.

Quæ Adjuncta?

Magna ejus est utilitas & præstantia, necessitas, ubertas, & honos, quem addit sui cultoris. *Cicero.*

Cùm statuissem aliquid hoc tempore ad te scribere, ab eo exordiri volui maximi, quod & tui statuti tuæ esset aptissimum, & auctoritati meæ gravissimum. *Offic. 1.*

Cùm tota Philosophia, (mi *Cicero!*) frugifera & fructuosa, nec ulla pars ejus inculta atque deserta sit, tamen nullus feracior in eâ locus est, quàm de *Officiis*, à quibus constanter honestèque vivendi præcepta ducuntur. *Offic. 3.*

Beato nihil deest, quia volumus eum tutum & inexpugnabilem, septum atque munitum. *Tusc. 5.*

Quare conducere arbitror talibus aures tuas vocibus undique circumtonare, nec eos (si fieri possit) quicquid aliud audire, qui vitam honestam ingredi cogitant.

[Sed] ut quæstiosa mercatura, fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacet; sed si multò majori ex parte exstet in utrâque felicitas: sic vita (putà honesta hæc) non solum si undique referta bonis est, sed si multò majore & graviore ex parte bona propendent, beata rectè dici potest. *Tusc. 5.*

CAPUT II.

De Honesto seu Virtute.

Quid est Virtus seu Honestum?

Virtus est facultas animi secundum quam honestè vivimus. *Cicero.*

Definitio.

Virtus est affectio animi constans convenientique, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se, separatâ etiam utilitate, laudabilis. *Tusc. 4.*

Virtus est animi habitus naturæ modo rationi consentaneus. *lib. 2. de Invent.*

Brevissimè recta ratio dici potest. *Tusc. 4.*

OBSERVATIO.

1. Honestè, & secundum virtutem vivere, *Ciceroni* idem est: Ergò & *Virtus* & *Honestum*, Medium officium & decorum ejusdem valoris esse videntur.

2. Animi facultas dicitur virtus, quia, licet non exerceatur, tamen est in animo partim à naturâ ipsâ comparata, partim extrinsecus adducta, ex quo causarum aliqua patet ratio.

Quanam igitur sunt ejus causæ?

Causæ efficientes, à Deo homini concessæ sunt.

1. Naturalis inclinatio. 2. Doctrinæ institutio. 3. Actiones. Materia virtutum ex facultate animi & actionibus honestis, tanquam ignis ex filice elicitur. *Cicero.*

Natura.

Sunt enim ingenii nostris semina innata virtutum

atum ; quæ si adlescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. *Tusc. 3.*

Quia sumus, ut dixi, sapius studiosissimi appetentissimique honestatis. *Tusc. 1.*

Quum verò ita variis imbuamur erroribus, ut sanitati veritas & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat ; animi, qui sanari voluerint, si præceptis paruerint sapientum, sine ullâ dubitatione sanantur. *Tusc. 3. sub initio.*

Nihil amplius nostrum est (quod nostrum dico artis est) quàm ad ea principia, quæ accepimus, consequentia exquirere : quò adsit id quod volumus effectum. Hoc enim apparet ad agendum etiam nos esse natos, quò in rebus exquirendis explicandisque ætatem conterimus. *lib. 5. de Finibus bonorum, &c.*

Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamvis artis præcepta rectè perceperint, quicquam magnâ laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt : Sic officii conservandi præcepta traduntur illa quidem ut faciamus ipsi, sed rei magnitudo, usum quoque exercitationemque desiderat. *Offic. 1.*

Quid de formâ & fine ?

Forma & Finis in facultate istâ honestè vivendi seu in mediocritate seu modo, ut *Cic.* ait, consistit. *Cicero.*

His rebus quæ tractantur in vitâ modum quendam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conservabimus ; in omnibus enim rebus mediocritas optima est : itaque ad omnem usum cultumque vitæ referenda est. *Offic. 1.*

Modus est optimus, decus ipsum tenere nec progredi longius. *in calce Offic. 1.*

Omnino si quicquam est decorum, nihil est profectò

Doctrina & Institutio.

Actiones.

Causam hanc illustrat consilium.

Forma, modus & ordo.

Mediocritas seu modus quid.

Æquabili-
tas.

Duobus
extremis
declinatis
constat me-
dium seu
modus.
Finis.

perfectò magis æquabilitas universæ vitæ, tum
singularum actionum. *Offic. I.*

Ex quibus intelligitur, ut ad officii formam
revertamur, appetitus omnes contrahendos se-
dandósque, excitandámque animadversionem &
diligentiam, ut nè quid temere, ac fortuito, in-
consideratè negligentérque faciamus. *Ibid.*

Itaque omnis honos, omnis admiratio, omne
studium ad virtutem, & eas actiones, quæ virtuti
sunt consentaneæ, refertur: eaque omnia quæ
aut ità in animis sunt, aut ità geruntur uno no-
mine honesta dicuntur. *lib. 5. de Fin. bonorum &
malorum.*

OBSERVATIO.

1. Quas hic virtutum causas damus in ge-
nere, speciebus postea, tautologias vitandi caus-
sâ, possunt accommodari.

2. A naturâ virtus est, 1. Quatenus capax
dicitur virtutum: *deinde*, quatenus proclivis ad
eas: *denique*, quatenus illa natura constat intel-
lectu rectè intelligente, & voluntate rectè vo-
lente. Ergò vel rationem & voluntatem, vel
naturam seu naturales inclinationes causis di-
cere nihil impedit.

3. Ad Institutionem doctrinæ, refertur bona
educatio, cum bonis conversatio, exemplorum
consideratio, spes præmiorum & metus pœna-
rum, &c. Idque à primâ infantiâ; quia naturâ
tenacissimi sumus eorum quæ rudibus animis
percepimus.

4. Actionibus intelligo usum & exercitatio-
nem rerum honestè expediendarum, quibus
pravæ cupiditates & animi sordes tandem elu-
untur.

CAP. II. *Ethica Ciceroniana.*

9

untur. Actiones hæ debent esse conformes voluntari.

5. Qui modum seu mediocritatem in rebus observat agendis, is quoque secundum virtutem vivit, ideoque non ita strictè hic usurpatur mediocritas, quasi semper sit medium inter duo extrema vitia (ubi enim duo extrema non sunt, ibi quoque discessus ab iis non fiet) sed quòd modum à ratione præscriptum, honestoque congruentem viam ingrediatur.

Quinam effectus seu fructus hisce ex causis proveniunt?

Bene seu honestè ut vivas, virtus efficit, naturæ vitia obruit, metum abigit, adversa sustinens, dolori medetur & inconstantia, amicitiam & laudem conciliat, mortis quoque crudelitatem propulsat. *Cicero.*

Ad beatè vivendum præsidii satis in virtute est. *Tusc. 5.*

Effecta virtutis per inductionem specierum.

Quid enim potest ad beatè vivendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine & à metu vindicet? Temperantia tum à libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non finat? hæc virtutem efficere dico. *ibid. 5. Tusc.*

Si quicquid asperum, alienumque à naturâ est, id appellari placeat malum: tantulum tantum est, ut à virtute ita obruatur, ut nusquam appareat. Nam si omnia fugiendæ turpitudinis adipiscendæque honestatis causâ faciamus, non modò stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus, licebit. *Tusc. I.*

Honestatis lumen si aspexerimus, nihil est, quòd ut eo potiamur, non parati simus & ferre totis causis & perpeti. *Tusc. I.*

ferre.

Omnia quæ cadere in hominem possunt, vir-

B. 5.

tus

tus subter se habet, eaque despiciens casus contemnit humanos. *Tusc. 5.*

Amicitiam
reconcili-
are.

Proprium hoc statuo esse virtutis, conciliare sibi animos hominum, & ad usus suos adjungere. *Offic. 2.*

Virtus, inquam, conciliat amicitias & conservat in *Lelio* Decorum, quod elucet in vitâ, movet approbationem eorum quibuscum vivimus. *Offic. 1.*

Mortis cru-
delitatem
propulsare.

Crudelitatem mortis & dedecus virtus propulsare potest. *Philip. 4. Orat. Ord. 47.*

Mors terribilis est iis, quorum cum vitâ omnia exstinguuntur, non iis quorum laus (puta ex virtute orta) emori non potest. 2 *Paradox.*

Da Subjectum Virtutis.

Subjectum constituo animum hominis, pravis affectibus exutum. *Cicero.*

Subjectum,
mens pura.

Altissimum locum in homine & maximè excellentem (virtus) tenet. 4. *de Finibus.*

Nullum theatrum virtuti conscientiam majus est. *in calce lib. 2. Tusc.*

Eaque viri
boni.

Virtus à viris nomen mutuata est. *Tusc. 2.*

Ideoque vir bonus est, qui prodest quibus potest, nocet nemini. Qui item non modò facere, sed nè cogitare quidem quicquam audebit, quod non audeat prædicare. *lib. 3. Offic.*

Quanam sunt Adjuncta?

Constantia seu Immutabilitas, Libertas, Admiratio juncta Favori, Dominium, Divitiæ, &c. interdum Odium & Invidia. *Cicero.*

Adjuncta
virtutis
sunt.

Nos virtutem semper liberam volumus, semper invictam, quæ nisi ita est, sublata virtus est. *Tusc. 5.*

Libertas,
Perpetuitas.

Omnia alia falsa, incerta, caduca sunt; & virtus est una altissimis defixa radicibus, quæ nunquam

quam ullâ vi labefactari potest, nunquam dimo-
veri loco. *Philip. 4. Orat. num. 47.*

In tempestate sâvâ quieta est, lucet in tene-
bris, pulsa loco, manet tamen atque hæret in
patriâ, splendêrque per se semper, neque alienis
unquam sordibus obsolescit, (*pro Sestio*) nec eri-
pi nec surripi potest, &c. hâc qui sunt præditi,
soli sunt divites. 1. *Paradox.*

Admiratione quâdam afficiuntur ii, qui ante- Admiratio,
ire cæteros virtute putantur. *Offic. 2.*

Eos in quibus virtutes inesse videmus, à na- Favor,
Laus,
turâ ipsâ diligimus. *Offic. 1.*

Itaque eos viros suspiciunt homines, maxi-
misque efferunt laudibus, in quibus existi-
mant se excellentes quasdam & singulares
virtutes perspicere. *Offic. 2.*

Virtutes rerum omnium Dominas ratio vo- Dominium,
luit. *lib. 2. de Fin. bonorum, &c.*

Hoc quoque fit in omni populo, exsuperan- Invidia.
tiam virtutis oderunt. *Aristides* ob eandem
causam patriâ pulsus est. *lib. 5. Tusc. quæst.*

Est enim hujus seculi labes, quædam & ma-
cula virtuti invidere, velle ipsum florem digni-
tatis infringere. *Orat. 36. num. pro Corn. Balbo.*

*Habesne comparata & exempla Vir-
tutis?*

Habeo : en comparata : omnibus aliis rebus
anteferenda ; bona autem à potiori dicenda, ut
mercatura ; & uti Deus, tutum præbet refugi-
um. Quemadmodum porrò medici & impera-
tores ex usu clari ; sic quoque virtus. *Cicero.*

Nihil virtute formosius, nihil pulcrius, nihil Compara-
tio ex im-
paribus.
amabilius. *lib. 9. Epist. famil. 164.*

Honestas aut sola expetenda, aut omni pon-
dere gravior habenda, quàm reliqua omnia, ut
Aristoteli placet. *Offic. 3.*

A similibus:
1. Mercaturâ.

Ut quæstiosa mercatura dicitur, non si omni damno semper vacet, sed si multò majori ex parte exstet in eâ felicitas: Sic vita boni viri, non solum si undique referta bonis est, sed si multò maiore & graviore ex parte bona propenderint, beata rectè dici potest. *Tusc. q. lib. 5.*

2. Navigatione.

Quemadmodum si cui naviganti, quem prædones insequantur, *Deus* quis dixerit: ejice te è navi, est qui excipiat; omnem omittat timorem: sic urgentibus asperis doloribus, si non sint ferendi, ad virtutem confugiendum est. *Tus. q. l. 2.*

Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quicquam magnâ laude dignum sine usu, &c. *Vide supr. in loco Causæ. Efficientis. Offic. lib. 1.*

Exempla.

Exempla sunt Romanorum *Romuli*, &c. *Cicero.*

Virtus dedecus propulsare potest, quæ propria est Romani generis & seminis; hanc vobis tanquam hæreditatem majores vestri reliquerunt; hæc majores nostri primùm universam Italiam devicerunt; deinde Carthaginem exciderunt; Numantiam everterunt; potentissimos Reges, bellicosissimas Gentes in deditionem hujus imperii redegerunt. *Philip. 5. Orat. num. 47.*

Quibus tandem gradibus *Romulus* ascendit in coelum? Iisne quæ isti bona appellant? An rebus gestis atque virtutibus? *in Paradox.*

Adhuc Consentanea: jam Dissentanea recense.

Dissentanea sunt omnis generis vitia, quibus honestè vivendi facultas debilitatur atque destruitur. *Cicero.*

Virtutibus rectissimè mihi vidèris vitia opposuisse contraria. Quid enim vituperabile est per seipsum, id eo ipso vitium nominatum puto; vel etiam à vitio dictum vituperari. Quas autem Græci *κακίας* appellant, vitia malo quàm malitias.

Quid vitium.

Malitia.

Vitiositas.

malitias nominare. Malitia enim certi cujusdam
vitii nomen est, vitiositas omnium. *lib. 3. de Fin.*
bonorum & malorum.

Ego poteram morbos appellare, sed id ver- Definitio.
bum in consuetudinem nostram non cadit. Sunt Vitiomm.
autem (vitia) motus animi, rationi non obtem-
perantes. *Tusc. 3.*

Vitia rectè animi pravitates dicuntur. 3. *Pa-*
radoxorum.

Vitiositas autem est habitus aut affectio in to- Quid vitio.
tâ vitâ inconstans, & à se-ipsâ dissentiens, *lib. 4. fitas.*
Tusc. quæst.

Quibus causis conflatur ?

Iis quæ virtutum causis sunt contrariæ : ut
sunt, Naturæ perversitas, sinistra aut nulla insti-
tutio, Actionum malarum continuatio, species
utilitatis, voluptates, dolor, assentationes, pecu-
nia, contemptus rectæ rationis, &c. *Cicero.*

Nunc simul editi in lucem atque suscepti su-
mus in omni continuâ pravitate, & in summâ Causæ vi-
opinionum perversitate versamur, ut penè cum tiorum na-
lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum turalis pra-
verò parentibus redditi, deinde magistris tradi- vitas.
ti sumus, tum ità variis inbuimur erroribus, ut Mala In-
vanitati veritas, & opinioni confirmatæ ipsa na- stitutio.
tura cedat ; siquidem (boni) ejus igniculi cele-
riter malis moribus sic exstinguuntur, ut nus-
quam naturæ lumen appareat. Cum verò acce- Mores perversi.
dit eodem quasi maximus quidem magister po-
pulus, atque omnis undique ad vitia consenti-
ens multitudo, tum planè inficimur, à naturâ que
ipsâ desciscimus, &c. *Tusc. quæst. lib. 3.*

Si ad malam domesticam disciplinam vitâmq;
umbratilem & delicatam accesserunt portæ, eti-
am nervos omnis virtutis elidunt. *Tusc. 2.*

Utilitatis specie sapissimè peccatur : ut in
Corinthi

Species utilitatis.

Corinthe disturbance nostri: in rege qui urbem hanc condidit. Species enim utilitatis animum pepulit ejus, cui, cum visum esset, utiliùs solum se, quàm cum altero regnare, fratrem interemit, *lib. 3. Offic.* Sed nihil quod crudele utile. *Ibid.*

Eadem utilitatis, quæ honestatis est regula: qui hoc non præviderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. Sic enim cogitans; est istud quidem honestum, verùm hoc expedit; res naturâ copulatas audebit errore divellere, qui fons est fraudum, maleficiorum, scelerum omnium. *lib. 3. Offic.*

Voluptates.

Voluptates blandissimæ dominæ, sæpe maiores partes animæ à virtute detorquent, & dolorum cum admøventur faces, præter modum plerique exterrentur. *lib. 2. Offic.*

Nulla enim virtus esse potest, (*vide inductionem specierum ibidem.*) si non expetatur per se, sed ad voluptatem utilitatẽque referatur. *lib. 3. Offic. sub finem.*

Dolor.

Dolor esse videtur acerrimus virtuti adversarius. Is arduas faces intentat, is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum minatur. *Tusc. quæst. lib. 5.*

Cavendum est, nè assentatoribus patefaciamus aures, nè adulari nos sinamus, in quo falli facile est. *lib. 1. Offic.*

Pecunia.

Malè se res habet, cum quod virtute effici debet, id tentatur pecuniâ. *lib. 2. Offic.*

Assperatio rectæ rationis.

Omnès morbi animorum, & perturbationes ex asperatione rationis eveniunt. *Tusc. lib. 4.*

* Quæ præterea ad Vitiorum descriptionem pertinent?

Effecta & Subiecta cum Adjunctis licet ex superioribus facile colligantur, attamen cum
Cicero

Cicero nec in hac parte nobis desit, verba ejus hic subjicimus. *Cicero.*

Animus perturbatus & incitatus, nec cohibere se potest, nec quo loco vult insistere omnino. *Tusc. q. lib. 4.* *Effectus.*

Turpes (igitur) actiones oriuntur è vitiis. *lib. 3. de Fin.*

Quomodo in corpore est morbus, ægrotatio, & vitium; sic in animo. *Tusc. quæst. lib. 4.* *Subjectum.*

O consuetudo peccandi quantam habes jucunditatem in improbis & audacibus, cum poena abfuit, & licentia consecuta est. *Actione 5. in C. Verrem.* *Adjunctum in Subjectis sunt, Jucunditas, Facilitas progrediendi,*

Facile serpit injuria & peccandi consuetudo, non autem facile reprimitur. *Actione 4. in C. Verrem.*

Despicimus autem eos & contemnimus, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum inesse putatur. *lib. 2. Offic.* *Difficultas reprimendi, Contemptus,*

Peccati dolor maximus est, & æternus. *Epist. fam. lib. 11. quæ est Epist. 220.* *Dolor maximus.*

Hujus socios habere consolatio est tenuis. *ibid.*

Potestne huic animi morbo cura adhiberi?

Potest: si causas ejus tollas, turpitudinis magnitudinem objicias, virtutum excellentiam & utilitatem commendes. *Cicero.*

Nam ut medici, causâ morbi inventâ, curationem esse inventam putant: sic nos, causâ vitiorum repertâ, medendi facultatem reperiemus. *Tusc. quæst. lib. 3.* *Medicina vitiorum.*

Est enim quædam medicina certè; nec tam fuit hominum generi infensa atque inimica natura, ut corporibus tot res salutare, animus nullam invenerit. De quibus etiam est merita melius,

melius, quod corporum adjumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. *Tusc. quest. lib. 4.*

Forma
quædam
1. Ex cog-
nitione tur-
pitudinis.

Veruntamen hæc est certa & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitio-
sas, nec habere quicquam aut naturale, aut ne-
cessarium: ut ipsam ægritudinem leniri videmus, cum obijcimus mœrentibus imbecillitatem
animi effœminati, cumque eorum gravitatem,
constantiamque laudamus, qui non turbulentè

2. Vitiis
virtutem
imitan-
tium.

humana patiantur. *Ibid.*

Cernenda autem sunt diligenter, nè fallant ea
nos vitia quæ virtutem videntur imitari: nam
& prudentiam malitia, & temperantiam imma-
nitas in voluptatibus aspernandis, & magnitu-
dinem animi superbia in animis extollendis, &
liberalitatem effusio, & fortudinem audacia
imitatur. *vid. in partit. Oratoris.*

3. Si tollan-
tur penitus.

Omnia igitur ista ex errorum orta radicibus
evellenda & extrahenda penitus sunt, non cir-
cumcidenda nec amputanda. *Tusc. quest. lib. 4.*

Rectè ergò Poëtæ, qui molliunt animos ner-
vosque virtutis elidunt, à Platone educuntur ex
eâ civitate quam finxit ille, cum mores optimos
& optimum Reipub. statum exquireret. *Tusc. q.*
lib. 2.

Instrumentum
fit
Philoso-
phia.

Cultura autem animi Philosophia est, quæ
extrahit vitia radicibus, & præparat animos ad
satus accipiendos, &c. *Tusc. quest. lib. 2.*

4. Si virtuti
studcas.

Qui virtuti student, levantur vitiis, levantur
erroribus. *lib. 4. de Fin.*

Levatio igitur vitiorum magna fit his, qui
habent ad virtutem progressionis aliquantulum.
ibid. lib. 4. de Fin.

CAPUT III.

*De Virtutis distributione ejusq;
parte primâ Prudentiâ.**Quomodo distinguis Virtutem?***I**N *Dianoëticam & Moralem. Cicero.**Distributio
ex causis.*

Superiores non omnem virtutem in ratione esse dicebant, sed quasdam naturâ aut more perfectas. *Quæst. Acad. lib. 1.*

Est igitur vis virtutis duplex: aut enim scientiâ cernitur virtus, aut actione: nam quæ prudentia quæque gravissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet una; quæ verò moderandis cupiditatibus, regendisque animi motibus laudatur; ejus est munus in agendo, in partit. *Oratoriis.*

*Alia Scientia seu Prudentia, alia Actionis.**Alia etiam Cicer. Distinct.*

Virtus omnis in tribus rebus ferè vertitur: quarum, una est in prospiciendo: altera, cohibere motus animi turbatos: tertia, his, quibus cum congregamur, uti moderatè & scienter. *Offic. 2.*

Virtus partes habet quatuor: Prudentiam, Justitiam, Fortitudinem, Temperantiam. *lib. 2. De Invent.*

Omne enim quod honestum est, id quatuor partiū oritur ex aliquâ. Aut n. in perspicientiâ veri, solertiâque versatur; aut in hominū societate tuendâ, tribuendâque cuiq; & rerum contractarum fide; aut in animi excelsi atque invicti magnitudine ac robore; aut in omnium quæ.

quæ fiunt quæque dicuntur ordine & modo, in quo inest modestia & temperantia. *Offic. I.*

OBSERVATIO.

Ad illam honestè vivendi facultatem, virtutis verò productā requiritur: 1. Ut quid honestum sit cognoscamus seu intelligamus. 2. Ut intellecta sponte & promptè suscipiamus, inque actum ubi datur, producamus; atque hæc duo requisita distributionem illam bimembrem constituent. *Cic.* Etsi in quatuor partes honestum seu officium dividat, tamen nostram quoque haud improbat, cum alias eum videatur amplecti, etiam illo simili quo utitur. *in Acad. quest. & alibi.* Quemadmodum avem ad volandam, ita hominem ad intelligendum & agendum, esse natum tanquam mortalem Deum.

Quid est Virtus Dianoëtica?

Virtus Dianoëtica, seu prudentia, est prima pars virtutis, quid honestum sit rectè intelligens.

Cicero.

Definitio. Est autem *Prudentia* primus in virtute locus, quæ in perspicientiâ veri solertiâque versatur. *Offic. lib. I.*

Prudentia est rerum bonarum & malarum & utrarumque scientia. lib. 2. De Invent. vel,

Prudentia, quam Græci σοφία dicunt, est rerum expetendarum fugiendarumque scientia, Offic. I.

Virtutum una est in perspiciendo quid in quâque re, verum sincerumque sit, quid consentaneum cuique, quid consequens, ex quo quæque gignantur, quæ cuiusque rei sit causa. Offic. 2.

Sapientie definitio.

Sapientis autem est sanitas animi, hoc verbi vis

vis ipsa declarat. Illos enim sanos intelligas necesse est: quorum mens mota quasi morbo perturbata est nullo: qui contrà affecti, hi infani. *Tusc. quæst. lib. 3.*

OBSERVATIO.

1. A providendo *prudencia* est appellata, *1. De Rep.* Qui rerum aliquid prospiciunt, *prudentes* possumus dicere, i.e. providentes. *1. De Divin.*

2. Etsi autem Philosophi inter *prudenciam* & *sapientiam*, ut & Theologi distinguunt, sæpius tamen uno venit significatu, unde & *Ciceroni calliditas* dicitur *prudencia*: item, *scientia alicujus artificii*: item, *multarum rerum memoria*, & *usus plurium negotiorum*: quæ posteriora tamen non ità huic loco conveniunt. vide *3. Rhetoricorum libro.*

3. Bene intelligere est, *scientiam rerum expetendarum & ruglendarum* habere, præterita meminisse, præsentia cognoscere, & futura prospicere.

Quis autem prudens dicitur?

Qui rectè novit expetere honesta & fugere turpia: vir *prudens* & frugi, ait *Socrates*, apud *Stobæum* dicitur, præteritorum meminisse, præsentia agere, futura cavere. *Cicero.*

Qui maximè perspicit quid in re quâque verissimum sit, quique acutissimè & celerrimè potest & videre & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus ritè haberi solet. *Offic. 1.*

Qui poterit esse excelsus atque erectus, & ea quæ accidere homini possunt omnia parva ducens, qualem sapientem esse volumus, nisi omnia.

Quis prudens.

omnia sibi in se posita esse censebit. *Tusc. quæst. lib. 5.*

Da porrò causas & effecta Prudentiæ.

Efficiens causa est natura, seu ejus ratio, quæ in cognitione, scientiâ, intellectione comparandis occupatâ, ministerio sensuum, inductione exemplorum, eorûmque bene multorum (quæ quasi naturæ locum habent) observatione utitur.

Forma in rectè intelligendo quid turpe, quid honestum dictu & factu sit, absolvitur; uti & finis, qui in istâ legitimâ agibilibus cognitione consistit. *Cicero.*

Causæ sunt
1. Ratio.

Homo, qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earûmque progressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebûsque præsentibus adjungit & annectit futuras; facile totius vitæ cursum videt, ad eamque degendam præparat res necessarias. *Offic. lib. 1.*

Sapientis animus semper ita est affectus, ut ratione optimè utatur. *Tusc. quæst. lib. 3.*

2. Natura.

Naturâ inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri visendi. *Tusc. quæst. lib. 3.*

Omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem: inprimisque hominis est veri inquisitio & investigatio. Itaque cum sumus necessariis negociis curisque vacui, tum avemus aliquid videre, audire, ac discere, cognitionemque rerum aut occultarum aut admirabilium ad bene beatèque vivendum necessariam dicimus. *Offic. lib. 1.*

3. Memoria,
providentia.

Partes (i.e. causæ) sunt Memoria, Intelligentia, Prudentia, quibus repetit animus illa quæ fuerint, ea perspicit quæ sunt; futurum aliquid

quid videt antequam factum sit. *lib. 2. De Invent.*

Abundas Athenis præceptis institutisque Philosophiæ, propter sumamam & Doctoris auctoritatem & urbis, quorum alter te scientiâ augere potest, altera exemplis. *Offic. 1.*

In omnibus adhibenda est præparatio diligens, & ad ea eligenda, quæ dubitationem afferunt, adhibere doctos homines debemus, vel etiam usu peritos, & quid iis in unoquoque genere placeat exquirere. *ibid. lib. 1.*

Prudens adhibebit ad considerandas res, & tempus, & diligentiam.

5. Tempus
& diligentia.

Effecta quæ?

Rerum naturam intueri, non opinari, non falli, non poenitere, mæstitiam pellere, tranquillitatem suppeditare.

Cicero.

Qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, maximè sapientiæ fungitur officio. *Tusc. quæst. lib. 3.*

Effecta sunt
I. Rerum naturam intueri.

Sapientis est nihil quod poenitere possit facere, nihil invitum; splendide, constanter, honestè, omnia: nihil ita expectare quasi certo futurum, nihil admirari ut inopinatum ac novum accidisse videas; suis stare judiciis. *Tusc. quæst. lib. 5.*

II. Constanter omnia agere.

Sapiens nunquam opinatur, id est, assentitur rei vel falsæ vel incognitæ. *Acad. quæst. lib. 4.*

III. Non opinari nec falli.

Sapiens enim hanc esse vim censet, rem cavere nè capiatur, nè fallatur videre. *ibid.*

Sapientia enim est una quæ mæstitiam pellit ex animis, quæ nos exhorrescere metu non finit. Quâ præceptrice in tranquillitate vivi potest, omnium cupiditatum ardore restincto. *lib. 1. De Finibus. bon.*

IV. Tristitiam pellere, tranquillitatem vitæ conciliare.

Quæ

Quæ Subjecta Prudentiæ ?

Subiectum in quo, est homo magni ingenii, rectè utens ratione in rerum bonarum & malarum contemplatione & delectu.

Subiectum circa quod sunt consilia de rebus honestè agendis, eaque vera.

Cicero.

Subiectum
in quo.

Magni autem est ingenii revocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. *Tusc. 1.*

Autoribus uti optimis possumus, quod in omnibus causis & debet & solet valere plurimum, & primum quidem omni antiquitate, quæ quò propius aberat ab ortu & divinâ progenie, eò melius fortasse ea, quæ erant vera cernebat. *Tusc. 1.*

Subiectum
circa quod.

Prudentia est locata in delectu bonorum & malorum. *Offic. 3.*

Quocirca huic quasi materiæ quam tractet in qua versetur subjecta est veritas. *Offic. 1.*

Quæ ostendis Adjuncta prudentis, seu prudentiæ ?

Vacuitatem à perturbationibus & omnibus vitiis, superbiâ, irâ, timore, moestitiâ.

Item, constantiam & vitæ jucunditatem ; item, auctoritatem & fidem.

Cicero.

Adjuncta
sunt :

Virtus,
Humilitas,
Constantia,
Fortitudo,
Benevolen-
tia.

Sapientis animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam timet ; non cadit in sapientem ægritudo, & omnes sapientes fortes. *Tusc. quæst. lib. 3.*

Non cadit in eum alieno gaudere malo, nec ut irascatur, in eum cadit. *Ibidem.*

Annulum Gygi si habeat sapiens, nihil plus sibi licere, putet peccare, quàm si non habeat :

habeat : honesta enim bonis viris, non occulta quærentur. *Offic. 3.*

Non potest esse jucunda vita, à quâ absit prudentia. *Tusc. lib. 5.* Jucunditas vitæ.

His fidem habemus quos plûs intelligere Fides.
quàm nos arbitramur, quòsque & futura prospicere credimus, & si res agatur, in discrimenque ventum sit, expedire rem & consilium ex tempore capere posse : hanc enim omnes existimant utilem veramque prudentiam, *Offic. 2.*

Illustra, quæso, hanc doctrinam comparatis & exemplis.

Prudentia virtutibus moralibus,

1. Anteferenda,

2. Comparatur musicis & pictoribus.

Exempla autem sunt in Catone, Democrito, Atheniensibus proposita.

Cicero.

Animi virtus corporis virtutibus anteponatur : ut *5. de Finibus.* Comparatio

Res enim quas persequimur ingenio ac ratione, gratiores sunt quàm illæ quas viribus. *Offic. 3.* 1. Minorum.

Meliùs ea curantur, quæ consilio geruntur, quàm ea quæ fine consilio administrantur. Domus ea quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus & apparatus, quàm ea quæ temerè & nullo consilio administratur. Sic exercitus, sic navis. *lib. 1. de Invent.* Illustratio
1. Exemplo
speciali.

Itaque dux ille Græciæ nunquam optat, ut *Ajaci* similes decem habeat, sed ut *Nestoris*; quod si acciderit, non dubitat quin *Troja* brevi nio sit peritura, (non enim viribus corporis, aut velocitatibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur, sed consilio & auctoritate, *de Senect.*) Parva enim sunt foris arma, nisi sit consilium domi. *Offic. 1.* 2. Testimonio.

Nihil

Nihil (itaque) est homini prudentiâ dulcius aut sagaci ac bonâ mente. *Tusc. 1.*

3. Compa-
ratio Simi-
lium.

Causis il-
lustrata.

Ut in fidibus musicorum aures vel minima sentiunt; sic nos magna sæpe intelligimus ex parvis, ex oculorum obtutu. *Offic. 2.*

Ut enim pictores, & ii qui signa fabricantur, & veri etiam Poëtæ, suum quisque opus à vulgo considerari vult, ut si quid reprehensum sit à pluribus, id corrigatur, hique id secum & cum aliis, quid in eo peccatum sit exquirunt: Sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda & non facienda, & mutanda & corrigenda sunt. *Offic. lib. 1.*

Exempla
1. Catonis.

Ego (inquit Cato) senatui quæ sunt gerenda præscribo, & quomodo Carthagini mala jam diu cogitanti bellum inferatur, multò antè denuncio. *lib. de Senect. seu Cat. Major.*

2. Demo-
criti.

Democritus luminibus amissis alba & atra discernere non poterat; at verò bona & mala, æqua & iniqua poterat: sine varietate coloris licebat beatè vivere, sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri etiam animi aciem aspectu oculorum arbitrabatur, ut quum alii quod est ante pedes non viderent, ille infinitatem omnium peregrinabatur, ut nullâ in extremitate consisteret. *Tusc. lib. 5.*

3. Atheni-
ensium.

Athenienses, cùm Persarum imperium nullo modo possent sustinere, statuerentque ut urbe relictâ naves conscenderent, libertatémque Græciæ classe defenderent, *Cyrtilum* quendam, suadentem ut in urbe manerent, *Xerxémque* reciperent, lapidibus obruerunt. *Offic. 3.*

Quodnam Oppositum Prudentiæ?

Imprudentia; quæ quid honestum sit, rectè non intelligit.

Perturbatio animi hujus causa est, quæ nihil honesti

honesti causâ suscipiendum esse permittit. Unde partes ejus seu species potiùs sunt *calliditas* & *Malitia*. Ad illam astutia, malitia, vafri-
versutia, dolus malus; ad hanc inscitia, error, insipientia, insanitas referuntur.

Cicero.

Perturbatio est averfa à rectâ ratione contra naturam animi commotio: seu, appetitus vehementior longiùs discedens à naturæ constantiâ.

Tusc. 4.

Prudentiam malitia imitatur, studiisque bonis similia esse videntur, quæ in eo genere sunt nimia. *In partit. Orat.*

Cùm, quod scias, id ignorare emolumentum tui causâ velit eos, quorum interfit id scire; est versuti, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri, hæc & alia vitiorum subeunt nomina. *Offic. 3.*

Versutos eos appello, quorum mens celeriter versatur; Callidos autem, quorum tanquam manus opere, sic animus usu concalluit. *lib. 3. de Nat. Deorum.*

Dolus malus est, cùm aliud est simulatum, aliud actum. Ergo omnes aliud agentes, aliud simulantes, perfidi, improbi, malitiosi sunt. *Offic. 3.*

Malitia, si omnia quæ turpia & mala sunt, mala bonis anteponit. *Offic. 3.*

Qui parùm perspiciunt quicquid honestum, etiam utile esse; hi sæpe versutos homines & callidos admirantes, eorum malitiam, sapientiam judicant. *Offic. 2.*

Nec ulla perniciēs vitæ major inveniri potest, quàm in malitiâ simulatio intelligentiæ. *Ibid.*

Quo quis versutior & callidior, hoc invisior

C

&

Causa.

Species sunt Malitia.

Dolus malus.

Quid malitia.

Ignari.

Simulatio per comp. ab effectis.

Adjuncta. & suspectior, detractâ opinione probitatis.
Offic. 2.

Fraus Vulpeculæ, vis Leonis esse videtur; utrumque alienissimum ab homine est, sed fraus odio digna majore. *Offic. 1.*

Suppeditâtne Calliditatis exempla Cicero?

Multa ubique, sed jam illa sufficiant duô.

Cicero.

Exempla.

Cajus Cannius, Eques Romanus, cùm se Syracusas otandi causâ, non negotiandi contulisset, dictitabat se hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. Quod cùm percrebuisset, *Pythius* quidam, qui argentariam Syracusis faceret, dixit, Se venales quidem hortos non habere, sed licere uti *Cannio* (si vellet) ut suis: Et simul ad cœnam invitat in posterum diem, piscatores convocat, & ab his petit, ut postero die ante suos hortulos piscarentur: ad cœnam venit *Cannius*; Cymbarum ante oculos multitudo, pro se quisque quod cœperat afferebat, ante pedes *Pythii* pisces abjiciebantur. Incensus *Cannius* cupiditate, contendit à *Pythio*, ut venderet: gravatè ille primò. Quid multa? multùm impetrat. Sed postero die cùm illuc invitâisset familiares, nullum scalmum videt, & vicini aiunt, Hic piscari nulli solent. *Offic. 3.*

In hoc genere in Rep. multa peccantur, ut ille, qui cùm triginta dierum essent cum hoste pactæ induciæ, noctu populabatur agros, quòd dierum essent pactæ, non noctium, induciæ: *Offic. 1.*

De alterâ specie, stultitiâ, si quæ habes subijce.

Stultitia.

Cicero. Insipientia est quasi insanitas quædam,

dam, quæ est insania, eadēque dementia, quorum mens enim motu, quasi murbo, est perturbata hos insanos appellari necesse est. *Tusc. 3.*

Stultitiam censuerunt inconstantiam sanitæ vacantem.

Furor autem est cæcitas mentis ad omnia. Furor. *Ibid.*

Omnia quæ mala putantur, sunt improvisa *I. Adjuncta Insipientiæ.* graviora: præmeditatio autem futurorum malorum lenit eorum adventum. *Ibid.*

Ennius dicebat, Nequicquam sapere, qui sibi non sapiat. *Offic. 3.*

Stulti malorum memoriâ torquentur. *lib. 1. II.* *de Fin.*

In stultorum vitâ nulla est:

Est enim proprium stultitiæ aliorum vitia *III.* cernere, oblivisci suorum. *Tusc. 3.*

Omnes insipientes sunt miseri. *4. de Fin.*

Stultitia majus est malum, quàm omnia mala *Comparata Imparium.* & fortunæ & corporis. *lib. 3. de Nat. Deorum.* & Insipientiâ nullum majus malum. *Tusc. 3.* (nam) cupiditate & agridudine, qui tandem in corpore possunt esse graviores morbi? *Ibid.*

Qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem perturbatos motus Philosophi appellant) non magis est sanus quàm id corpus, quod est in morbo. *Ibid.*

Ut civitas in seditione beata esse non potest, *Similium.* nec in discordiâ dominorum domus: ita nec animus à se dissidens, secumque discordans gustare ullam partem liquidæ voluptatis & liberæ potest. *lib. 1. de Fin.*

Da huic (si habes) malo Imprudentiæ remedium.

Cicero. Subsequens suppeditat.

In hoc genere duo vitia sunt vitanda: Unum, *Remedia*

nè incognita pro cognitis habeamus ; Alterum
nè nimis magnum studium multamque operam
in res obscuras atque difficiles conferamus, eas-
que non necessarias. *Offic. I.*

Illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus
sit, quod sine Philosophiâ fieri non potest, fi-
nem miseriarum nullum fore.

Tusc. quest.

Ethica

Ethicæ Ciceronianæ

Pars Posterior,

DE VIRTUTIBUS

MORALIBUS.

Distinctionis primæ, de Virtute ad
N O S relatâ,

C A P U T I.

Quid Virtus Moralis, ejusque causæ? Dist. 1.
 Uemadmodum honestè vivendi ratio
 λογική à virtute ducatur, expositum
 est superioribus: jam quid sit Virtus
 ηθική declarato. *Virtus Moralis* est
 pars altera Ethicæ rectè agens, quod hone-
 stum est. *Cicero.*

Cognitio contemplatióque manca quodam- Ratio or-
 modo atque inchoata est, si nulla actio rerum dinis.
 consequatur. Cognitionem (ergò) prudentiám-
 que sequetur actio. *Offic. 1.*

Ità fit, ut consideratè agere pluris sit, quàm
 cogitare prudenter. *Ibid.*

Veri investigandi studio à rebus agendis ab-
 duci

Dist. I. duei contra officium est: virtutis enim laus omnis in actione consistit. *Ibid.*

OBSERVATIONES.

1. *Moralis dicitur Virtus, quod more & consuetudine comparatur, vel potius multum adjuvatur: & ab hac parte n. 1. & 2. tota hæc honestè vivendi ratio n. 1. denominatur.*

2. *Ciceroni Activa dicitur, quod in rebus parandis & tuendis exerceatur.*

3. *Definit in Tusc. quæst. Virtutem perferendorum malorum fortem atque invictam patientiam, verum cum fortitudinis propria sit descriptio, ad illius explicationem reservabimus.*

Proximum jam, ut de causis hujus Virtutis, quæ habes, exponas.

Causa, ut & reliqua argumenta hanc virtutem declarantia, ex genere superius explicato Adjuvantes petantur. Morem verò, & consuetudinem esse causas sunt. adjuvantem; & 2. seu ipsam prudentiam efficientem causam; commoda hominum subiectum, &c. hic in specie notabis.

Cicero.

1. Consuetudo.

Effecta

Consuetudo.

Consuetudine jus est id, quod sine lege æquè ac si legitimum sit, usitatum est. ad Herenn.

Consuetudinis (enim) magna vis est; pernoctant Venatores in nive; in montibus se uri patiuntur: indè pugiles castris contusi, nè ingemiscunt quidem. Quis mediocris gladiator ingemuit? Quis vultum mutavit unquam? Tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet; ergò hoc poterit Samnis, Spurcus homo, vir illa dignus, locoque: vir natus ad gloriam, nullam

nullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret?

Dist. I.

Tusc. quæst. lib. 2.

Nulla virtus prudentiâ vacat. *Tusc. q. 5.*

2. Efficiens
est Pruden-
tia.
Effectum
Prudentiæ.

Atque illi, quorum studia vitæque omnis in rerum contemplatione versata est, tamen ab augendis hominum utilitatibus & commodis non recesserunt. Nôsq; ipsi quicquid ad Remp. attulimus, à doctoribus atque doctrinâ instructi, ad eam & ornati accessimus. *in calce Offic. I.*

Ea verò actio, sine quâ (ut est in antecedentibus) omnis cognitio manca, in hominum commodis tuendis maximè cernitur. *Ibid.*

Subiectum
Virtutis
Moralis.

OBSERVATIONES.

1. Non sufficeret hîc proposita causarum enarratio, nisi quæ in genere de Virtute dicta sunt, huc accommodentur.

2. Πεγαίπρωσι, seu Electio, talis hîc causa dicitur, à quâ secundum rectum rationis iudicium, & voluntatis electionem, mentis iudicio obtemperantem, honestæ actiones dependent. Hinc constat Prudentiam etiam causam dici, quoniam omni virtuti quasi facem præferens ostendit, quid factu honestum sit.

Principales igitur causæ, ut ex superioribus notum, sunt Ratio & Voluntas, quæ imperant locomotive, ut regat omnia membra ad mandata Domini expedienda. Quia verò sola natura non sufficit, assuetudine & exercitatione crebrâ, affectus, & reliqua membra ad honestè agendum deducuntur. Unde est distinctio Actionum virtutis in antecedentes, & consequentes.

3. Reliqua quoque Effecta, Subiecta, Adjuncta, Comparata, ut & Opposita cum Remediis ex genere delibanda sunt.

CAPUT II.

*De Virtutis Moralis distributione ;
vel enim ad NOS refertur,
vel ad ALIOS.*

*Dic ergò de illâ prius, quæ ad
NOS refertur.*

Dist. I.

AD NOS, seu ad habentem quæ refertur, animum ejus, ita ad rationi obediendum componit, ut honestè secum vivat. Species hujus sunt *Temperantia & Fortitudo.*

Quid est Temperantia ?

Temperantia est virtus componens & moderans rerum jucundarum cupiditates.

Cupiditates autem sunt Voluptatis, Divitiarum, & Honorum, ex quibus tres Temperantiæ species oriuntur.

Prima propriè & usitatè dicitur Temperantia ; secunda Pecuniarum ; tertia Honoris, quæ non minùs rectè Temperantia appellatur.

Cicero.

*Definitio-
nes genera-
les.*

Est quoddam genus honestatis, quod omnes ex parte propter se expetitur, aliud in quo alterius ratio conjungitur. lib. 2. de Invent.

Sequitur ut de unâ reliquâ parte honestatis dicendum sit, in quâ verecundia, & quidam ornatus vitæ, Temperantia & Modestia, omnisque sedatio perturbationum & rerum motus cernitur. Offic. I.

*Quarta pars decori, moderatione, modestiâ,
continentiâ,*

continentiâ, temperantiâ continetur. *lib. 3. Dist. 1. Offic.*

Græci Temperantem *σωφρονα* appellant, eam-
que virtutem *σωφροσύνη* vocant, quam so-
leo equidem tum temperantiam, tum Moderati-
onem appellare, nonnunquam etiam Mode-
stiam. *Tusc. quæst. 3.*

Temperantia est moderatrix omnium appe-
titionum. *5. de Fin.*

Temperantia est decorum, approbationem
movens eorum, quibuscum vivitur, ordine &
constantia, & moderatione dictorum omnium
atque factorum. Maxima enim vis decori in hac
inest parte quæ explanat quid faciendum, quid
fugiendum sit; ita fit, ut ratio præsit, appetitus
obtemperet. *Offic. 1.*

Temperantia est, quæ in rebus aut expeten-
dis aut fugiendis, ut rationem sequamur, monet,
animis pacem affert, & eos quasi quâdam con-
cordiâ placat ac lenit. *5. de Fin.*

Magna vis est in virtutibus; eas excita, si fortè
dormiunt. Aderit *Temperantia*, quæ eadem *Mo-*
deratio à me quidem paullò antè appellata. *Fru-*
galitas, quæ te turpiter & nequiter facere nihil
patietur. *Tusc. q. 3.*

OBSERVATIO.

Ignosces L.B. si fortè Definitiones suprâ positas,
ut nimis generales videris. Consultò enim illas adjeci,
ut haberes copiam, & simul agnosceres temperantiam
itâ latè sæpius adhiberi, ut ipsi honesto seu virtuti ejus
definitio hic posita conveniat.

2. Secum vivere hîc dico, non à societate huma-
nâ sejunctum, solitariam agere vitam, sed in hisce vir-
tutibus conservandis esse occupatum, quibus non alte-

Dist. I. rursus primario, sed habentis & possidentis perfectitudo queritur.

CAPUT III.

De Temperantiâ, propriè sic dictâ.

Definias illam.

Temperantia, propriè sic dicta, est, quæ moderatur cupiditates voluptatum, ab honestate avocantium.

Causarum vim hæc natura, hominum industria, pudor & considerata hominis præstantia, ac voluptatis ac vitiorum hujus exiguitas.

Reliqua argumenta in margine notata ad verba Autoris.

Definitio. Cicero. *Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio. lib. 2. de Invent.*

Alia ab Hf. fectis de- scriptio. *Temperantia enim, quam paullo antè frugalitatem appellavimus, videtur esse proprium, motus animi appetentis regere & sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni re servare constantiam. Tusc. q. 3.*

Causæ sunt Nobis à naturâ constantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datae sunt, eadem natura docet non negligere, quemadmodum nos adversus homines geramus. *Offic. lib. 1.*

1. Natura. Corporis nostri magnam naturâ ipsa videtur habuisse curam, cujus tam diligentem fabricam imitata est hominum industria. Si quis est paullo ad voluptates propensior, modo nè sit excruciatum.

2. Homi- num indu- stria.

eadum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine); sed si quis est paullo erectior, quamvis voluptate capiat, occultat & dissimulat appetitum voluptatis, propter verecundiam. Sin sit, qui tribuat aliquid voluptati, diligenter sciat, ei tuendum esse modum ejus fruenda. Ex quo intelligitur corporis voluptatem non satis esse dignam hominis præstantiâ, càmque contemni & rejici oportere. *Offic. 1.*

3. Consideratio præstantiæ humanæ.

Atque etiam si considerare volumus, quæ sit in naturâ hominis excellentia & dignitas, intelligemus, quàm sit turpe diffuere luxuriâ, & delicatè ac molliter vivere; quàmque honestum parcè, continenter, severè, sobriè. *Ibid.*

Vitæ inest moderator cupiditatis pudor. 2. 4. Pudor. *de Fin.*

Sæpe videmus fractos pudore, qui nullâ ratione vincerentur. *Tusc. 2.*

Custos virtutum omnium, dedecus fugiens, & laudem maximè consequens, verecundia est. *In partit. Orat.*

Temperantia animis pacem affert, & eos quâdam concordia placat, ac lenit. 1. *de Fin.* *Effectum;*

Temperantia est inimica libidinum; libidines consecratrices voluptatis. *Offic. 3.*

Temperantia cernitur in prætermittendis voluptatibus. *lib. 3. de Fin.* *Subiectum;*

Vel, ut est de naturâ Deorum, constat ex prætermittendis voluptatibus.

Nihil reperiri potest tam eximium, quàm istam virtutem moderatricem animi, temperantiam, non latere in tenebris, neque esse abditam, sed in luce. *Ad Q. fratrem, epist. 1.* *Adjunctum;*

Quid de ejus Opposito, Intemperantiâ & Voluptate?

Intemperantia est, quæ cupiditates voluptatum non:

Dist. I. non moderatur, absentes anxie expetit, presentibus nullâ ratione & modo utitur.

Cicero.

Descriptio
ab effectis.

Quemadmodum Temperantia sedat omnes appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi pareant : Sic huic inimica *Intemperantia* omnem animi statum inflamat, conturbat, incitat. *Tusc. q. 4.*

Omniū perturbationum fons est *Intemperantia*, quæ à totâ mente, etiam à rectâ ratione defectio à præscriptione mentis sic aversâ, ut nullo modo appetitiones animi nec regi nec contineri queant. *Ibid.*

Voluptatis
effectus.

Voluptates blandissimæ dominæ sæpe majores partes animi à virtute detorquent, & cum dolorum admoventur faces, præter modum plerumque exterrentur. *Offic. lib. 2.*

Impedit enim consilium voluptas rationis inimica, ac mentis, ut ita dicam, perstringit oculos ; nec in voluptatis regno virtus potest consistere. *In Cat. Majore.*

Plerique autem, quod tenere & servare id, quod statuerunt, non possunt, victi & debilitati, objectâ specie voluptatis, tradunt se libidinibus constringendos, nec quid virtutis sit provident. *Ibid.*

Eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt, impulsûq; libidinum, voluptatibus obedientium, decorum, & hominum jura violârunt, corporibus elapsi, circa ipsam terram volutantur, nec in hunc locum cœlestium, id est, cœlum revertuntur. *In Somn. Scip.*

Comparatio
voluptatis.

Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus à naturâ datam, dicebat *Archita Tarentinus*. Hinc, patriæ proditiones, hinc rerum publicarum everfiones ; nullum denique

nique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret. *de Senect.* Dist. I.

Divino munere ac dono mentis nihil tam inimicum, quàm voluptas. *Ibid.*

*Suntne, quibus huic morbo occurras,
Remedia?*

Sunt: viz. Caussarum temperantiæ comparatio, præstantiæ tuæ meditatio, & adjuncti huius vitii, & poenæ magnitudo; de quibus in præmissis. Remedia.

His autem & illa quæ hic Cicer. addantur?

Cicero. Nec figura corporis, nec excellentia ingenii humani significat, ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur voluptatibus. 2. *de Finibus.*

Minimèque artes probandæ, quæ ministræ sunt voluptatis. *Offic. I.*

OBSERVATIO.

Voluptas alia animi, alia corporis: illa cum in rerum honestarum contemplatione, tum virtutis honestæ actione cernitur.

Hæc autem, Voluptas scilicet corporis, sensus externos afficiens, vel honesta vel turpis: illam temperans, per se ambit, hanc aversatur & fugit.

CAPUT IV.

De Sobrietate.

Temperantiæ, propriè sic dictæ,
quæ sunt Species?

Sobrietas & Castitas.

Quid Sobrietas?

Sobrietas est à nimio cibo potúque abstinentia
seu temperantia.

Cicero.

Tantum cibi & potionis adhibendum, ut refi-
ciantur vires, non opprimantur. *In Cat. Ma.*

Enis.

Victus cultúsque corporis ad valetudinem re-
ferantur, & ad vires; non ad voluptatem.

Offic. 1.

Quia jucunditas victûs in desiderio est, non
in satietate. *Tusc. 5.*

Cibi condimentum sit fames, potionis sitis.

2. de Fin.

Esse oportet, ut vivas; vivere, non ut edas.

4. ad Herennium.

Effecta.

Valetudo sustentatur notitiâ sui corporis, &
observatione earum rerum, quæ res aut prodesse
soleant, aut obesse; & continentia in victu om-
ni, atque cultu corporis tuendi causâ, & præ-
termittendis voluptatibus. *Offic. lib. 2.*

Si salubri atq; moderato cultui atque victui
quietè se tradiderit homo, illa pars rationis sci-
licet elucebit, & se vegetam præbebit. *de Di-
vinatione.*

Subjectum.

Quæritur in re domesticâ Continentiæ laus,
in publicâ Dignitatis. *Pro Flacco.*

Sapientibus

Sapientibus extenuatur magnificentia & sumptus Epularum, quod parvo cultu natura contenta sit. Quis enim non videt desiderii ista condiri? *Darius* in fugâ cum aquam turbidam & cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundius. Nunquam scilicet ficiens hiberat; nec esuriens *Ptolemæus* ederat, cui cum peragranti *Ægyptum*, comitibus non consecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius. *Tusc. lib. 5.*

Dist. II.

Exemplum
Darii.

Ptolemæi.

Socratem ferunt, cum usque ad vesperum contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, cur hoc faceret, respondisse, Se, quò melius cœnaret, obsonare famem deambulando. *Ibid.*

Socratis.

Persarum à *Xenophonte* virtus exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter Na-
sturtium. *Ibid.*

Persarum.

Quid adversatur Sobrietati?

Ingluvies, quæ est cibi & potûs incontinentia, in specie hâc constituit, Voracitatem, seu Edacitatem & Bibacitatem. *Cicero.*

Mente rectè uti non possumus, multo cibo & potione completi. *Tusc. lib. 5.*

Efficacia.

Vera multo plura evenirent, si ad quietem integri iremus: nunc onusti cibo & vino perturbata & confusa cernimus. *de Divin.*

Quod in animo sobrii, id in linguâ ebrii. *Ibid.*

Efficacia.

Plato ait, Pars hominis, si inopiâ eveda, aut satietate affluenti, perstringit aciem mentis. *de div.*

Est præclara *Epistola* *Platonis*, in quâ scriptum est his ferè verbis: vita illa, beata quæ ferebatur, plena *Italicarum* *Syracusanarumque* mensarum, nullo modo mihi placuit: his in die saturum fieri, nec unquam pernoctare solum, ceteraque quæ comitantur huic vitæ, in quâ sapiens nemo efficitur unquam, moderatus verò multò minús.

Dist. I. multò minús. Quomodo igitur jucunda vita potest esse, à quâ absit moderatio? *Tusc. 5.*

Sardanapalus, opulentissimus Syriæ rex, incidi jussit busto,

Hæc habeo quæ edi, quæque exsaturata libido

Hausit: at illa jacent, multa & præclara relicta.

Quid aliud, inquit *Aristoteles*, in bovis, non in regis sepulcro inscriberes? *Ibid.*

OBSERVATIO.

De causis & reliquis argumentis consentaneis sobrietatis & ingluviei consule, quæ suprà in genere dicta, & habebis quod hîc in specie pronuncies, & quia ebrietatis illud vitium illo seculo, non ita, ut hodiè, fuit obvium, in pauciora hujus descriptionem contraxit Cicerò.

CAPUT V.

De Castitate.

Quid est Castitas?

Castitas est ab amore illegitimo temperantia.

Aliquando verecundia & pudicitia dicitur.

Natura hujus principia largitur.

Sobrietas autem in hujus procreatione & conservatione non est causarum postrema.

Adjuvantes sunt præceptiones, & vitæ ac morum inspectores.

Effecta ejus sunt, virtutem custodire, homines non offendere.

Subjectum omnis ætas; juvenes, senes.

Adiunctum

*Adjunctum ornamentum, laus & gloria.**Dist. I.,**Cicero.*

Verecundus est, qui ut bene audiat, erubescit
& pudet impudicā loqui? *lib. 2. de leg.*

Erubescunt etiam pudici loqui de pudicitia.

Ibid.

Nobis à naturā verecundiæ partes datæ sunt. *Causæ,*
Offic. I. *1. Natura.*

Principio enim ipsa natura magnam corporis nostri videtur habuisse rationem: quæ partes corporis ad necessitatem datæ, aspectum essent deformem habituræ, atque turpem, eas contexit atque abdidit. *Offic. I.*

Hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata est hominum verecundia; quæ enim natura occultavit, eadem omnes, qui sanā mente sunt, remonent ab oculis, neque earum partes, neque usus suis appellant nominibus. *Ibid.* *2. Imitatio.*

Nos sequamur naturam, & ab omni quod abhorret ab oculorum auriūque comprobatione fugiamus. *Ibid.*

Adolescentes, cum dare jucunditati se voluerint, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ, quod erit facilius, si hujusmodi quæque rebus majores natu interesse velint. *Offic. I.* *3. Observatores seu inspectores.*

Custos virtutum omnium, dedecus fugiens, & laudem maximè consequens, verecundia est. *Effectum.*

In partit. Orat.

Scenicorum mos tantam habet à vetere disciplina verecundiam, ut in scenā sine subligaculo prodeat nemo. *Offic. I.* *Exempla Romanorum.*

Nostro quidem more, cum parentibus puberes filii, cum foceris generi non lavantur. Retinenda igitur est hujus generis verecundia, præsertim naturā ipsā magistrā & duce. *Ibid.*

Lucius

L. Virgini. Lucius Virginius Viriniam filiam suâ manu occidit, potius, quàm ea Appii Claudii libidini dederetur. *lib. 2. de Fin.*

Q. Claud. Matronarum castissima putabatur *Q. Claudia.*
Orat. 30. de harusp. respons.

Cn. Pompeii Quem Reges, quem exteræ gentes castiorem, moderatiorem, sanctiorem non modò viderunt, sed aut sperando aut optando cogitaverunt? *Cn. Pompeio? Orat. 36. pro L. Balb.*

Quid adversatur Castitati?

Libido, (venereus, seu turpis amor) scilicet amoris legitimi negligentia.

Causa ejus sunt Impietas, Ingluvies, Otium, Conversatio cum libidinosis, Consuetudo, Occasio.

Effecta ex contrariis Castitatis facilè colliges: ut Virtutem negligere, Hominum odium in se derivare, Naturæ excellentiam demoliri, periculum aliis creare.

Subjectum in quo, sunt Imprudentes imprimis adolescentes.

Subjectum circa quod, dat Cicero omnis generis affectus, ut sunt Ira, Odium, Excandescencia, &c.

Adjunctum, Miseria, Odium, Contemptus, Poena, &c. *Cicero.*

Ordiamur ab eo, quem mollem, quem voluptuarium dicimus. *Tusc. 5.*

Libido est perturbatio ex opinione boni futuri nata, ad quod inflammata & illecta rapitur. *Tusc. 4.*

Vel est cupiditas effrænata, adversus rationem incitata vehementius, quæ in omnibus stultis invenitur. *Ibid.*

Nullam capitaliorem pestem à naturâ datam hominibus dicebat Archita Tarentinus, quam corporis

Defectio-
nes ex
Causis &
Subjeto.

Effecta.

corporis voluptatem, hinc Patriæ proditio- *Dist. I.*
nes, &c.

Nullum denique scelus, nullum magnum fa-
cinus esse, ad quod suscipiendum non libido vo-
luptatis impelleret: Supra verò, adulteria &
omne flagitium nullis aliis illecebris excitari,
nisi voluptate. *in Cat. Maiore.*

Consules designatos novi ego, libidinum & languoris effeminatissimi animi plenos, qui nisi à gubernaculis recesserint, maximum ab univer-
so naufragio periculum est. *in Epist. ad Attic.*

Testimo-
nium per
Subiectum
& Effecta
illustratum.

Totus verò iste, qui vulgò appellatur amor,
tantæ levitatis est, ut nihil videam, quod putem
conferendum, qui flagitii & levitatis autor.
Tusc. 5.

Petulantia & libido est magis adolescentis, quàm senis, non tamen omnium adolescentium,
sed non proborum. *de Senect.*

Subiecta ei sunt, Ira, Excandescencia, Odium,
Inimicitia, Discordia, Indigentia, Desiderium,
& cætera ejusmodi. *Tusc. 4.*

Quid verò illum, quem libidinibus inflam-
matum & furem videmus, omnia rabidè ap-
petentem inexplebili cupiditate; quoque afflu-
entibus voluptates undique hauriat, eò gravius
ardentiùsque sitientem, Nonne rectè miserrimum dixeris. *Tusc. 5.*

Adjuncta,
Miseria.

Odium mihi fuit cum *P. Clodio*, eò quòd per-
niciosum fore patriæ civem putabam, qui tur-
pissimâ libidine incensus duas res sanctissimas,
religionem & pudicitiam, uno scelere violasset.
de Provinc. consularib.

Odium.

Quæstorem nemo dignum judicat; est enim
levis, libidinosus. *Epist. 3. lib. 6. ad Attic.*

Contem-
ptus.

Quem non pudet, hunc ego non reprehensio-
ne solùm, sed & poenâ dignum puto. *lib. 1. de Orat.*

Pœna.

Ut

Dist. I.

ut quidam morbo aliquo & sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt : sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non sentiunt.

Philip. 2. Orat. 32.

Exemplum
Sassia.

A. Cluentius Habitus, is, cum esset mortuus, reliquit filiam nubilem, quæ brevi tempore post patris mortem, nupsit *Aulio Melino*, consobrino suo, adolescenti, imprimis, ut tum habebatur, inter suos & honesto & nobili. Cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordia, repente exorta est mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore, verum etiam scelere econjuncta. Nam *Sassia* mater hujus *Habiti* (puta junioris adhuc vivi) *Melini* illius adolescentis generi sui, contra quam fas erat, amore capta, primo, neque id ipsum diu, quo quomodo poterat, in illâ cupiditate continebatur ; deinde, ita flagrare coepit amentia, sic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filii dolor, non filia moeror, à cupiditate revocaret ; animum adolescentis nondum consilio ac ratione firmatum, pellexit iis rebus omnibus, quibus illa ætas capi & deliniri potest : filia, quæ non solum illo communi dolore muliebri in ejusmodi viri injuriis angeretur ; sed nefarium matris pellicatum ferre non posset, de quo nè queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, cæteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat, in hujus amantissimi sui fratris manibus & gremio, moerore & lacrymis confenescebat. Ecce autem subitum divortium, quod solatium malorum omnium ferè videbatur, discedit à *Melino Cluentia*, ut in tantis injuriis non invita, ut à viro non libenter. Tum verò illa egregia ac præclara mater palam exultare

exultare lætitiâ, ac triumphare gaudio cœpit, viatrix filia, non libidinis, itaque diutiùs suspicionibus obscuris lædi formam suam noluit, lectum illum genialem, quem biennio ante filia suæ nubenti straverat, in eâdem domo sibi ornari & sterni, expulsâ atque exturbatâ filiâ jubet, nubit genero socrus, nullis auspiciis, nullis autoribus, funestis omnibus omnium. O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vitâ inauditum! O libidinem effrænatam, atque indomitam! O audaciam singularem! perfregit atque prostravit omnia cupiditate atque furore, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. *In Or. pro A. Cluen. hab.*

Antonium hominem nequam & contaminatum, id est, effœminatum appellat. *De ejus libid. vid. Orat. 44. Philip. 2.* *Antonii.*

Quàm multis istum *Verrem* ingenuis, quàm multis matribus-familiâs in illâ terrâ atque impurâ legatione vim attulisse existimatis? Eoque in oppido pedem posuit, ubi plura stuprorum, flagitiorumque suorum, quàm adventus sui vestigia reliquit? Unum consideretur, quo *Philodami* hospitis filiam per comitem *Rubrium* vi abripere tentavit. Et cùm ob hoc cives omnes ad eam domum, in quâ iste diversabatur, incendendam sarmenta afferrent, iisque quorundam intercessione ex istâ flammâ evolâset, coram *Nerone* *Philodamum* & filiam accusavit, quòd capitis falsò damnati. *Plura nefaria. Ibid. Act. 3. in Verrem, Orat. 6.* *Verris.*

Alexander Pheræus propter pellicatûs suspicionem ab uxore interfectus est. *Offic. 2.* *Alexandri Pheræi.*

Catilina exemplum est profusæ libidinis. *Vid. Catilina. Orat. I. contr. Catil.*

Dist. I.

Da, si habes, huic morbo Remedia.

Remedia sunt : Rei amatoriae consideratio,
Laboris continuatio, & Loci mutatio.

Cicero.

1. Contem-
ptus rei
amatae.Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, ut
& illud quod cupiat ostendat, quàm leve, quàm
contemnendum, quàm nihil sit omnino, quàm
facile vel aliunde vel alio modo perfici, vel om-
nino negligi possit. Abducendus est nonnun-
quam ad alia studia, sollicitudines, curas, nego-
cia. *Tusc. 4.*2. Loci mu-
tatio.Loci denique mutatione, tanquam ægroti non
convalescentes, curandus est. Maxime autem
admonendus est, quantus sit furor amoris. Nam
suspiciones, inimicitiae, induciae, bellum, pax
rursum, &c. Hæc inconstantia mutabilitasque
mentis, quem non ipsa pravitate deterreat?
*Tusc. quest. lib. 4.*3. Pravitas
rei.Non enim pudendo, sed non faciendo id quod
non decet, impudentiae nomen effugere debe-
mus. *lib. I. de Orat.*

OBSERVATIO.

Libidinis vox, frequenter à Cicerone usurpatur
pro cupiditate, & appetitione honestâ seu voluntate,
sapiens pro contumaciâ; quarum significationum
neutra huc quadrat, sed specialissimè in hoc loco pro
amore illegitimo accipitur.

CAPUT VI.

De Parsimoniâ.

Primam temperantiæ speciem ita vidimus : jam quid sit altera ejus species, Parsimonia, exponas.

P*arsimonia est Temperantia in pecuniis, putâ non tantum custodiendis, sed etiam acquirendis.*

Cicero.

Toto hoc genere de quærendâ, de collocandâ pecuniâ, etiam de tuendâ, commodius à quibusdam ad medium *Janum* sedentibus, quàm ab ullis philosophis, ullâ in scholâ disputatur ; sunt tamen ea cognoscenda ; pertinent enim ad utilitatem. *Offic. lib. 2.*

Parsimonia est magnum vectigal. 5. Paradox.

Sapientia est pecuniæ quærendæ intelligentia. 1. de Invent.

Quæ Causæ dantur ?

Efficientes sunt Natura, Necessitas, Favor, Amor, Artificia, Bellum, Lex, Agricultura.

Materia est pecunia, id est, omne id, cujus æstimationem metitur nummus.

Cicero.

Si considerare volumus, quanta sit in hominis naturâ excellentia & dignitas, intelligimus quàm sit honestum parcè, continenter, &c. vivere. Offic. I.

Naturales divitias, dixit frugi ille Piso, parabiles esse, quòd parvo natura esset contenta. 2. de Fin.

Pecuniæ

Dist. 1.

2. Necēssitas.

3. Favor.

Pecuniæ subsidium est necessarium. Rerum autem omnium, nec aptius est quicquam ad opes tuendas quàm diligere; nihil alienius, quàm timeri.

Offic. 2.

4. Hæreditas.

Bellum.

5. Artes.

Locupletibus ad sua vel tuenda vel recuperanda non obsit invidia. Offic. 2.

Privata nulla sunt naturâ, sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoriâ, ut qui bello potiri sunt; aut lege, aut pactione, conditione, sorte. Offic. 1.

Quibus autem artibus, aut prudentia major inest, aut non mediocris utilitas quæritur: ut Medicina, ut Architectura, ut doctrina rerum honestarum, hæ sunt iis, quorum ordini conveniunt, honesta. in calce lib. 1. Offic.

6. Mercatura.

Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est; si magna & copiosa, multa undique apportans, multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda, atque etiam si satiata quæstu, vel contenta potius, ut sæpe ex alio in portum, ex ipso portu se in agros possessionesque contulerit, videtur jure optimè laudari. Ibid.

7. Agricultura.

Omnium autem rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est Agriculturâ melius, nihil uberior, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Offic. 1. sub finem.

Res familiaris quæri debet his rebus, quibus abest turpitudine; conservari autem diligentiam & parsimoniâ, iis denique etiam rebus augeri. lib. 2. Offic.

De Formâ & Fine quid sentis?

Forma est, ut honestè comparet illa & tueatur, & hujus gratiâ etiam dimittat.

Finis, ut ad usum vitæ necessarium comparet victum & amictum, &c.

Cicero.

Cicero. Bene autem parta sit res familiaris, non omni ratione exaggerata, nullo neque turpi quæstu neque odioso; augeatur autem ratione, diligentia; nec libidini potius & luxuriæ, quam liberalitati & beneficentiæ pareat. *Offic. 1.*

Pecuniæ quærendæ non solum ratio est, sed etiam collocandæ. *Offic. 2.*

Hanc enim ob causam, ut sua tuerentur, Respub. civitatésq; constitutæ sunt. Nam etsi, duce naturâ, congregabantur homines, tamen, speculodiæ rerum suarum, urbium præsidia quæfiverunt. *Offic. 2.*

Habenda est etiam ratio rei familiaris, quam quidem dilabi finire, flagitiosum est; sed ita, ut illiberalitatis, avaritiæque absit suspicio. *Offic. 2.*

A *Catone* cum quæreretur quid maximè in re familiari expediret, respondit: Bene pascere; Quid secundum? Satis bene pascere; Quid tertium? Bene vestire; Quid quartum? Arare: Fœnerari autem esse hominem occidere. *Ibid.*

Expetuntur divitiæ tum ad usus vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates. *Offic. 1.*

Quod cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores solent esse, ille *Oppianicus Vitricus A. Cluenti* propter pecuniam liberos amittere jucundum esse duxit. *pro A. Cluent.*

Quanam Effecta sunt hujus virtutis?

Benevolentiam conciliat, Reipub. ac Privatæ commodat, Valetudini prodest.

Cicero.

Nullâ autem re conciliare facilius Benevolentiam multitudinis possunt ii, qui Reipublicæ præsumt, quam abstinentiâ & continentia. *Offic. 2.*

Neque solum officio, quod hominum generi utilis: universo cultura agrorum est salutaris, sed delectatione & saturitate, coplâque rerum omnium, D quæ

Dist. I. quæ ad victum hominum, cultumque Deorum pertinent. *de Senect.*

Atque etiam omnes qui Rempublicam gubernant, consulere debebunt, ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessariae. Quarum qualis apparatus fieri debeat, non est necesse disputare. *Offic. 2.*

Si enim alicui necessitas obvenerit, danda est opera, ut omnes intelligant necessitati parendum. *Ibid.*

Divitias autem *Diogenes* censet, eam non naturâ vim hædere, quasi duces sint ad voluptatem & ad valetudinem, sed etiam in eâ contineant.

De Subjectis & Adjunctis quæ habes?

Subjecta ex Effectis quoque colliguntur; videlicet tam Respub. quàm Familiaris.

Adjuncta sunt rerum Affluentia, Laus, Delectatio, Favor. *Cicero.*

Subjecta:
Magistratus.

Atque etiam omnes, qui Rempublicam gubernant, &c. *suprà in Effectis.* Hæc ratio, ac magnitudo animorum in majoribus nostris fuit, ut, cum in privatis rebus, suisque sumptibus minimo contenti, tenuissimo cultu viverent; in imperio atque in publicâ dignitate omnia ad gloriam, splendorémque revocarent. Quæritur enim in re domesticâ continentiae laus, in publicâ dignitatis. *Cic. pro Flacco.*

Pater-familias.

Semper boni, assiduique domini referta cella vinaria, olearia & pecuniaria est, villaque tota locuples est; abundat porco, hædo, agno, gallinâ, lacte, caseo. *Offic. de Senect.*

Adjuncta:
Delectatio.

Delectant enim magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia & copiâ.

Favor.

Nullâ autem reconciliare facilius benevolentiam possumus, quàm abstinentiâ & continentia. *Offic. 2. suprà.*

Jam

Jam Proverbii locum obtinet, HOMI- *Dist. I:*
NEM FRUGI OMNIA RECTE *Laus:*
FACERE. *Tusc. 4.*

Laudat *Africanum Panatius*, quod fuerit ab-
stinens.

Tantum *Paulus* in ærarium pecuniæ invexit,
ut finem fecerit tributorum. *Offic. 2.*

Comparata & exempla hæc suppeditat.

Cicero.

Valere malis, quàm dives esse. *Offic. 2.*

Ut *Tauris* naturâ datum est, ut pro vitulis *simile*
contra leones summâ vi impetûque contendant;
sic ii qui valent opibus, atque id facere possunt
ad servandum genus humanum, naturam imi-
tentur. *3. de Fin.*

Omnes sunt in Rege virtutes, sed præcipue *Exemplum*
singularis & admiranda frugalitas. Etsi hoc ver- *Dejotari,*
bo suo Reges laudari non solere, est tamen illa
privata laus; non solum *Tetrarcha* nobilis, sed
optimus *Pater-familiâs*, & diligentissimus *Agri-*
cola, & *Pecuarius* est habitus. *pro Dejotaro.*

Neque verò *Atticus*, minùs ille vir bonus Pa- *Aliud*
ter-familiâs habitus est, quàm *Civis*. Nam cum *Attici.*
esset pecuniosus, nemo illo fuit minùs emax,
minùs ædificator, neque tamen non inprimis
bene habitavit; omnibûsque rebus optimis usus
est. Usus est familiâ, si, utilitate judicandum,
optimâ; si formâ, vix mediocri. Splendidus
erat, non sumptuosus; omni diligentia mun-
ditiam non affluentem affectabat. *In Vitâ*
Attici.

Quid victum illum *Lacedæmoniorum* in Phi- *Lacedæmo-*
ditiis non videmus? ubi cum *Tyrannus* coena- *niorum.*
visset *Dionysius*, negavit se jure illo nigro, quod
coenæ caput erat, delectatum. Tum is qui illa
coxerat, minimè mirum; condimenta enim de-
fuerunt.

Dist. 1. fuerunt. Quæ tandem? inquit ille: Labor in venatu, sudor, cursus ab Erotâ, fames, sitis. His enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atque hoc non ex hominum more solum, sed etiam ex bestiis intelligi potest, quæ, ut quicquid objectum est, quod modò à naturâ non sit alienum, eo contentæ, non quærunt amplius. Civitates quædam universo more doctæ, parsimoniâ delectantur, ut de Lacedæmoniis paullo antè diximus. Persarum à Xenophonte virtus exponitur; quos negat ad panem adhibere quicquam præter Nasturtium. *Tusc. quæst. lib. 5.*

Perge ad Dissentanea.

Dissentanea
Quæstus.
Ociosi.

Dissentit à parsimoniâ: 1. Illegitimus acquirendæ pecuniæ modus, vel etiam omnino nullus. 2. Prodigalitas. Primum improbantur hi quæstus, qui in odia hominum incurrunt; ut porticorum, ut fœneratorum: sordidi etiam putandi sunt, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiant, nisi admodum mentiantur, &c. *Offic. 1.*

Fœnerari, inquit Cato, est hominem occidere.

Offic. 2.

Proprium
tantum
commodum.

Qui omnia metiuntur suis emolumentis & commodis, neque ea volunt præponderari honestate, hi solent in deliberando honestum cum eo quod utile putant, comparare; boni viri non solent. *Offic. 3.*

Comparatis
illust.

Detrahare aliquid alteri, & hominem hominis incommodo, suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm paupertas, quàm mors, quàm dolor, quàm cætera quæ possunt corpori accidere, aut animo. Principio enim humanum tollit convictum & societatem. *Offic.*

Prodigo:
rum obje-
ctæ.

lib. 3.

Prodigi sunt, qui epulis & viscerationibus & gladiatoriiis

gladiatoriiis muneribus, ludorum venationum-
que apparatu pecunias profundunt, in eas res
quarum memoriam aut brevem aut nullam sint
relicturi omnino. *Offic. 2.*

Multi patrimonia effuderunt inconsultè lar-
giendo. Sequuntur enim largitionem rapinæ.
Cum enim dando egere cœperint, alienis bonis
manus afferre coguntur; ità cùm beneficiæ
caussâ benefici esse velint, non tanta studia con-
sequuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia
eorum, quibus adimerunt. *Ibid.*

Qui gratificantur cuiuspiam, quod obsit illi cui
prodesse velle videantur, non benefici neque
liberales, sed perniciosi assentatores esse judi-
candi sunt; etiam qui aliis nocent, ut in alios
liberales sint, in eâdem sunt injustitiâ. *Offic. 1.*

Non possunt non prodigè vivere, qui nostra
bona sperant, cùm effuderint sua. *Philip. 11.*

In proverbii consuetudinem venit, LAR-
GITIONEM FUNDUM NON
HABERE. *Offic. 2.*

Qui benigniores volunt esse, quàm res pati-
tur, primum in eo peccant, quòd injuriosi sunt
in proximum. *Offic. 1.*

C. Gracchus largitiones maximas fecit, & æra-
rium effudit. *Tusc. 3.*

Da, si habes, huic malo Remedium.

Si perpendas quàm MAGNUM VE-
CTIGAL SIT PARSIMONIA.

Cicero.

Nec ità claudenda est res familiaris, ut eam
benignitas aperire non possit; nec ità reseran-
da, ut pateat omnibus. *Offic. 2.*

Cavendum etiam est, si ædifices, nè extrâ
modum sumptu & magnificentiâ procedas.
Offic. 1.

OBSERVATIO.

Parfimoniz vox, hoc loco, nec generalissimè, pro omni custodiâ & curâ rei alicujus, ut temporis, verborum, &c. nec specialissimè tantum, pro pecuniâ continentia usurpatur; sed subalternè, quâ comparandis & custodiendis pecuniis intenta.

2. Frugalitas quoque & continentia specialiter hic considerata, ejusdem naturam exprimunt, licet aliis locis generalius pro temperantiâ adhibeantur.

CAPUT VII.

De tertiâ Temperantiæ specie, Modestâ.

Quid est Modestia, seu honoris studium?

EST temperantia moderans animum, nè se nimium efferat, scilicet, plus quam par est, tribuendo, aut nimium se abjiciendo.

Cicero.

Modestia est pars temperantiæ, per quam pudor honestus claram & stabilem comparat auctoritatem. lib. 2. de Invent. vel,

Modestia est in animo continens moderationem cupiditatum. lib. 3. Rhetor. ad Heren.

Quid sentis de causis hujus virtutis?

Causæ ad hanc constituendam concurrunt, Natura, Ratio, Parentes, & propria Industria.

Cicero.

Trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque

*Causæ effici-
cientes.*

quisque maximè gloriâ ducitur. *In Oratione pro Archiâ. Dist. 1.*

Infidet in optimo quoque Virtus, quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat & ad-movet. *Ibid.*

Optima autem hæreditas à parentibus tradi-tur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis rerumque gestarum, cui dedeco-ri esse nefas, & vitium judicandum est. *Offic. 1.*

Meæ voluntatis causa hanc habet rationem, *Forma:* ut non nimis concupiscendus honor; sed ta-men, si deferatur, minimè asspernendus esse vi-deatur. *lib. 15. epist. Ep. 6.*

Modestia partibus utimur, si nimias libidines honoris similiûmque rerum vituperabimus. *3. ad Heren.*

Equidem primûm, ut honore dignus essem, maximè laboravi; secundò, ut existimarer; tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum, ipse honos. *pro Cn. Plan. Orat. 31.*

Omnia ad dignitatem retuli; nec sine eâ *Effectum.* quicquam expetendum homini esse in vitâ pu-tavi. *pro Sextio Orat. 32.*

Custos verò omnium virtutum, dedecus fu-giens, & laudem maximè consequens, Verecun-dia est. *In partit. Orat.*

Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen ejus judicio stare nolim. *Tusc. 2.*

Etenim, si in promerendo, ut tibi tanti ho-nores haberentur, fuisti omnium diligentissi-mus, multò majorem in honoribus tuendis ad-hibere diligentiam debes. *lib. 1. ep. ad Q. fratrem.*

De Subjeto & Adjunctis Modestiz,
promer quæ habes recondita.

Subjectum, circa quod, est Honor seu Gloria;

Dist. 1.

Subiectum in quo, sunt excellentia ingenia, five præclaris, five obscuris parentibus orta.

Atque ut ad studium honoris seu gloriæ calcar addatur, ejus commendationem ex argumentis consentaneis hic subiectam intueri convenit.

Adjuncta sunt Favor, item Periculum.

Cicero.

Vix invenitur, qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. *Offic. 1.*

Quid autem est Gloria?

Gloria.

Gloria est consentiens laus honorum, & incorrupta vox bene judicantium de excellenti virtute. Tusc. 3.

Is mihi proprius & solus honos videtur, quem sis neque majorum commendatione, neque per alterius calamitatem consecutus. *pro Rosc. Amer.*

Causa,
Merita.

Is denique honor mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris viris defertur. *lib. 10. Epist. famil. 186.*

Modestia,
Pietas.

Prima igitur commendatio proficiscitur à modestiâ tum pietate in parentes, tum in suos benevolentiam. *Offic. 2.*

Præclare *Socrates* hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiarium dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset. *Ibid.*

Adolescentes, qui se ad claros & sapientes viros contulerunt, quibuscum frequentes sunt, opinionem afferunt, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerunt ad imitandum. *Ibid.*

Ea est profectò jucunda laus, quæ ab his proficiscitur,

faciscitur, qui ipsi in laude vixerunt. *lib. 15. Ep. Dist. 1.*
ad fam. Caton.

Exiguum nobis vitæ cursum natura præscripsit, immensum gloriæ. *pro C. Rabirio.*

Summa & perfecta gloria constat ex tribus his: si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quâdam honore nos dignos putat. *Offic. 2.*

Illa itaque tria, quæ proposita sunt ad gloriam: *Justitia;* am omnia, justitia conficit & benevolentia. Qui igitur adipisci veram gloriam volent, justitiæ fungantur officiis. *Ibid. lib. 2. Offic.*

Et in eo vis maxima est, ut simus, hi qui haberi volumus.

Multum quoque prodest ad gloriam, si quis *Majorum* ab ineunte ætate causam celebritatis habeat; gloria & nominis aut. à patre acceptam aut aliquo casu, aut fortunâ; in hunc omnium oculi conjiciuntur. *Ibid.*

Quæcunque igitur homines hominibus tribuunt ad eum augendum, atque honestandum, aut benevolentia gratiâ faciunt, aut honoris. *Offic. lib. 2.*

Gloria in rebus administrandis adjuvat plurimum. *ibid. Effecta.*

Vera gloria radices agit, atque etiam propagat. *ibid.*

Honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriæ. *Tusc. lib. 1.*

Eos verò, quorum vita perspecta est in rebus honestis, & magnis, & aliquo honore affectis, observare & colere debemus. *Officiorum lib. 1.*

Honor denique his debet esse jucundus, quorum dignitati populum Rom. testimonium, non beneficium ambitioni dedit. *pro Cn. Plan. subjectum.*

Dist. I.

Quorum prima ætas, propter obscuritatem in hominum ignoratione versatur, hi simulac juvenes esse cœperunt, magna exspectare, & ad ea rectis studiis debent contendere. *Offic. 2.*

Perfecti homines, & excellentibus ingeniis præditi, excitantur spe gloriæ, quæ habet formam honestatis: *In Cat. Majore.*

Nemo nostrum in Reipublicæ periculis versatur, quin spe posteritatis fructuque ducatur. *pro C. Rabirio.*

Fortunos illos judico, qui remoti à studiis ambitionis, otium ac tranquillitatem vitæ secuti sunt.

Adjunctum
Favor.

Tironem, propter humanitatem & modestiam, malo saluum, quam propter usum meum, *Epist. 10. lib. 13.*

Periculum.

L. Muræna, dum ex continuis honoribus familiæ, majorumque unum ascendere dignitatis gradum conatus, venit in periculum, nè & ea quæ relicta, & quæ ab ipso parta etiam amitteret. *pro L. Muræno. Orat. 23.*

Comparata & exempla hæc suppeditat *Cicero.*

Ex omnibus præmiis virtutis amplissimum est primum Gloria; quæ efficit, ut absentes laudemur. *pro Milone.*

Natura nihil præstantius habet, nihil quod magis expetat, quam Honestatem, quam Laudem, quam Dignitatem, quam Decus. *Tusc. 2.*

T. Pomponius Atticus honores non petiit, cum ei paterent, propter vel gratiam vel dignitatem; quod neque peti more majorum, neque capi possent, conservatis Legibus. *In Vit. Pomponii Attici.*

Quæ Dissentanea?

1. Ambitio, Jactantia, Superbia, Fastus, &c.
2. Contemptus honorum.

Cicero.

Cicero.

Dist. I.

Jaſtatio & voluptas geſtiens & ſe efferens inſolentiùs. *Tuſc. 4.*

Ex copiâ atque rerum omnium affluentia primò arrogantia nata eſt. *De Lege Agraria ad pop. contr. Rullum.*

Tales non eſſe putamus, ut jure laudemur, ex quo naſcuntur innumerabilia peccata, cùm ho- ^{Cauſſa,} mines inflati opinionibus turpiter irridentur, & ^{Affluentia.} in maximis verſantur erroribus. *Offic. I.*

Facillimè autem ad res injuſtas impellitur, ut ^{Effeſum,} quiſque eſt altiſſimo animo & gloriæ cupido, qui locus eſt ſanè lubricus. *Offic. I.*

Quicquid ejuſmodi eſt, in quo non poſſunt plures ſimul excellere, in eo plerumque tanta fit contentio, ut ſit difficillimum ſanctam ſervare ſocietatem. *Offic. I.*

Eſt autem moleſtum, quòd in animis maximis ^{Subjectum,} ſplendidiffimisque ingeniis plerumque exiſtunt honoris, imperii, potentia, gloriæ cupiditates. *Ibid.*

Qui ſe omnibus anteponunt, intolerabili arro- ^{Adjuncta,} gantia ſunt. *Tuſc. 4. item 4. ad Herenn.*

Deforme eſt de ſe-ipſo prædicare, præſertim falſa, & cum irriſione audientium imitari Militem Glorioſum. *Offic. I.*

Miſerrima eſt omnino ambitio, honorumque contentio. *Ibid.*

Num manus affecta rectè eſt, cùm in timore eſt, aut num quippiam membrum tumidum ac rigidum non vitioſè ſe habet? ſic igitur inflatus ac tumidus animus in vitio eſt. *Tuſc. 31.*

Singularis homo privatus, niſi magnâ ſapientia præditus, vix facile ſe regionibus officii magnis in fortunis & copiis continet, ædum ipſi ab.

Dist. I. ab Rullo & Rulli similibus conquisiti. *Contr. Rull. Orat. 16.*

Curam huic morbo adhibendam petas ex
Causis Modestæ & Adjunctis, tum etiam Ad-
juncto hujus vitii.

C A P U T VIII.

De alterâ Virtutis ad NOS relatæ specie, videlicet Fortitudine.

Fortitudo est Virtus ad NOS relatâ, mode-
rans & componens affectus, molesta atque
ardua fugientes, & contra hos ipsos animum
confirmans. *Cicero.*

Fortitudo est animi affectio, legi summæ in-
perpetiendis rebus obtemperans. Vel, ut *Chry-
sippus*: Est scientia perferendarum rerum; vel
affectio animi in patiêdo ac perferendo sum-
mæ legi parens sine timore. *Tusc. 4.*

Fortitudo est rerum magnarum appetitio, &
humilium rerum contemptio, & laborum cum
utilitatis ratione perpessio. *lib. 3. ad Heren.*

*Quas Causas lectio Ciceronis suppedi-
tat?*

Has, scilicet Naturam, virtutis stimulos, rati-
onem, malorum futurorum præmeditationem,
& cætera quæ sequuntur. *Cicero.*

Generi animantium omni est à naturâ tribu-
tum, ut se, vitam, corpusque tueatur. *Offic. 1.*

Causa est, 1. Natura. Nobis autem à naturâ partes constantiæ da-
tæ sunt. *Ibid.*

2. Virtus. Causa autem & ratio efficiens magnos est,
cùm

cum persuasum sit, nihil nisi quod honestum sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere, nulli neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ succumbere, id autem ipsum cernitur, in duobus, si & solum id quod honestum sit bonum iudices, & ab omni perturbatione liber sis. *Offic. 1.*

Veri videndi cupiditati adjuncta est appetitio quædam principatus, ut nemini parere animus bene conformatus à naturâ velit, nisi præcipienti, aut docenti, aut utilitatis causâ iustè & legitimè imperanti, ex quo animi magnitudo existit, humanarumque rerum contemptio. *Ib.*

Appetitus Principatus.

Fortes non modò fortuna adjuvat, ut est in veteri proverbio, sed multò magis ratio, quæ quasi quibusdam præceptis confirmat vim fortitudinis. *Tusc. 2.*

Fortunæ ratio.

Neque est ulla fortitudo quæ sit rationis expers. *Tusc. 4.*

Præmeditatio futurorum malorum lenit eorum adventum, quæ venientia longè antè videris; quia omnia mala sunt improvisa graviora. *Tusc. 3.*

Præmeditatio mali.

Omnino illud honestum, quod ex animo excelso atque magnifico quærimus, animi efficitur, non corporis viribus. Exercendum tamen corpus, & ità afficiendum est, ut obedire consilio rationique possit, in exsequendis negotiis, & in labore tolerando. *Offic. 1.*

Vis animi.

Exercitatio corporis.

Contemnendæ sunt humanæ res, negligenda mors est, patibiles & labores & dolores putandi hæc cum constituta sint iudicio atque constanti objectarum sententiâ, tum est robusta ista & stabilis fortitudo. *Tusc. 4.*

Contemptus rerum.

Nam ea, quæ eximia plerisque & præclara videntur parva ducere, eaque ratione stabili.

Forma & modus.

Dist. 1. stabili firmâque contemnere, fortis animi, atque magni dicendum est; & ea, quæ videntur acerbâ itâ ferre, ut nihil à statu naturæ discedas, nihil à naturâ sapientis, robusti animi est magnæque constantiæ. *Offic. 1.*

Finis. Paratum esse ad periculum & omni utilitate non suâ cupiditate impulsus, pugnare pro salute communi finis est fortis. *Offic. 1.*

Fortis quis. Fortes igitur sunt & magnanimi habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant injuriam. *Ibid.*

Itaque viros fortes, magnanimos, eosdem bonos & simplicis veritatis amicos, minimèque fallaces esse volumus. *Ibid.*

Quam vim *Fortitudini* attribuit ?

Cicero.

Eff. 6a. Non perturbari, nec tumultuantem de gradu dejecti, ut dicitur, sed præsentis animi uti consilio, nec à ratione discedere, (quanquam hoc animi, illud etiam ingenii magni est) percipere cogitatione futura, & aliquando antè constituere quid accidere possit in utramque partem, & quid agendum sit quum quid evenerit, nec committere aliquid ut aliquando dicendum sit, *Non putâram*, Hæc sunt opera magni animi atque excelsi, & prudentiâ consilioque fidentis. *Offic. 1.*

**Tranquillitatem com-
parere.** Magna vis est in virtutibus, eam excita, si fortè dormierit; jam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tranquillo esse coget, ut omnia quæ possunt homini evenire contemnas. *Tusc. 3.*

Fortitudinis fomentis dolor mitigari solet. *2. de Fin.*

Divitias contemnere, & pro nihilo ducere, est magni animi atque excelsi. *Offic. 1.*

Qui magno est animo atque forti, omnia in
hominem

hominem quæ cadere possunt dispicere, & pro nihilo putare debet. *Dist. 1.*

Atque iste vir altus, & excellens, magno animo, verè fortis, infra se omnia humana ducens, certò confidere sibi debet, & suæ vitæ, & actæ, & consequenti. *ibid. 3. de Fin.*

Quodnam Subjectum?

Externum, seu circa quod est Labor, Periculum, &c. domi, militiæque, in quo est vir præcipuè, qui tam Reipub. doctrinâ & consilio, quàm qui foris in bello communi salutis consulit.

Cicero.

Labor in negotio, fortitudo in periculis. *pro Subjectum circa quod.*
Lege Man. Labor.

Quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio, cum in adeundo periculo, & labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu. *Tuscul. quest. 5.* Periculum.

In rebus prosperis & adversis cernitur id quod excellentes animos & humana contemnentes facit. *Offic. 1.*

Fortitudo in laboribus periculisque cernitur. *5. de Fin.*

Viri autem propria est maximè fortitudo, cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. *Tusc. 2.* Subjectum in quo.

Pro libertate magnanimis viris, omnis debet esse contentio. *Offic. 1.*

Illud autem sic est judicandum, maximas gerere magni animi ab his qui Rempublicam regunt, quòd eorum administratio latissimè pateat. Esse autem magni animi & fuisse multos, etiam in vitâ otiosâ, aut qui investigarent, aut conarentur magna, séque suarum rerum finibus continerent, &c. *Offic. 1.*

Quæ

Dist. 1.

Quæ Adjuncta?

Felicitas, Laus; item Clementia, Patientia; aliquando Odium propter adhærentem pertinaciam; & principatûs cupiditatem adjicitur.

Cicero.

Adjuncta
Felicitas.

Virtutum compotes magno erectoque animo viventes semper sunt beati: qui omnes motus imitationesque rerum & temporum leves & imbecilles fore intelligent, si in virtutis exanien venerint. *5. de Fin.*

Splendor.

Quatuor generum; ex quibus honestas officiumque manat, splendidissimum videtur, quod animo magno elatoque humanas res despiciente, factum est. *Offic. 1.*

Laus.

In laudibus quæ magno animo & elato fortiter excellenterque gesta sunt, ea nescio quomodo quasi pleno ore laudamus. Hinc Rhetorum campus de Marathone, &c. *Offic. 1.*

Clementia.

Nihil laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementiâ. *Offic. 1.*

Odium.

Inter omnes constat virorum esse fortium & magnanimorum & patientium toleranter dolorem pati. Nec verò quisquam fuit, qui eum qui ita pateretur, non laudandum putaret. *Tusc. 2.*

Sed illud ociosum est, quod in hac elatione & magnitudine animi facillimè pertinacia, & nimia cupiditas principatûs innascitur. *Offic. lib. 1.*

Ut quisque animi magnitudine maximè excellit, ita maximè princeps vult omnium esse, vel solus esse. *Offic. 1.*

*Comparata hæc & exempla sufficiant subjuncta:
in speciebus habebis plura.*

Cicero.

*Cicero.**Diff. I.**Compar.*

ut mortis metu omnis quietæ vitæ status perturbatur, & ut succumbere doloribus, eosq; humili animo imbecillôque ferre miserum est: sic robustus animus & excelsus omni liber est curâ & angore, cum & mortem contemnit, ad dolores ita paratus, ut meminerit maximos morte finire, parvos multa habere intervalla requieris, mediocrium nos esse dominos; ut, si tolerabiles sunt, feramus, si minus, æquo animo è vitâ, cum ea non placeat, tanquam ex theatro exeamus. *1. de Fin.*

Intelligendum est autem, cum quatuor sint genera, ex quibus honestas officiûmque manaret, splendidissimum videri, quod animo magno elatôque humanas res res despiciente factum sit. *Offic. I.*

Sunt ergo (probat illud antea exemplis) domesticæ fortitudines non inferiores militaribus, in quibus plus etiam, quàm in his, operæ studiique ponendum est. Quare expetenda quidem magis est decernendi ratio, quàm decertandi fortitudo. *Offic. I.*

Hinc noster *Cocles*; hinc *Decii*; hinc *Cn. V. P. Scipiones*, innumerabilesque alii, maximèque ipse populus Romanus excellit. *Offic. I. in Orat. 27. ad Quirites, post reditum. Vide aliud exemplum in Fin.*

Quæ sunt Dissentanea?

Timor, Ignavia, Metus, Desperatio, &c. in defectu sunt: in excessu est Audacia, Malitia, Infidiæ.

Cicero.

Quarum rerum præsentia sumus in ægritudine, easdem, & impendentes & venientes timeamus; ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet.

*Dissentanea
conjuncta
in uno Sub-
jecto.*

Dist. 1.
Verisimile
autem est
est in quem
cadit ægri-
tudo.

gnet. Verisimile autem est, in quem cadit ægri-
tudo, in eundem cadere timorem, & infractio-
nem animi, & demissionem; quæ in quem ca-
dunt, in eundem cadit, ut serviat, & victum se
quandoque fateatur; quæ qui recipit, recipiat
idem necesse est timiditatem & ignaviam.

Tusc. 3.

Timor.

Timor est metus mali appropinquantis. *Tusc. 4.*

Pigritia.

Pigritia est metus consequentis laboris. *Ibid.*

Desperatio.

Desperatio est ægritudo sine ullâ rerum exspe-
ctatione mediorum: *Tusc. 4.*

Metus.

Metus est opinio impendentis mali, quod in-
tolerabile esse videtur. *Ibid.*

Dolor.

Ægritudo.

Dolor est ægritudo crucians. *Ægritudo* est
animi adversante ratione contractio. *Tusc. 4.*

Metus.

Effecta.

Sunt qui, invidiæ metu, ea quæ sentiant, non
audent dicere. *Offic. 1.*

Nulla vis imperii tanta est, quæ premente
metu possit esse diuturna. *Offic. 2.*

Illud vide, nè timendo magis timere cogare.
lib. 9. ep. ad Brut. epist. 20.

Plus est in metuendo mali, quàm in eo ipso
quod timetur. *lib. 4. epist. ad Torq.*

Sub metum *Subiecta* sunt Pigritia, Pudor,
Terror, Timor, Pavor, Exanimatio, Conturba-
tio, Formido. *Tusc. 4.*

Adjuncta.

Turpitudine.

Comparatio.

Turpe est viro debilitari dolore, frangi, suc-
cumbere. 2. *de Fin.*

Ut enim fit in prælio, ut ignavus miles ac ti-
midus simul ac viderit hostem, abjecto scuto fu-
giat, quum possit, ob eamque causam pereat,
nonnunquam etiam integro corpore, cum ei
qui steterit, nihil tale eveniat: sic qui doloris
speciem ferre non possunt, abjiciunt se, atque
itâ afflictî atque exanimati jacent. *Tusc. 3.*

Exemplum.

Si quisquam est timidus in periculis, magnis-
que

que rebus, semperque magis adversos rerum exitus metuens, quam sperans secundos, is ego sum: Et si hoc vitium est, eo me non carere confiteor, ait de se *Cic. epist. 14. lib. 6. ad fam.*

Dist. I.

Nunquam omnino periculi fugâ committendum est, ut imbelles timidique videamur. Sed fugiendum etiam illud est, nè offeramus nos periculis sine causâ, quo nihil potest esse stultius. *Offic. I.*

In excessu est audacia.

Temere autem se periculis objicere, immane quoddam est, & belluarum simile. *Ibid.*

Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, si justitiâ vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. Quocirca, nemo qui Fortitudinis laudem consecutus est, insidiis & malitiâ laudem & gloriam adeptus est. *Offic. I.*

Præclarum igitur *Platonis* illud; Animus, inquit, paratus ad periculum, si suâ cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciæ potius nomen, quam fortitudinis habet. *Ibid.*

Test. Plat.

Nihil est temeritate turpius, nec quicquam tam indignum sapientis gravitate & constantiâ, quam aut falsum sentire, aut non satis cognitum sine ullâ dubitatione defendere. *lib. 1. de Nat. Deorum.*

Adjunctum Temeritatis per comparisonem minorem.

Nihil est gravitate sapientis, errore, levitate, temeritate disjunctius. *Acad. quest. lib. 4.*

In tranquillo tempestatem adversam optare dementis est; subvenire autem indigenti, quavis ratione sapientis est. *Offic. I.*

2. Similium

Hominem longè audacissimum nuper habuimus in civitate, *C. Fimbriam*, &, quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insanissimum. Is cum curasset in funere *C. Marii*, ut *Q. Scævola* vulneraretur, vir sanctissimus

Exemplum

Dist. 1. finis atque ornatissimus nostræ civitatis, diem *Scavola* dixit, posteaquam comperit eam posse vivere; cùm ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate nē laudare quidem quisquam commodè posset, aiunt hominem (ut erat furiosus) respondisse, quòd non totum telum corpore recepisset. Quo populus Romanus nihil vidit indignius, &c. *Orat. pro Sexto Amerino.*

Talis quoque *Catilina.* *Vid. in Orat. Catil.*

Suntne huic morbo Remedia?

Sunt: 1. Stabile iudicium in rebus formidolosis. 2. Dissipatarum animi partium collectio; finis item meditatio; subiecti amolitio; exemplorum copia, &c.

Cicero.

1. Duo extrema vitanda.

Fortitudo est conservatio stabilis iudicii, &c. *suprà vide.*

Illud considerandum est, nē aut temere desperet ob ignaviam; aut nimis confidat, propter cupiditatem. In omnibus autem negociis priusquam aggrediare; adhibenda est præparatio diligens. *Offic. 1.*

2. Imperium in nos.
3. Meditatio.
1. Subiecti.

Totum in eo est, ut tibi imperes. *Tusc. 2.*

Nos id videamus, quid in nobis esse debet, ut, quicquid accideret, fortiter & sapienter feramus, & accidisse hominibus meminerimus. *Ep. 10. lib. 19. ad Atticum.*

Vir natus ad gloriam, nullam animi partem tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret. *Tusc. 2.*

Pungat dolor vel fodiat sanē: si nudus es, da jugulum; si tectus Vulcaniis armis, id est, fortitudine, resiste. *Ibid.*

2. Finis.

Robustus animus meminerit maximos luctus morte finiri, parvos multa habere intervalla requietis,

requietis, &c. Vide suprà in Comparatis. Ex *Dist. 1.*
1. de Fin.

Ad ferendum igitur dolorem placidè & sedate, plurimum proficit, tota pectore, ut dicitur, cogitare, quàm id honestum sit; sumus enim naturâ studiosissimi appetentissimique honestatis; cuius, si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod, ut eo potiamur, non parati simus & ferre & perpeti. *Tusc. 2.*

Levat dolorem communis quasi legis & humanae conditionis recordatio. *Epist. 6. lib. 6. ad famil.* Exemplum

Fulgentes gladios hostium videbant, cum in aciem eorum irruebant. His levabat omnium vulnere metum nobilitas mortis & gloria. Num tu ingemuisse *Epaminondam* putas, quum unâ cum sanguine vitam effluere sentiret. Imperantem enim patriam *Lacedæmoniiis* relinquebat, quam acceperat servientem. *Tusc. 1.*

Iratis autem subtrahendi sunt ii. in quos imperum conantur facere, dum se ipsi colligant. Quid autem est aliud se-ipsam colligere, quàm dissipatas animi partes rursus in suum locum congerere. Aut rogandi sunt, si quam habent ulciscendi vim, differant in tempus aliud, dum defervescat ira. *Tusc. 4.* Aliud Remedium.

Ex quo illud laudatur *Archita*, qui cum villico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepissem? nisi iratus essem. *Ibid.*

CAPUT IX.

De Distinctione Fortitudinis,
ejusq; gradibus.

Quomodo distinguitur Fortitudo?

Ratione objecti, in publicam & privatam; illa
in togatam seu domesticam, & bellicam.

Cicero.

Private
fortitudinis
exempla
seu subjecta

Multi sunt, & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem experientes, à negotiis publicis se removerunt, ad otium perfugerunt; in his & nobilissimi Philosophi longèque Principes: & quidem homines severi & graves. Quapropter & his forsitan concedendum Rempublicam non capebantibus, qui excellenti ingenio doctrinæ sese dediderunt. Ex his etiam, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliquâ graviore causâ impediti à Repub. recesserunt: *Offic. I.*

Illud autem sic est judicandum, esse magni animi, & fuisse etiam multos in vitâ otiosâ, qui aut investigarent, aut conarentur magna quædam, seque suarum rerum finibus continerent, aut interjecti inter Philosophos & eos qui Rempublicam administrarent, delectarentur re suâ familiari. *Offic. I.*

Compara-
tio utrius-
que.

Sed & faciliior, tutior, & minùs aliis gravis aut molesta est vita otiosorum; fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemque aptior eorum, qui se ad Rempublicam & res magnas gerendas accommodârunt. *Ib.*

His,

His, qui habent à naturâ adjumenta rerum gerendarum, abjectâ omni cunctatione, capeſſenda eſt Reſpub. Capeſſentibus autem Rempub. nihilominus quàm Philoſophis magnificentia & deſpicientia adhibenda eſt rerum humanarum, & tranquillitas animi, atque ſecuritas. Quæ cò faciliora ſunt Philoſophis, quò minùs patent in eorum vitâ, quæ fortunâ ferunt *Offic. I.*

Diſt. I.
Publicæ
fortitudinis
ſubjecta.

Verè autem ſi volumus judicare, multæ res exſtiterunt urbanæ, majores, clarioréſque quàm bellicæ; Parva enim ſunt foris arma, niſi eſt conſilium domi. Ut alios omittam, nobis Remp. gerentibus, Nónne togæ arma ceſſere? Neque enim in Reſpub. periculum fuit gravius unquam, nec odium majus. Itaque conſiliis diligentiâque noſtrâ celeriter de manibus audaciſſimorum civium delapſa arma ipſa ceciderunt. Sunt ergò domeſticæ fortitudines non inferiores militari-
bus. Quare expetenda quidem magis decernendi ratio, quàm decertandi fortitudo. *Offic. I.*

Togæ &
bellicæ for-
titudinis
comparatio.

De Bellicâ Fortitudine.

Cicero.

Cùm itaque tempus, neceſſitudoque poſtulat, decertandum manu eſt, & mors ſervituti turpitudinique anteponenda eſt. Bellum autem ſuſcipiatur, ut nihil aliud niſi pax quaſita videatur. Fortis autem hic eſt præſentis uti animi conſilio, nec à ratione diſcedere, percipere cogitatione futura, & aliquantò antè conſtituere quid accidere poſſit in utramque partem. *Offic. I.*

Cauſſa.
Finis.

Effectum
ſeu officium
fortis.

De evertendis diripiendisque urbibus valdè illud conſiderandum eſt, nè quid temere, nè quid crudeliter fiat: Rebus autem agitatſis punire fontes, multitudinem conſervare in omni fortunâ

Dist. I. omni fortunâ recta atque honesta retinere.
Ibid.

Promptiores debemus esse ad nostra pericula, quàm ad communia, dimicaréque paratius de honore & gloriâ, quàm de cæteris commodis.
Ibid.

Dissentaneum 1.
 2.

Temerè autem in acie versari, & manu cum hoste conflare, immane quoddam & belluarum simile est. Nunquam periculi fugâ committendum est, ut imbelles timidique videamur, sed videndum etiam illud, nè periculis nos offeramus sine causâ, quo nihil potest esse stultius.
Ibid. Offic. lib.

Inventi multi sunt, qui non modò pecuniam, sed vitam etiam profunderè pro patriâ parati essent. *Ibid.*

Exemplum

Hujus (bellicæ laudis) gloriæ *Cæsar* socium habes neminem, totum hoc quantumque est, quod certè maximum est, totum, inquam, tuum est. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes. Sed tamen ea vicisti, quæ & naturam & conditionem, ut vinci possent, habeant. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, virtute præstantem extollere; hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico. Itaque, (*Cæsar*!) bellicæ tuæ laudes celebrabuntur, illæ quidem, non solum nostris, sed pænè omnium gentium literis atque linguis. Nulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. pro *M. Marcello*.

OBSERVATIO.

Distributiones istæ, quia sunt rerum subjectarum
 ex

ex quibus & alia formari possent innumera, etsi non usque adeo in arte, legitima possint haberi; distinctionis tamen gratiâ Ciceronem autorem hîc sequi placuit.

Neque distincta argumentorum genera de singulis partibus subjecimus, quæ aliâ de arte belli gerendi, de Repub. & œconomicâ administrandâ singulares conscribuntur libelli. Gradus autem Fortitudinis damus, quibus ad cacumen, quasi hujus virtutis pervenire licet.

Quinam igitur sunt Gradus?

Fiducia & Magnanimitas; Patientia & Constantia: 1. Enim sperando meliora. 2. Suscipiendo ardua. 3. Sustinendo suscepta. 4. Perseverando in susceptis, Fortitudinis integra est magnificentia.

Quid est Fiducia?

Fiducia est, quæ animum rerum bonarum spe erigit.

Cicero.

Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpassio.

Ejus partes, Magnificentia, Fidentia, Patientia, Perseverantia. 2. *de Invent.*

Quid Fortitudini, comitibusque ejus, magnitudini animi, gravitati, patientiæ respondebis? *Tusc. 2.*

Fidentia est, per quam magnis & honestis in rebus multam ipse animus in se fiduciæ certâ cum spe collocavit. 2. *de Invent.*

Si Fidentia, id est, firma animi confisio, scientia est quædam & opinio gravis non temere assentiens; Merus quoque est diffidentia expectati & impendentis mali. *Tusc. 4.*

Spes est expectatio boni. *Ibid.* Spes sola in spes miseris consolatur. *Orat. 23. contr. Cat. 4.*

E

Qui

Dist. I.

Qui fortis, idem est fidens; qui autem est fidens, is profectò non extimescit. *Tusc. 3.*

Quæ Dissentanea?

Diffidentia, seu Desperatio, & Confidentia.

Cicero.

Diffidentia.

Fidentia contraria est *Diffidentia*, & eâ re vitium est. Audacia fidentia finitima est. *lib. 2. de Invent.*

Desperatio.

Desperatio est ægritudo sine ullâ rerum expectatione meliorum. *Tusc. 4.*

Confidentia

Confidentia malâ loquendi consuetudine in vitio est posita. *Tusc. 2.*

Quasi verò idem possit in iudicio improbitas, quod in vitio confidentia. *Pro A. Cecinn.*

Remedium Confidentia.

Panatius ait, *Africanum* dicere solitum, ut Equos propter crebras contentiones præliorum, ferocitate exsultantes, domitoribus tradere soleant, ut his facilioribus possint uti: Sic homines secundis rebus effrænatos, sibi præfidentes, tanquam in gyrum rationis & doctrinæ, duci oportere, ut perspicerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatémque fortunæ. *Offic. lib. I.*

OBSERVATIO.

Fiducia, licet eâdem nobis veniat significatione, quâ Ciceroni Fidentia; aliquando tamen ab illo aliter, quod hic attingendum, & ab aliis usurpatur. Fiduciam enim dicunt Contractum, quod fidem alterius secuti, rem ei aliquam, simulandi tantum causâ, mancipamus, i.e. ut eam statim nobis mancipet; hinc, pro Pignore, quod creditori mancipatur, Fiduciam apud Ciceronem usurpari videmus. *Orat. 24.* quæ est pro Flacco, & 3. pro R. Comedo.

Quid

Quid est Magnanimitas ?

Est virtus, quæ ad ardua suscipiendum excitat magno & invicto animo.

Cicero.

Magnificencia est rerum magnarum & excelsarum, cum animi amplâ quâdam & splendidâ propositione agitatio atque administratio. *lib. 2. de Invent.*

Nemo magnus sine aliquo afflatu divino. 2. *Canst. de Nat. Deor.*

Magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed *Effectum:* qui propulsant injuriam. *Offic. I.*

Qui magno est animo, omnia quæ cadere in hominem possunt, despicit, infra se omnia humana ducit. 3. *de Fin.*

Sapiens virtus & magnificentia, in quâ gravitas & autoritas est, plûs proficit ad misericordiam commovendam, quàm humilitas & obsecratio. 1. *de Invent.*

Magnus animus duabus rebus cernitur, quarum *Subiectum:* una in rerum externarum despicientiâ ponitur: altera, ut cum ita sit animo affectus, ut dixi, res gestas magnas, illas quidem & maximè utiles, sed & vehementer arduas, plenâque laborum & periculorum, tum vitæ, tum aliarum causâ rerum, quæ ad usum pertinent. *Offic. I.*

Hæc tuenda principibus, vel capitis periculo defendenda, Religiones, Auspicia, &c. harum rerum tot atque tantarum esse defensorem & patronum, est magni animi, magni ingenii, magnæque constantiæ. *Orat. pro Pub. Sext.*

Homines magno erectoque animo viventes *Adjunctum:* semper sunt beati. 5. *de Fin.*

Ista, si gravis, brevis; (*scil. dolor*) si longus, levis; dicta sunt virtutis, magnitudinis animi, patientiæ. 2. *de Fin.*

Diff. 1. *Telamon* ait, Ego, cum genui, moriturum sci-
Exempla. vi: & *Anaxagoras*, nuntiata filii morte, fertur
 1. dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. *Tusc. 2.*
 2. Hanc virtute *Catilinam* *Cicero* urbe ejecit. *Vid.*
 3. in *Orat. Catil.*

4. *Lacens* matronas, traditum est, occisis filiis,
 vulnera inspicere consueville. Quam ex gente, il-
 lud etiam ad nos præclarum dimanavit. Mater
 filium in prælio interfectum audiens, Idcirco,
 inquit, genueram, ut morte pro patriâ fortiter
 occumbere non dubitaret. Quam magnifica illa
Cornelia vox Romanæ, quæ duodecimo jam sæ-
 tu omisso, cum *Tiberium* & *Cajum* filios interfe-
 ctos spectavisset, nullo timore perculsa, nullo
 dolore confecta; Nunquam, inquit, ego me
 non felicem dixerim, quæ *Gracchos* pepererim.
Consol. Tull.

Dissentaneum quodnam?

Pusillanimitas, quæ nullâ fiduciâ erecta, in re-
 bus arduis suscipiendis, animum abjicit, & malis
 succumbit.

Gradus quasi ad hanc primarii sunt, *Timidi-
 tas* & *Ignavia*.

Cicero.

Qui doloris speciem ferre non possunt, abji-
 ciunt se, atque ita afflictî atque exanimati ja-
 cent. *Tusc. 1.*

Metus. Malus custos diuturnitatis metus. *Offic. 1.*
Timor. Timor non diuturnus magister est officii.
Philip.

Pigritia. Pigritiam definiunt malum consequentis la-
 boris. *Tusc. 4.*

Omnis autem ratio vacare debet negligentia.
Offic. 1.

Exempla. *Ambrociata*, cum nihil ei accidisset adversi, è
 muro se in mare abjecit, lecto *Platonis* libro.

Lacedæmoniis

Lacedæmoniis (à *Callicratide*) plaga medio-
cris fuit; illa pestifera, quâ cum *Cleombrotus* in-
vidiam timens temere cum *Epaminondâ* confli-
xisset, Lacedæmoniorum opes corruerunt.
Offic. I.

Dist. 2

OBSERVATIONES.

1. *Magnanimitas μεγαλοψυχία* tribuitur:

1. *Omni virtuti, cum magno animi cupiditates vitio-
sas reprimit.* 2. *Fortitudini.* 3. *Etiâ virtuti quæ
magnis in honoribus modum observat.*

2. *Hoc loco rectè ad Fortitudinem refertur, & in
Specie causa efficiens dicitur.*

Cicero eam aliquando magnificentiam appel-
lat, non eâ significatione, quâ in loco de benefi-
centiâ adhibetur, (ut in *Orat. pro L. Muræna* ait:
*Populus Romanus publicam magnificentiam di-
ligit, non amat profusas epulas*) sed prout hic
est magnanimitas definita, & aliâs ita ab eodem
nominatur. *Orat. pro L. Flacco.* Est hæc ratio ac
magnitudo animarum, &c.

*Duos jam Gradus superavimus; restat, ut
ad reliquos duos cognoscendos de-
ducas?*

Reliqui duo Gradus sunt Patientia, & Constancia?

Quid Patientia?

Patientia est virtus, molesta & ardua susti-
nens.

Causæ ejus sunt, *Meditatio necessitudinis,
præstantiæ, communis mali, exemplorum, &c.*
*Optima item conscientia, consuetudo, contem-
ptus rei sustinendæ, &c. tempus.*

Cicero.

*Quæ venientibus malis obstat fortitudo; quæ Patientia;
quod*

Dist. 1. quod jam adest tolerat & perfert, patientia nominatur. *In part. Orat.*

Patientia est honestatis aut utilitatis causâ rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpeffio. *lib. 2. de Invent.*

**Causa alie
confidera-
tio; item,
1. Necessita-
tis.**

Nec tam graviter nos casus feramus, quos nullo consilio vitare possumus. *lib. 4. Epist. ad famil.*

Tolerabilius feret incommodum, qui cognoverit necesse esse homini tale aliquid accidere. *Tusc. q. lib. 4.*

2. Honestatis.

Hæc cogitatio, quid patientiâ, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum sit, non solum animum comprimit, sed ipsum etiam dolorem, nescio quo pacto, mitiorem facit. Totum igitur in eo est, ut tibi imperes. *Tusc. 2.*

Ad ferendum igitur dolorem placidè & sedatè, plurimum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare, quàm id honestum sit. Honestatis enim si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod, ut eo potiamur, non parati sumus & ferre & perpeti. *Tusc. 2.*

Cùm cogitarem hæc mali mihi tecum, & cum quibusdam esse communia, ut cùm frangerem jam ipse me, cogeremque illa ferre toleranter; habebam quò confugerem, ubi conquiescerem, ubi curas dolorésque deponerem. *Ep. 6. lib. 4. ad famil.*

3. Communis calamitatis & conditionis.

Non recusandum quò minùs eâ, quâ nati sumus, conditione vivamus, & eventis aliorum memoriâ repetendis, nihil accidisse nobis novum cogitemus. *lib. 5. epist. ad famil. ep. 15.*

Nec hoc prætermittendum esse duxi, te ut hortarer, ut & hominem & virum te esse meminisses, id est, ut communem incertumque casum, quem nec vitare quisquam nostrum ullo pacto potest,

potest, sapienter ferres, & dolori fortiter ac fortunæ resisteres, cogitarésque multis fortissimis viris, injustis judiciis tales casus accidisse. *Epist. lib. ad famil.*

Est autem utilis ad persuadendum ea quæ acciderunt ferri & posse & oportere, enumeratio eorum quæ tulerunt. *Tusc. 4.*

Vacare culpâ maximum solatium. *Epist. lib.*

Conscientia rectæ voluntatis, maxima est consolatio.

Alia causa est optima conscientia.

Simus eâ mente, quam ratio & veritas præscribit, ut nihil in vitâ nobis præstandum, præter culpam, putemus, eâque cum careamus, omnia humana placatè & moderatè feramus. *Ep. I. lib. 6.*

Consuetudinis etiam hîc magna vis est. Quis mediocris gladiator ingemuit? Quis vultum mutavit unquam? Quis non modò stetit, verùm etiam decubuit turpiter? Quis cum decubisset, ferrum recipere iussus, collum contraxit? Tantum exercitatio, meditatio, consuetudo valet. *Tusc. 2.*

Consuetudo item,

Consuetudo enim laborum perpeffione dolorem efficit faciliorem, & ipse labor quasi calum obducit dōlori. *Ibid. lib. 2.*

&

Omninóq; omnes clari nobilitatíque labores, contemnendo etiam fiunt tolerabiliore. *Tusc. ptus. quæst. lib. 2.*

Contem.

Nullus dolor, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat. *Epist. 5. lib. 4. ad fam.*

Patientia dolorum in omni genere se æquabilem præbeat. Multi enim vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt; dolorem morbi ferre non possunt; neq; enim illum quem faciliè tulerant, ratione & sapientiâ tulerunt, sed studio potiùs & gloriâ. *Tusc. 2. sub fin.*

Officiū Patientiæ.

Dist. I. Dicunt Græci voluptuarii sapientem, etiam si in *Phalaridis* tauro, succensis ignibus, torreatur, dicturum eum tamen, suave illud esse, tantam vim virtutis esse voluerunt. *Orat. 27. quæ est in Pisonem.*

Subiectum. Vir bonus statuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore cruciari potius, quam ut aut officium prodat, aut fidem. *Acad. q. lib. 4.*

Adjunctum. Inter omnes constat virorum esse fortium, magnanimorum, patientium & humana vincen-
tium toleranter dolorem pati. Nec verò quisquam fuit, qui eum qui ita pateretur non lau-
dandum putaret. *Tusc. 2.*

Exemplum
Posidonii. Solebat narrare *Pompeius*, se audire voluisse *Posidonium*; sed cum audiret eum graviter esse ægrum, quod vehementer ejus artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum vi-
sere. Quem cum vidisset, molestæque se dixisset ferre, quod eum non posset audire: at ille,
Tu verò, inquit, potes; nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tantus vir ad me venerit. Itaque narrabat, eum graviter & copiose disputasse, cumque quasi faces ei doloris admoventur, sæpe dixisse; Nihil agis, dolor, quamvis sis molestus, nunquam te confitebor malum. *Tusc. 1.*

**Spartæ-
rum pueri.** Spartæ pueri ad aram ita verberibus accipiuntur, ut multus è visceribus sanguis exeat, quorum non modò nemo exclamavit unquam, sed nè ingemuit quidem. Quid ergò pueri hoc possunt? Viri non poterunt? & mos valet, ratio non valebit? *Tusc. 2.*

Xenoni. *Xeno* proponatur *Eleates*, qui perpeffus est omnia, potius quam conscios delendæ tyrannidis indicaret. *Tusc. 3.*

Ulyss. *Ulysses* domi contumelias servorum ancillarumque

rúmque pertulit, ut ad id aliquando quod cupiebat perveniret. *Offic. 1.*

Dist. 1.

Quid adversatur?

Impatientia, quæ molesta non sustinet, sed ex desperatione, malâ conscientia, honoris contemptu, publicique commodi negligentia orta, summæ calamitatis causa est.

Cicero.

Calamus Indus indoctus ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, suâ voluntate vivus combustus est. Nos, si pes condoluit, si dens, facit totum dolere corpus, ferre non possumus. *Opinio est* tiz causa, quædam effocinata, quâ cum liquescimus, fluius molliâ, apî aculeum sine clamore ferre non possumus. *Tusc. 3.*

Ad opinionem mali, si hæc accesserit, oportere, rectum esse, & ad officium pertinere, ferre illud ægrè, quod acciderit: tum denique efficitur illa gravis ægritudinis perturbatio.

Hinc sunt muliebres lacerationes genarum, pectoris, capitis, femorum percussiones. Hinc ille *Agamemnon Homericus*, & idem *Accianus*, scindens dolore identidem intonsam comam, in quo faceretur illud *Bionis* perindè stultissimum, regem in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio mæror levaretur. *Ibid. Tusc. 3.*

Effecta.

Testimonium.

Quid Remedii huic malo applicas?

Causas præcipuas patientiæ antea propositas; item præstantis naturæ, & honestatis considerationem, & impatientiæ vanitatem, &c.

Cicero.

Ad ferendum ejus dolorem placidè & sedatè, plurimum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare, quàm id honestum sit. *Tusc. 2.*

Remedia:

1. Consideratio honestatis.

2. Impatientiæ inutilitatis.

Quid est autem quod plus valeat ad dolorem

E 5.

ponen-

Diff. 1. ponendum, quàm cùm intellectum est nihil profici, & frustra susceptum esse. *Tusc. 3.*

Humane
conditionis
naturæ.

Continet autem sedationem animi in conspectu humano posita natura, quæ, quò facilius expressa cernatur, explicanda est ratione communis conditio, lexque vitæ.

Itaque non sine causâ cùm *Orestem* fabulam diceret *Euripides*, primos tres versus dicitur revocasse *Socrates*:

Testimonium.

*Neque tam terribilis ulla fandi ratio est,
Neq; fors, neq; ira cœlitum, invehit malum
Quod non natura humana patiendo ferat.*

OBSERVATIO.

Quod hîc de dolore comprimendo, idem ad impatientiam tollendam referatur, quia impatientia est dolor, eo, quo, debebat ferri modo, non sublatus, aut saltem oppressus.

Quid est Constantia?

Constantia seu perseverantia, est fortitudo insustinendis adversis perseverans.

Cicero.

Definitio. Perseverantia est in ratione bene consideratâ stabilis & perpetua permanſio. 2. de Invent.

Constantem enim volumus quendam sedatum, gravem, humana omnia prementem, illum esse, quem magnanimum & fortem virum dicimus. *Tusc. 4.*

Causæ:
Naturæ.

Nobis à naturâ Constantiæ, Moderationis, &c. partes sunt datæ. *Offic. 1.*

Neque enim ita generati sumus à naturâ, ut ad jocum facti esse videamur; sed ad severitatem potius, & quædam studia graviora & majora. *Offic. 1.*

Qui

Qui ad naturæ suæ non vitiosæ genus, consilium vivendi omne contulerit, is constantiam teneat, id enim maximè decet, nisi se errasse intellexerit in deligendo vitæ genere; quod si acciderit facienda morum institutorumque mutatio. *Offic. I.*

Efficiendum est autem, ut appetitus rationi obediat, eamque neque præcurrant, nec propter pigritiam aut ignaviam deserant, sintque tranquillæ, &c. ex quâ elucebit omnis constantia. *Ib.*

Forma & Modus.

Adhibeatur Reipub. causâ severitas, sine quâ civitas administrari non potest. *Offic. I.*

Effectum. Subiectum.

Qui restiterint, existunt sæpe superiores. *Tusc. 2.*

Nihil est autem quod tam deceat, quàm in omni re gerendâ consilioque capiendo, servare constantiam. *Offic. I.*

Audivi ex majoribus natu *Xenocratem* quidem severissimum philosophum, ob eamque rem ipsam magnum clarumque fuisse.

Adiunctum per exemplum.

Crassus in eo prælio quod cum Parthis commisit, occiso filio tantopere absuit, ut doleret, ut etiam exercitum increpaverit, quod unius militis jacturâ tempore commoverentur, hortatusque sit, ut patriæ virtutis memores pro Reipub. fortiter dimicarent, filii mortui ultionem sibi uni relinquerent. *In Consol.* Quid *Brutos*, *Marcellos*, *Lepidos* enumerem? Summam in filiorum, uxorum, funeribus virtutem & constantiam non sibi solum, sed generi nominique Romano gloriosam fore putaverunt. *Ibid.*

Aliud *Crassus*.

Cato autem cum incredibilem natura tribuisse gravitatem eamque ipse, perpetua constantia roborasset, semperque in proposito susceptoque consilio permansisset, moriendum potius.

Cato.

Diff. I. tunc quàm tyranni vultus aspiciendus fuit.
Offic. I.

Quid opponitur huic Virtuti?

Inconstantia, seu levitas, tum quoque pertinacia.

Cicero.

Definitio. Stultitiam censuerunt inconstantiam sanitate vacantem. *Tusc. 3.*

Inconstans est, quod ab eodem de eadem re diversè dicitur. *lib. I. de Invent.*

Subiectum. In quem autem cadit ægritudo, verisimile est in eundem cadere timorem, infractionem animi & demissionem, & servitutem. *Tusc. 3.*

Hoc imperitâ multitudine vitiosissimum est, varietas & inconstantia, & crebra tanquam tempestatum, sic & sententiarum commutatio. in *Orat. pro domo suâ. quæ est ratio.*

Compendio. Nihil est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos sensusque civium. *Orat. pro Annio Milone, quæ est 28.*

Exemplum. Senectutem omnes optant, eandem accusant adepti; tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas. *In Cat. Maiore.*

Pompeius solet aliud sentire & loqui: neque tantum valet ingenio, ut non appareat, quid velit. *Ep. I. lib. 8. ad fam.*

Magna mihi varietas voluntatis & dissimilitudo opinionis & iudicii. *Q. Fratris mei demonstrata est ex literis. Epist. 14. lib. I. ad Attic.*

Tantum de Virtute ad NO 8 relata.

Distinctio

Distinctio Secunda

LIBRI SECUNDI.

De Virtute ad ALIOS relatâ.

CAPUT I.

De Justitiâ in genere, ejusq; Distinctione.

De Virtute ad NOS relatâ hætenus.

Quid est Virtus ad ALIOS relatâ?

Æc facit nos, rationem sequen-
tes, honestè vivere cum aliis.

Quid huic nomen est?

Justitia, quæ est virtus suum
cuique tribuens : Idque vel
nullâ debiti aut meriti habitâ-

ratione, vel respectu meriti.

Hinc distributio ejus in tribuentem, vel retribu-
entem.

Tribuens est, quæ simpliciter, & non ratione
meriti seu accepti, quod cuique debetur,
tribuit.

Quia

Dist. 2.

Quæ sunt ista hoc modo alteri tribuenda?

Tria sunt quasi capita, quæ honestas, & natura ordo, non alterius meritum, requirunt: *scil.*
 1. Amor. & Favor. 2. Cultus studia & officia.
 3. In dictis & factis convenientia.

*Cicero.*Definitio-
nes.

Tertiò vertitur virtus in hoc, *scil.* iis, quibus cum congregamur, uti moderatè & scienter; quorum studiis ea, quæ natura desiderat, expleta cumulatâque habeamus. *Offic.* 2.

Justitia est habitus animi, communi utilitate conservatâ, suam cuique tribuens dignitatem. Ejus initium est à naturâ profectum. *lib. 2. de Invent.*

Quæ animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem conjunctionis humanæ, munificè & æquè tuens justitia. *5. de Finibus.*

Causa est
1. Natura.

Sed quoniam non nobis solùm nati sumus, sed ortus nostri partem patria vendicat, &c. in hoc debemus naturam ducem sequi, communes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo. *Offic.* 1.

Eadem natura, vi rationis, hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ societatem: ingenerâtque inprimis præcipuum quendam amorem, impellitque, ut hominum cœtus celebrari inter se, & sibi obedire velint. *Offic.* 1.

2. Recta
ratio.

Nihil potest esse æquabile, quod non à rectâ ratione proficiscatur. *Tusc.* 2.

Effectum
Justitiæ.

Ut sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse dixi; sic de Justitiâ judicandum, quæ non modò nunquam nocet quicquam, sed semper agit aliquid, tum vi suâ atque naturâ quod tranquillet animos, tum spe nihil earum rerum.

rerum defuturum, quas natura non depravata desiderat. 1. *de Fin.* Dist. 2.

Ex lumine virtutis exardescit sive amor, sive amicitia.

Justitiæ tanta vis est, ut nec illi quidem qui subjectum maleficio & scelere pascuntur, possint sine ullâ particulâ Justitiæ vivere. *Offic. 2.*

Justitiæ sunt adjuncta, Pietas, Liberalitas, Benignitas, Comitas, quæque sunt generis ejusdem; atque hæc Justitiæ ita propria sunt, ut sint reliquarum virtutum communia. 5. *de Finibus.* Adjuncta.

Gloria recte-factorum plerumque comes est. *Tusc. 2.*

In omni autem honesto, de quo loquimur, Comparatio nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quàm conjunctio inter homines hominum, & quasi quædam societas & communicatio utilitatum, & ipsa charitas generis humani. 5. *de Fin.* Comparatio.

Hæc enim virtus omnium est domina & regina virtutum. *Offic. 3.*

O B S E R V A T I O N E S.

1. Virtus ad ALIOS relata, non dicitur quasi non sit ejus qui eam exercet aut possidet, sed quod in alio subjecto maximè declaretur, id ipsum, pro ejus naturâ & conditione, juvando & promovendo.

2. Hæc Virtus autem venit generali nomine Justitiæ, quæ non tantum in conversatione & contractibus æquum quod est, peragit, sed etiam amore, studio, & verbis id quod alteri, honestatis causâ necessitati junctâ, debetur, tribuit.

3. Idque vel per honestatem tantum, vel etiam propter exhibita servitia. Quod igitur dictum Justitiæ.

Dist. 2. tiam tribuentem, cuique quod debetur tribuere, non ita acceptandum, quasi cum retribuente in hoc concurrat, sed debitum hic quod positum, opponitur merito: sic propter singularem in studiis adhibitam industriam doctos propter egregia, & singularia in Rempub. etiam alienam benefacta, viros clarissimos, etsi id nobis non commodet, amare & colere natura stimulos impellimur, &c.

CAPUT II.

De Benevolentia.

Ex tribus istis alteri tribuendis, primum definias.

Primum est Justitia, in amore consistens, quæ digno unumquemque amore prosequitur.

Species huius Justitiæ sunt Benevolentia, & Beneficentia, Misericordia & Clementia.

Quid est Benevolentia?

Est Justitia alteri bene cupiens; dicitur & Ciceroni Charitas, Amor, Favor.

Causæ ejus sunt; Natura, Amor, Beneficium acceptum, Opinio de bonis moribus, & aliis virtutibus, Consuetudo, Oratio benigna, Abstinencia & Continentia.

Effecta ejus sunt; Opes, Potentiam, Amicitiam inter homines comparare, vitam quoque munire.

Cicero:

Quod cum perspicuum sit Benevolentia vim esse magnam, metus imbecillem; sequitur, ut differamus, quibus rebus possimus, facile eam, quam

quam volumus adipisci, cum honore & fide *Dist. 2.*
charitatem. *Offic. 2.*

Quamobrem hoc quidem ipsi intelligamus à Cause :
naturâ gigni sensum diligendi, & benevolentia Natrâ,
charitatem, factâ significatione probitatis. de
Amicitia.

Amor, ex quo amicitia est nominata, princeps ^{2.} Amor.
est ad benevolentiam conjungendam. *Ibid.*

Ac benevolentia præcepta videamus, quæ ^{3.} Benefi-
beneficiis capitur maximè. *Secundo* autem be-
neficâ voluntate benevolentia movetur, etiamsi
res non suppetit. *Offic. 2.* <sup>cium acce-
ptum.</sup>

Vehementer autem amor multitudinis com- ^{4.} Opinio
moveretur ipsâ famâ & opinione liberalitatis be-
neficentia, justitia, fidei, omniumque earum <sup>de virtuti-
bus in ali-</sup>
virtutum, quæ pertinent ad mansuetudinem ^{quo lucen-}
morum ac facilitatem. Quia ipsas in quibus has
virtutes esse cernitur, à naturâ ipsâ diligere cogi-
mur. *Ibid.*

Confirmatur amor & beneficio accepto & stu- ^{5.} Consue-
dio perspecto & consuetudine adjunctâ, quibus
rebus ad illum primum motum animi & amoris
adhibitis, admirabilis quædam exardescit bene-
volentia magnitudo. de *Amicitia.* ^{tudo.}

Opinione fortasse nonnullâ, quæ de meis mo-
ribus habebat, me dilexit, auxit benevolentiam
consuetudo. *Ibid.*

Oratio benigna multitudinis animos ad bene- ^{6.} Oratio
volentiam allicit. *Offic. 2.* ^{benigna.}

Nullâ autem re conciliare facilius benevolen- ^{7.} Conti-
tiam multitudinis possunt ii qui Reipub. præ-
sunt, quàm abstinentiâ & continentia. *Ibid.* ^{nentia.}

Quod ad opes & potentiam valet plurimum, ^{Effecta.}
id amplectamur ; ut merus absit, charitas reti-
neatur ; ita facile quæ volumus & privatis in
rebus & in Reipub. consequemur. *Offic. 2.*

Sanguinis.

Dist. 2.

Sanguinis conjunctio & benevolentia devincit charitate hominis. *Offic. I.*

Exempla.

Torquatus consecutus est laudem & charitatem, quæ sunt vitæ sine metu degendæ præsidia firmissima. *lib. I. de Fin.*

Hæc nos adolescentes benevolentiam senes illos *L. Paulum, M. Catonem, C. Gallum, T. Gracchum* dileximus. *de Amic.*

Quæ sunt Subjecta & Adjuncta Benevolentia?

Subjectum est Homo virtutis & probitatis studiosus, etiam si eum non viderimus.

Adjunctum Perpetuitas & constantia. *Cicero.*

Subjectum.

Equidem nihil tam proprium hominis existimo, quam non modo beneficio, sed etiam benevolentiae significationem alligari. *Orat. 31. quæ est pro Plancio.*

Quippe propter virtutem & probitatem, eos etiam quos nunquam vidimus, quodammodo diligimus. Quis est qui *C. Fabricii, M. Curii* cum charitate & benevolentiam memoriam non usurpet, quos nunquam vidimus? *de Amic.*

Adjunctum.

Benevolentia fidelis est vel ad perpetuitatem. *Offic. 2.*

Benevolentiam non adolescentulorum ardore quodam amoris, sed stabilitate potius & constantiam judicemus. *Offic. I.*

Quid oppugnat eam?

Malevolentia, Invidia, Odium, Livor, Metus. *Cicero.*

Malevolentia defin.

Malevolentia est voluptas ex malo alterius, sine emolumento suo. *Tusc. 4. dicitur ἐμχάρεια.*

Malevoli homines (latè enim patet hoc vitium, & est in multis) conantur alienare voluntatem meam. *Ep. 6. lib. 3.*

Quidam,

Quidam, ut certo sensu, & verè judicent de nobis, malevolentia & livore impediuntur. *In Effectum. Dist. 2. Epist. quadam ad Brutum.*

Malevolentia autem hominum facit, ut non- nulla duriùs quàm à te facta sunt, proferantur.

Epist. 27. lib. 11. ad fam.

Invidentiam esse dicunt, ægritudinem susce- *Invidentiæ definitio.* ptam propter alterius res secundas, quæ nihil noceant invidenti. *Tusc. 4.*

Ab *invidendo* autem *invidentia* rectè dici po- *Motatio.* test. *Invidiæ* nomen ductum à nimis intuendo alterius fortunam.

Præclarè *Accius*: Ut enim videre, sic invi- dere florem, quàm flori rectiùs dicitur. Nos consuetudine prohibemur: Poëta jus suum te- nuit, & dixit audaciùs. *Tusc. 3.*

Invidia tum est, cum invidetur. *Ibid.*

Invidia.

Invident autem homines maximè paribus aut *Subiectum.* inferioribus, cum se relictos sentiunt, illos au- tem dolent evolâsse. *lib. 2. de Orat.*

Semper dignitatis iudex est, qui aut invidet, aut faver. *Orat. pro Cn. Plan.*

Est hujus seculi labes quædam & macula vir- tuti invidere, velle ipsum florem dignitatis in- fringere. *Orat. 36. pro Corn. Balb.*

Nihil est homini tam timendum quàm invi- dia, nihil innocenti tam oprandum quàm æquum judicium. *pro A. Cluent.*

Odium est ira inveterata.

Odium.

Si, quod ipsis qui audiunt perniciosum aut in- *Causæ.* tile sit, id factum augeas, odium creatur. *lib. 2. de Orat.*

Externi isti mores usque ad sanguinem in- vitare solent odium. *Orat. 41. pro Lig.*

Odium.

Dist. 2.

Odium mihi fuit cum *Cledio*, quòd perniciosum patriæ civem fore putabam, qui turpissimâ libidine incensus duas res sanctissimas, religionem & pudicitiam uno scelere violâset. *Orat. 36. de provinc. consul.*

Subiectum.

Quem metuunt oderunt; quem quisque odit periisse expetit. Multorum autem odiis nullæ

Adjunctum.

opes possunt obistere. **MALUS (enim) EST CUSTOS DIUTURNITATIS METUS.** Qui se metui volunt, à quibus metuuntur, eosdem metuant ipsi necesse est. Exemplo sit *Dionysius*. *Offic. 2.*

Nec verò ulla vis imperii tanta est, quæ, premente metu, possit esse diuturna. *Ibid.*

Exemplum
*Alexandri
Pharaj.*

Quid *Alexandrum Pheraum* quo animo vixisse arbitramur? qui (ut scriptum legimus) cum uxorem *Thebem* admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum, & eum quidem, ut scriptum est, compunctum notis *Threiciis*, districto gladio, jubebat anteire, præmittendæque de stipatoribus suis, qui perscrutarentur arculas muliebres, & ut quod in vestimentis occultaretur telum exquirerent. O miserrime! qui fideliorum & barbarum & stigmaticum putaret, quàm conjugem: nec eum fecellit opinio. Ab eâ enim est ipse propter pellicatûs suspicionem interfectus. *Ibid.*

Phalaridis.

Testis est *Phalaris*, cujus est præter cæteros nobilitata crudelitas, qui non ex insidiis interiit, ut is, quem modò dixi, nec à paucis, ut hic noster, sed in quem universa Agrigentinarum multitudo impetum fecit. *Ibid. Vide plura.*

Quæ huic malo Remedia?

Omnia illa amovere, spernere, precibus, temporibus, communi utilitate, &c. mitigare.

Cicero.

Cicero.

Dist. 2.

Remedia

Malevolentia hominum in me si poteris, occurre; si non poteris hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. *Ep. 11. lib. 11. ad fam.*

Est enim hominis magni atque sapientis libidinem, odium, metum, invidiam, cupiditatem omnes amovere. *Orat. pro A. Cluent.*

Si mihi invidia maximè impenderet, tamen hoc animo semper fui, ut invidiam, virtute paratam, gloriam, non invidiam putarem. *Orat. contr. Cat. 1.*

Odium vel precibus mitigari potest, vel temporibus Reipub. communique utilitate deponi, vel difficultate ulciscendi teneri; vel vetustate sedari. *Orat. 27. ad Quir. post reditum.*

CAPUT III.

De Beneficentiâ seu Liberalitate.

Quid est Beneficentia?

EST Justitia alteri benefaciens.

Causa proxima est (ut patet ex præced. cap.) benevolentia, impellens utilitas & necessitas, tum etiam aliorum exempla.

Materia (si qua danda) est omne id quod alteri commodatur, sive pecuniâ fiat, sive consilio & operâ.

Forma & Finis, ut demus quibus, quando, quantum, & unde ex honesti præscripto est dandum.

Reliquæ

Dist. 2. Reliquos inventionis qui occurrent hîc locos ad marginem notatos videbis.

Cicero.

Deinceps de Beneficentiâ ac Liberalitate est dicendum. *Offic. 1.*

Justitiæ, in quâ virtutis splendor est maximus, conjuncta est Beneficentia, quam eandem benignitatem vel liberalitatem appellari licet. *Ibid.*

Descriptio. Liberales sunt, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt amicorum causâ, aut in filiarum collocatione adjuvant, aut opitulantur in re querendâ vel augendâ.

Causæ. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut utile, in his autem ipsis mediocritatis regula est optima. *Offic. 2.*

Qui virtute & industriâ benefici erunt, quò pluribus profuerunt, eò plures ad benignè faciendum adjuutores habebunt. *Offic. 2.*

Materia multiplex. Quicquid sine detrimento potest commodari, id tribuatur cuique vel ignoto. Ex quo sunt illa communia; non prohibere aquam profluentem, pati ab igne ignem capere, si quis velit, consilium fidele deliberanti dare, quæ sunt his utilia quod accipiunt, danti non molesta. *Offic. 1.*

Nam aut operâ benefit indigentibus, aut pecuniâ; in utroque inest gratificandi liberalis voluntas. *Offic. 2.*

Quæ autem operâ, non largitione beneficia dantur, tum in Rempub. tum in singulos cives conferuntur; nam in jure cavere, consilio juvare, atque hoc scientiæ genere prodesse quàm plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Hæc igitur opera grata multis,

multis, & ad beneficiis adstringendos homines accommodata. *Offic. 2.* *Dist. 2.*

Atque huic arti finitima est dicendi gravior facultas, & gravior, & ornatior. Quid enim eloquentiâ laudabilius & præstabilius, vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum qui defensi sunt gratiâ? Huic à majoribus nostris est in totâ dignitate principatus datus, talis igitur hominis beneficia latè patent, &c. *Ibid. lib. 2.*

Philosophia nobis illustranda est, ut si occupati profuimus aliquando civibus nostris, etiam profimus, si possimus, otiosi. *Tusc. 1.*

Videndum est *primùm*, nè obsit benignitas & his ipsis, quibus videtur benignè fieri & cæteris; *Deinde*, nè major sit liberalitas quàm facultas; *Tum*, ut pro dignitate cuique tribuatur. Id enim est Justitiæ fundamentum, ad quam referuntur hæc omnia. Videndum est igitur, ut eâ liberalitate utamur quæ profit amicis, noceat nemini. Nihil enim est liberale, quod non idem sit justum. *Offic. 1.* Modus & Forma.

Nec ità claudenda res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit; nec ità referenda, ut pateat omnibus; modus adhibeatur, isque referatur ad facultates. *Offic. 2.*

In his (enim) mediocritatis regula optima est. *Ibid.*

Sed quoniam copiarum parvæ sunt singulorum, eorum autem, qui his egeant, infinita multitudo, vulgaris liberalitas referenda est ad illum *Ennii* finem; nihilominus, ut ipsi luceat, ut factus sit, quâ in nostros finis liberalis. *Offic. lib. 1.* Finis.

Quamquam

Dist. 2.
Effectum.

Quanquam omnis virtus nos ad se allicit, facitque ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur, ramen iustitia & liberalitas id maximè efficit. *Offic. 1.*

Largitio, quæ fit ex re familiari, fontem ipsum benignitatis exhaurit: atqui operâ, id est, virtute & industriâ benefici & liberales erunt, primùm quo pluribus profuerunt, eò plures ad benignè faciendum adiutores habebunt. *Offic. 2.*

Est liberale officium, serere beneficium, ut metere possis fructum. *Orat. 27. ad Quirrit. antequam venit in exilium.*

Subiectum
Homo &

Nihil est tam proprium homini, quàm non tantùm beneficio, sed etiam benevolentia significatione alligari. *Orat. 31. pro Cn. Plan.*

Plura effecta, ut cavere, iuvare, prodesse Reipub. gratiam comparare, captos liberare, &c. colligat B.L. ex datâ descriptione huius virtutis, ut etiam ex causis ejusdem supra propositis.

Maximè
quidem in-
digens.

In collocando beneficio, si cætera paria sint, hoc maximè officii est, ut quisque maximè opis indigeat, ita ei potissimùm opitulari. *Offic. 1.*

Alia causa est ejus, qui calamitate premitur, & ejus, qui res meliores quærit, nullis suis rebus adversis. Propensior benignitas esse debet in calamitosos, nisi fortè erunt digni calamitate. In his tamen quòd se adjuvare volent, non ut nè affligantur, sed in altiore gradum ascendant, restricti nullo modo esse debemus. *Offic. 2.*

Si in eos quos speramus nobis profuturos non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt. *Offic. 1.*

Adjunctum

Quod autem tributum est bono viro, & grato, in eo tum ex ipso fructus est, tum etiam ex cæteris. Temeritate enim remotâ, gratissima est liberalitas. *Offic. 2.*

Quis

Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi altus aut doctus est, cum gratâ recordatione in mente versetur? *Orat. 31. pro Cn. Planc.*

Est non modo liberale, sed etiam paullulum fructuosum nonnunquam de suo jure decedere. *Comparatio.*
 Posse liberalitate uti non spoliante se patrimonio, nimirum est pecuniæ fructus maximus. *Offic. 2.*

Ut in cæteris non solum ratio habenda sui, sed etiam aliorum: sic in domo clari hominis inquam & hospites multi recipiendi, &c. adhibenda est cura laxitatis. *Offic. 1.*

Rectè etiam à *Theophrasto* est laudata hospitalitas. Est enim, ut mihi videtur, valdè decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus, idque etiam Reipub. est ornamento, homines externos, hoc liberalitatis genere in urbe nostrâ non egere. *Offic. 2.*

Quanquam quod præsens, tanquam in manu datur, jucundius est; tamen hæc in posterum gratiora sunt, Theatra, Porticus, nova Tempora, &c. *Offic. 3.* *Exempla specialia per Comp.*

Quodnam Beneficentiæ oppositum?

Maleficientia & Illiberalitas; & hæc communi nomine dicitur *Avaritia*, nullâ ratione alteri benefaciens; sed ad id faciendum pigrescens, prohibensque: illa quicquid agit, etiam si prodesse velle videatur, obest.

Hujus causæ sunt Temeritas, Stultitia, Assentatio.

Illius luxuries, magnificorum apparatusum delectatio, rerum appetentia. *Cicero.*

Qui gratificantur cuiquam quod obsit illi

F

cui

Dist. 2.
Maleficientia
descriptio.

cui prodesse velle videantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi assentatores judicandi sunt. *Offic. I.*

Multi faciunt multa, temeritate quâdam, sine judicio, vel modo, in omnes, vel repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitati. *Ibid.*

Videre etiam licet quosdam non tam naturâ liberales, quàm gloriâ ductos. *Ibid.*

Qui civium dicunt rationem esse habendam, exterorum negant, hi dirimunt communem generis humani societatem; quâ sublatâ, Beneficentia, Liberalitas, Bonitas, Justitia, funditus tolluntur. *Offic. 3.*

Avaritiæ
definitio.

Est autem *Avaritia* opinio vehemens de pecuniâ, quasi valdè expetenda sit, inhærens & penitus insita. *Tusc. 4.*

Causæ.

Cùm est concupita pecunia, promanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitque morbus & ægrotatio quædam, quæ avelli inveterata non potest, eique morbo nomen est *Avaritia*. *Ibid.*

Ex luxuriâ existat avaritia necesse est. *Orat. 2. pro S. Rosc.*

Delectant etiam magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia & copiâ: quibus rebus effectum est, ut infinita pecuniæ cupiditas esset. *Offic. I.*

Quanam Effecta hujus vitii?

Injuriam inferre, omnia violare, multa mala introducere, bonos mores corrumpere, mentem ipsam obstrictam tenere, &c.

Cicero.

Maximam partem ad injuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, ut adipiscantur ea, quæ concu-

concupierunt; in quo vitio latissimè patet avaritia. *Offic. 1.*

Nullum officium tam sanctum est, atque solenne, quod non avaritia comminuere atque violare soleat. *Orat. 1. pro Quint.*

Nemo habet tam firmum præsidium, quod avaritia non infregerit atque debilitaverit. *In Vatin.*

Magno malo est hominibus avaritia; idcirco, quod homines magnis & multis incommodis conflictantur propter immensam pecuniæ cupiditatem. 2. *ad Heren.*

Dux res sunt quæ homines maximè impellunt ad maleficiam, luxuries & avaritia. *Ibid.*

Ex luxuriâ existat avaritia necesse est, ex avaritiâ erumpat audacia, unde omnia scelera atque flagitia. *Orat. 2. pro S. Rosc.*

Corrupti sunt depravatique mores admiratione divitiarum. *Offic. 2.*

Avaritia insatiabilis immensa & incredibilia potest; ita enim hominum mentes obstrictas tenet, ut eas nullo tempore respirare permittat. *In Vatin.*

De Subjecta & Adjuncta.

Subiectum, circa quod, sunt magnifici apparatus, pecunia, & res aliæ. In quo sunt exteri, senes, piratæ, prædones, gloriæ cupidi.

Adjuncta sunt; vituperari, non satiari, cruciari, &c.

Cicero.

Delectant etiam magnifici apparatus, &c. *supr.* *Subiectum* *supr.*

Pecunia cum est concupita, &c. *supr.*

Qui exterorum rationem habendam esse negant, hi dirimunt communem generis humani societatem, &c. *supr.*

Avaritia senilis vituperanda; potest enim quicquam

Dist. 2. quicquam esse absurdius, quàm quò minus viæ restat, eò plus viatici quærere? *In Cat. Maiore.*

In quibusdam neque pecuniæ modus est, neq; cupiditatum; quos nulla præda, nunquam improbè parata minuit, sed auget potius atque inflammar. *1. de Fin.*

Adjuncta. Avaritia senilis vituperanda. *supr.*

Nunquam expletur nec satiatur cupiditatis fitis: neque solùm ea, quæ habent, libidine augendi cunctantur, sed etiam amittendi metu. *1. Paradox.*

Tu dies noctesq; cruciaris; cui nec satis est, quod est, & id ipsum, quod habes, ut non diuturnum futurum sit times. *2. Parad.*

Comparata.

*Comp. im-
parium.* Detrahare aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, &c. tollit enim convictum humanum & societatem. *Offic. 3.*

Nullum est vitium tetrius, quàm avaritia, præsertim in principibus & rempub. gubernantibus. Habere enim quæstui rempub. non modò turpe est, sed sceleratum & nefarium. *Offic. 2.*

Maximum malum est avaritia; multos enim magnis incommodis afficit pecuniæ cupiditas. *1. de Invent.*

Similium. Ut si unumquodque membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret se valere, si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse esset: sic si unusquisque rapiat ad se commoda aliorum, detrahâtque quod cuique possit, emolumentum sui gratiâ, societas hominum communitasq; everatur necesse est. *Offic. 3.*

Exemplum

Exemplum avaritiæ est *Verres*, sic, quòd omnia verrat, dictus. *Orat. 2. in Verrem.* Dist. 2.

Sylla trium pestiferorum vitiorum luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis magister fuit. 3. *de fin. sub fin.* Exempla.

CAP. IV.

De Misericordiâ.

Quid est Misericordia?

EST Justitia bene cupiens, & condolens afflictis. *Caussa* est natura, & injuria vel calamitas alterius. *Finis*, ad opem ferendam, & calamitates sublevandas; & hinc ipsa *Effecta*, levare miseriis oppressos. *Subiectum*, vir bonus & sapiens. *Adjectum* ejus est, quòd gratissima & admirabilis. *Contrarium* ejus est immisericordia, & duries, quæ nullâ commoventur calamitate.

Cicero.

Misericordia est ægritudo ex miseriâ alterius injuriâ laborantis. Nemo n. parricidæ aut proditoris supplicio, misericordiâ cōmoveretur. *Tus. 4.* Definitio.

Veteres Academici etiam à naturâ utiliter dicebant permotiones istas animis nostris datas, metum, cavendi causâ, misericordiam ægritudinemque clementiæ. *Acad. quest. lib. 4.* *Caussa efficiens natura.*

Ego has partes lenitatis & misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter. *pro L. Muran.*

Misericordia data ad opem ferendam & calamitates hominum indignorum sublevandas. *Finis. T. 4.*

Ego, cùm hoc suscepissem, non solùm justitiâ, sed etiam misericordiâ adductus, ut levarem miseriis perditas civitate, & perditas maximè per magistratus suos. *Ep. 8. lib. 3 ad Attic.* Effectum.

Hæc nova sit ratio vincendi, & misericordiâ & liberalitate nos muniamus. *Ep. 8. l. 9. ad Attic.*

Diff. 2. Nostri illi à Platone & Aristotele moderari &
Subiectum. temperati aiunt, viri boni esse misereri, apud
 Sapientem valere aliquando gratiam, esse apud
 hominem constantem ignoscendi locum. *Orat.*
pro L. Mur.

Adjunctum
per exem-
plum.

Nullis de virtutibus tuis, *Cesar*, plurimis nec
 gravior nec admirabilior misericordiâ est: ho-
 mines ad deos nullâ ratione propius accedunt,
 quàm salute hominibus dandâ. *Orat.* 32. *pro. Lig.*

Zeno dixit, Sapientem nunquam cuiquam de-
 licta ignoscere, neminem misericordem, nisi
 stultum & levem, misereri esse flagitium. *Orat.*
 23. *pro L. Muren.*

Contrà in *lib. de Invent.* ostendit *Cic.* ipsum im-
 misericordem superbum, & si possit inimi-
 cum esse.

CAPUT V.

De Clementiâ.

Quid est Clementia?

Clementia, seu Mansuetudo, est justitia fonti-
 bus ultionem remittens aut moderans.

Cicero.

Clementia est, per quam animi temere in odi-
 um alicujus incitati, comitate retinentur. *lib.*
 2. *de Invent.*

Lenitas est justitia, in moderatione animad-
 vertendi; lenitatem mollitia animi imitatur.
in partit.

Causa:
supplex
oratio.

Consuetu-
dinis com-
memoratio.

Veniebat ad me *Andronicus* multis cum la-
 crymis supplex, ut se defenderem, & se meum
 condiscipulum in pueritiâ, familiarem in ado-
 lefcentiâ,

lescentiâ, collegam in præturâ commemorabat fuisse, &c. quibus ego rebus, judices, ita flectebam animo, atque frangebar, ut etiam ex memoriâ, quas ipse mihi fecerat, insidias deponerem. *in Orat. pro Scylla.*

Autoritate tuâ inflammati vicimus omnes, *Effectum.*
cùm abstinentiâ, tum justitiâ, facilitate, clementiâ. *Epist. 21. lib. 5. ad Atticum.*

Partâ victoriâ, conservandi etiam sunt hi, qui *Subiectum.*
non crudeles in bello, nec immanes fuerunt; ut majores nostri *Æquos, Tusculanos, Volscos,* in civitatem etiam acceperunt. *Offic. 1.*

Cùm his, quos vi deviceris, consulendum est; tum hi, qui, armis positis, ad Imperatorum fidem confugiunt, licet murum aries percusserit, recipiendi sunt. *Ibid.*

Omnibus est amor pietas & clementia. *lib. Adjunctum per comp.*
15. Ep. 19. ad fam.

Nihil est laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementiâ. *Offic. 1.*

In hac apud nostros tanta justitia culta est, ut *Exempla.*
hi, qui civitates aut nationes devictas bello in fidem cepissent, eorum patroni essent, more majorum. *Offic. 1.*

Cato, qui dum in me turpiter fuit malevolus, *Ciceronis.*
dedit integritatis, justitiæ, clementiæ, fidei, mihi testimonium. *lib. 7. Epist. ad Att. ep. 2.*

Hæc tua justitia & lenitas animi florescet: *Cæsaris.*
cùm enim ipsius victoriæ conditione, jure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ judicio, *Cæsar,* conservati sumus. *pro M. Marcell.*

Nihil habes, nec fortunâ majus, quàm ut possis, nec naturâ tuâ melius, quàm ut velis conservare, quàm plurimos. *Orat. pro Lig.*

Cognitâ clementiâ tuâ, quis eam non probebitoriam,

Dist. 2: victoriam, in quâ occiderit nemo nisi armatus?
Orat. pro Q. Lig.

Opposita hujus virtutis sunt nimia seu inanis
 Clementia & Crudelitas.

Cicero.

Ita probanda est Mansuetudo atque Clemen-
 tia, ut adhibeatur Reipub. causâ severitas, sine
 quâ administrari civitas non potest. *Offic. 1.*

Salutaris severitas vincit inanem speciem cle-
 mentiae; quod si clementes esse volumus, nun-
 quam decerunt bella civilia. *Ep. 2. l. 1. ad Brut.*

Sceleris poenam prætermittere, etsi in reli-
 quis rebus tolerabile; in hoc bello est pericu-
 losum. *Ibid. epist. 13.*

De evertendis autem diripiendisque urbibus
 illud considerandum est, nè quid temere, nè
 quid crudeliter fiat. *Offic. 1.*

Nec audiendi, qui graviter irascendum ini-
 micis putant. *Ibid.*

**Tyranno-
rum adjun-
cta.**

Hæc est tyrannorum vita, nimirum, in quâ
 nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis bene-
 volentiae potest esse fiducia: omnia semper su-
 specta atque sollicita, nullus locus amicitiae. *lib.
 de Amic.*

Sublato tyranno tyrannida manere video.
Ep. 1. lib. 1. ad Attic.

Exempla.

Testis est *Phalaris*, cujus præter cæteros no-
 bilitata crudelitas. *Offic. 2.*

Demetrii.

Video *Callisthenem* doctum hominem, comi-
 tem *Alexandri*, ab *Alexandro* esse necatum; *De-
 metrium* & ex repub. Athenis, quam optimè di-
 gesserat, & ex doctrinâ nobilem, in eodem isto
Aegypti regno, aspide ad corpus admoto, vitâ
 esse privatum. *Orat. 39. quæ est pro C. Rabirio.*

Duo de quadraginta annos tyrannus Syracu-
 sanorum

sanorum fuit *Dionysius*. De hoc homine à bonis autoribus accepimus, fuisse eum maleficum naturâ, & injustum, quicum abundaret & æqualium familiaritatibus & consuetudine propinquorum, credebatur eorum nemini; sed feris barbaris corporis custodiam committebat. Ità, propter injustam dominatûs cupiditatem, in carcerem quodammodo ipse se incluserat. Nè tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit; & tamen ab iis, cum jam essent adultæ, ferrum removit, instituitque ut candentibus juglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. Ad uxores sic noctu adventitabat, ut omnia perscrutaretur antè. Cum communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri altâ solebat. Pilâ ludens, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic, cum familiaris quidam jocans dixisset: huic quidem certè vitam tuam committis, arrisissetque adolescens, utrumque jussit interfici. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. *Damocli* monstravit quàm beatus esset, ex eo, quòd in regio ornata collocatum, fulgentem gladium è lacunarum setâ equinâ appensum demitti jussit, ut immineret istius beati cervicibus. *Tusc. q. lib. 5.*

Plura invenies Offic. 2. Item lib. 3. & Orat. 53. Item 37. in Pis.

CAPUT VI.

De Obedientiâ.

*Adhuc primum Justitiæ tribuentis
membrum vidimus ; secundum
porro quid sit exponas.*

Hoc membrum Justitiæ consistit in cultu seu studio & officiis, quibus alios prosequimur ; idcircoque metum honestum & quandam subjectionis rationem circumferre hic cultus videtur.

Quotuplex est hic cultus ?

Triplex : est enim Obedientiæ, Reverentiæ, & Pietatis.

Obedientia est Justitia imperantis mandata exsequens.

Cicero.

**Causa i
Obedientiæ
Natura.**

Natura ingenerat præcipuum quendam amorem in eos qui procreati sunt, impellitque, ut hominum coetus & celebrari inter se, & sibi obedire velint, ob easque causas studeant parare ea, quæ suppeditent ad cultum & ad victum, &c. *Offic. I.*

**Benevolen-
tia.
Beneficia,
Spe utilita-
tis, me-
tus.**

Subjiciunt se homines imperio alterius & potestati, pluribus de causis. Ducuntur enim aut Benevolentia, aut Beneficiorum magnitudine, aut Dignitatis præstantia, aut Spe sibi id utile futurum, aut metu nè vi parere cogantur. *lib. 2. Offic.*

Non solum ut obtemperent obediântque (magistratibus) sed etiam ut eos colant & diligant, præscribimus. *lib. de Leg.*

Efficiendum

Efficiendum autem est, ut appetitus rationi *Diff. 2.*
 obediant : nam qui longius evagantur, & tan- *Forma.*
 quam exsultantes non satis à ratione retinentur,
 hi relinquunt & abjiciunt obedientiam, nec ra-
 tioni parent, cui subjecti sunt lege naturæ. *Offic.*
lib. 1.

Legum ministri Magistratus, Legum inter- *Finis.*
 pretes Judices ; Legum denique idcirco omnes
 servi sumus, ut liberi esse possimus. *Orat. pro A.*
Cluentio.

Homo naturæ obediens, homini nocere non *Effectum.*
 potest. *Offic. 2.*

Nemini parere animus bene informatus à na- *Subjectum.*
 turâ vult, nisi præcipienti, aut docenti, aut
 utilitatis causâ, justè & legitimè imperanti ; ex
 quo animi magnitudo existit, humanarumque
 rerum contemptio. *Offic. 1.*

Non libertate solum, sed omnibus præmiis *Adjunctum.*
 dignissimi sunt, qui Domini caput defendunt.
 Quod enim præmium satis magnum tam bene-
 volis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter
 quos Dominus vivit ? *Orat. pro F. Milone.*

Si tyrannidem occupare, si patriam prodere *Exemplum.*
 conabitur pater, filebitne filius ? iinò verò ob- *ficum.*
 secrabit patrem, nè id faciat ; si nihil proficiet,
 accusabit, minabitur etiam. Ad extremum, si
 ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salu-
 tem anteponet saluti patris, &c. *Offic. lib. 3.*

C A P U T V I I.

De Reverentiâ & Pietate.

Quid est Reverentia?

Reverentia, seu observantia est justitia debito honore superiorem colens.

Causa ejus sunt, Naturæ stimuli, Rationis dictamen, & ipsa Honestas.

Effectum ex defin. patet.

Subjectum in quo, sunt juniores præcipuè, & subditi; circa quod, senes & superiores.

Adjunctum, Laus & Gloria.

Dissentanea, sunt Honoriis simulatio & Irreverentia.

Cicero.

Observantia.

Observantia est, per quam homines aliquâ dignitate antecedentes, cultu quodam & honore dignantur. lib. 2. ad Heren.

Causa;
Natura.

Observantia est jus, quod naturæ quædam vis affert, per quam aut ætate aut sapientiâ, aut honore, aut aliquâ dignitate antecedentes reveremur & colimus. lib. 2. de Invent.

Nobis à naturâ verecundiæ partes sunt datæ, eadêmque natura docet, quemadmodum nos adversus homines geramus. Adhibenda est igitur quædam reverentia adversus homines, & optimi cujusque & reliquorum. Offic. 1.

Ratio.

Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri atq; doctores, cui non locus ille mutus ubi altus aut doctus est, cum gratâ recordatione in mente versetur? Orat. pro Plano.

Honestas.

Eds, quorum vita perspecta est in rebus honestis, bene meritos ac merentes, aliquo honore.

re aut imperio affectos, observandos & colendos *Dist. 2.*
esse honestas flagitat. *Offic. 2.*

Est autem adolescentis majores natu vereri, *subjectum.*
ex hisque diligere optimos & probatissimos,
quorum consilio arque autoritate nitatur, *Offic.*
lib. 1.

Quid est Pietas ?

Est justitia Patriæ, Parentibus, & aliis Cog-
natis debitum cultum exhibens.

Causæ sunt, vis innata, doctrina, exempla, &c.

Effecta, viam ad cælum sternere, patriæ com-
modo esse, injurias tacere, ferre, & onera ma-
xima subire.

Subjectum ex defin. notum.

Adiunctum, Dei favor & benedictio, laus, &c.

Dissentanea, vultu etiam lacerare seu offendere,
mortem parentibus offerre, &c.

Cicero.

Quid est Pietas, nisi voluntas grata in paren- *Pietatis de-*
tes. *Orat. pro Cn. Planc.* *finitio.*

Pietas est, per quam sanguine conjunctis, pa-
triæ benevolis officium & diligens tribuitur
cultus. *lib. 2. de Invent.*

Pietatem quædam innata vis affert. Est au- *Causa.*
tem pietas quæ erga patriam aut parentes aut
alios sanguine conjunctos officium conservare
monet. *Ibid.*

Meo judicio, pietas est fundamentum omni- *Effectum.*
um virtutum. *Orat. pro Planc.*

Sed *Scipio*, ut avus tuus, & ego qui te genui,
justitiam cole & pietatem, quæ cum sit magna
in parentibus & propinquis, tum in patriâ ma- *Aliud.*
xima est, quia ea vita via est in cælum. *In Som.*
Scipionis.

Ipsi patriæ conducit pios, habere cives in pa-
rentes. *Offic. 3.*

Non.

Dist. 2. Non modò reticere homines parentum injurias, sed etiam æquo animo ferre oportet. *Orat. pro A. Cluent.*

Subjectum. Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares; sed omnes omnium charitates patria una complexa est, pro quâ quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus. *Offic. lib. 1.*

Adjunctum Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cùm *Q. Metellum* tam piè lugere videatis. *de Orat.*

Comparat. Si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum sit, principes sunt patria, & parentes, quorum beneficiis maximè obligati sumus, &c. *Offic. 1.*

Pietas & charitas & bonitas quasi idem valere videntur. *In part. Orat.*

Exempl. Exemplum pietatis in patriam sunt virgines Athenis regis *Erichthæi* filia, quæ mortem pro patriâ contempsisse dicuntur. *Vid. Orat. pro P. Sestio.*

2. Filii Sacerdotis *Argia*. *Argia* Sacerdotis *Cleobis* & *Biton* filii, cùm matrem ad Solemne & statum sacrificium curru vehi jus esset, satis longè ab oppido ad fanum, morarenturque jumenta; tunc juvenes ii, quos modò nominavi, veste positâ, corpora oleo perunxerunt, ad jugum accesserunt. Ità sacerdos advecta in fanum, cùm currus esset ductus à filiis, precata Deum dicitur, ut illis præmium daret pro pietate quod maximum homini dari posset à Deo; post epulatos cum matre adolescentes somno se dedisse, manè inventos esse mortuos. *Tusc. q. lib. 1.*

Dissentanea. Si id quod præclare à sapientibus dicitur, *Vultu saepe leditur pietas*, quod supplicium satis acre reperitur in eum, qui mortem obtulerit parenti,

parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, Dist. 2.
jura divina atque humana cogebant. Orat. pro
Rosc. Amer.

CAPUT VIII.

De Veracitate & Fide.

Quomodo describis tertium & ultimum Justitiæ tribuentis membrum?

EST, & dicitur *Justitia*, quæ in externâ conversatione consistit, & dictis vel factis suum cuique tribuit.

Aristoteli dicuntur Virtutes *ὁμιλικαὶ*, quòd convictum & consuetudinem hominum attingunt, ut sunt *Veritas* & *Fides*, *Humanitas*, & *Urbanitas*.

Quid est Veritas?

Veritas seu *Veracitas* est *Justitia*, rem, sicuti est, efferens, seu alteri annuncians.

Cicero.

Veritas est per quam immutata ea quæ sunt, Veritatis aut antea fuerunt, aut futura sunt, dicuntur. *descriptio.*
lib. 2. de Invent.

Veritatis cultores sunt fraudis inimici, simplices & aperti, nihil ex occulto, nihil ex insidiis agendum putant. *Offic. I.*

Quod verum, simplex, sincerumque est, id naturâ homini accommodatissimum est. *Offic. I.*

Causæ:
Naturæ.
Sensus.

Non est iudicium Veritatis in sensibus, licet ab eis oriatur. *Acad. q. I.*

Qui maximè perspicit, quid in quâque re verissimum sit, quique acutissimè & celerrimè potest & videre & explicare rationem, is prudentissimus.

Dist. 2. tissimus & sapientissimus ritè haberi solet. *Offic. lib. 1.*

Vis. Est interdum ità perspicua veritas, ut eam infirmare nulla res possit; tamen est adhibenda interdum vis veritati, ut eruatur. *pro Quint. Orat.*

Item alia Causa. Pueritia, somnus, imprudentia, vinolentia, infania ejus generis sunt, ex quibus sapissimè verum auditur. *In Topicis.*

Artes. Astrologia, Geometria, Dialectica, Jus Civile, hæ omnes artes in veri investigatione versantur. *Offic. 1.*

Effecta. O magna vis veritatis! quæ contra hominum ingenia, calliditates, solertiam, contraque fictas omnium infidias facilè se ipsam defendit. *Orat. pro M. Cæl.*

Tantam semper potentiam veritas habuit, ut nullis machinis, aut cujusquam hominis ingenio, aut arte subverti potuerit. Et licet nullum in causis patronum aut defensorem obtineat, tamen per se ipsa defenditur. *Ex Orat. in Vatin.*

Veritas odium parit. *In Lælii.*

Subiectum. Homini propria est veri inquisitio atque investigatio. *Offic. 1.*

Sapienti materia quam tractet, & in quâ versetur, subiecta est veritas. *Ibid.*

Adjunctum. Multorum improbitate, depressa veritas emergit, & innocentia defensio interclusa, respirat. *Orat. pro Cluent.*

Testimonium. Democritus in profundo veritatem demersam, opinionibus & institutis omnia terreri, omnia tenebris circumfusa esse dixit. *Acad. quest. lib. 1.*

Naturam etiam accusa, quæ in profundo veritatem abstruxit. *Acad. quest. lib. 4.*

Juramentum seu Jusjurandum
huc referendum.

Cicero.

Cicero.

Dist. 2.

Jusjurandum est affirmatio religiosa. *Offic. 3.* Jusjurandum.
 Cum jurato dicenda sententia sit, meminerit se Deum adhibere testem, id est, ut arbitror mentem suam, quâ homini nihil dedit ipse Deus divinius. *Offic. 3.*

Est enim Jusjurandum affirmatio religiosa. quod autem affirmatè, quasi DEO teste promiseris, id tenendum est. *Offic. 3.*

Nullum enim vinculum ad adstringendam fidem Jurejurando majores arctius esse voluerunt. *Ibid.* Comparata

Pomponius ex Jurejurando dato *Tito Torquato* patrem ejus *Manlium* missum fecit. *Offic. 3. sub finem.*

T. Pomponius Atticus mendacium neque dicebat neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate, neque gravitas sine facilitate. *In Vit. Attici.* Exemplum.

Quid est Fides ?

Est Justitia promissa servans

Causa ejus sunt justitia, & prudentia : item jusjurandum, ut patet in exemplo *Pomponii*.

Effecta, Rempub. conservare, fraudes tollere.

Subiecta sunt, omnes societates, contractus, emptiones, venditiones, tutelæ, &c. Item prudentes & boni.

Adjunctum, præstantia, dignitas, utilitas, &c.

Cicero.

Fundamentum justitiæ est *Fides*, id est, dictorum factorumque constantia & veritas. *Offic. 1.*

Credimus, quia fiat quod dictum est, appellamur tam fidem. *Ibid.* Notatio.

Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici solet. Si existimabimur adepti conjunctam cum.

Dist. 2. cum Justitiâ prudentiam. Nam & his fidem habemus, quos plus intelligere quam nos arbitramur, quosque & futura prospicere credimus, &c. Justis autem & fidis hominibus, i.e. bonis ita fides habetur, ut nulla in his sit fraudis injuriæque suspicio. *Offic. 2.*

Quamobrem intelligentiæ Justitia conjuncta, quantum volet habebit ad faciendam fidem virium. *Ibid.*

Effecta.

Nec enim ulla res vehementius Remp. continet quam *Fides*, quæ nulla esse potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Fraudandi enim spe sublatâ, solvendi necessitas est consecuta. *Offic. 2.*

Subjectum.

Q. Scævola fidei bonæ nomen existimabat manare latissimè, idque versari in tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, quibus vitæ societas continetur. *Hb. 3. Offic.*

Exemplum in Regulo.

Atque etiam si quid singuli temporibus adducti, hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda; ut primo Punico Bello *Regulus* captus à Pœnis, cùm de captivis commutandis Romam missus esset, jurassetque se rediturum; *primum*, ut venit, captivos non reddendos in Senatu censuit. *Deinde*, cùm retineretur ab amicis & à propinquis, ad supplicium redire maluit, quàm fidem hosti datam fallere. *Offic. 1.*

Est autem jus bellicum fidésque juris-jurandi sæpe hosti servanda. Quod enim juratum est, ut mens conciperet fieri oportere, id servandum est: quod aliter, id si non feceris, nullum perjurium est: ut si prædonibus pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, nè si juratus quidem id non feceris? Nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed commu-

nis.

nis hostis omnium. Cum hoc nec fides esse debet, nec ius-jurandum commune. Non enim falsum jurare pejerare est, sed quod ex animi tui sententia juraveris, sicut verbis concipitur more nostro, id non facere perjurium est. Scitè *Euripides*: Juravi linguâ, mentem injuratam gero. *Offic. 3.*

Ergò & promissa non facienda nonnunquam, neque semper deposita reddenda sunt. Si gladium quis apud te sanæ mentis deposuerit, bellum inferat patriæ, reddesne depositum? Non credo, facies enim contra Rempub. quæ debet esse charissima. Sic multa, quæ naturâ honesta videntur esse, temporibus fiant non honesta. Facere promissa, stare conventis, reddere deposita, commutatâ utilitate fiant non honesta. *Offic. 1.*

Fidei tanta vis est, ut eam in capitolio vicinam *Jovi* Romam esse voluerunt. *Offic. 3.*

Nam Fides à *Marco Emilio Scauro* conservata, idque eam ob causam, ut illam qui habeant (habent autem omnes boni) Deos ipsos in animis suis locatos putent. *lib. 1. de Lig.*

Quàm illud aureum! Inter bonos bene agere oportet, & sine fraudatione. *Q. Scævola* P. maximus summam vim esse dicebat in iis arbitriis in quibus adderetur, ex fide bonâ. *Offic. 3.*

Quanam vitia hæc virtutes oppugnant?

Mendacium, Simulatio, Crimen falsi, Frans, Perfidia, Dolus malus, Perjurium, Promissa contra utilitatem & honestatem.

Mendacium, aliud verbis quàm res est profert.

Perfidia, rem ritè promissam, non præstat.

Cicero.

Qui semel à veritate deflexit, hic non majore religione ad perjurium quàm mendacium perducitur.

Adjuncta
Dignitas

Dist. 2. duci consuevit. Quid interest inter perjurum & mendacem? qui mentiri solet, pejerare consuevit. *Orat. pro Rosc. Comæd.*

Causa per-
jarii.

Qui hoc sibi sumunt, nullam esse fidem, quæ infideli data sit, videant nè quæratur latebra perjuro. *Offic. 3.*

Non ex libidine aut similitate, aut levitate testium causæ honestorum hominum ponderari solent. *Orat. pro Syllâ.*

Dolus ma-
lus.

Dolus malus simulatione & dissimulatione continetur. *Offic. 3.*

Scimus Romæ solutione impeditâ fidem concidisse. Non possunt enim unâ in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures secum in eandem calamitatem auferant, trahant. *Orat. pro Lege Man.*

Forma seu
Modus.

Apertè adulantem nemo videt, nisi qui admodum excors; nam adversando etiam assentitur. *de Amic.*

Finis.

Si qui ob emolumentum suum cupidinis aliquid dicere videntur, iis credere non convenit. *Orat. pro M. Fom.*

In virum bonum non cadit mentiri emolumentum sui causâ. *Offic. 3.*

Quod ex animi tui sententiâ juraveris, sicut verbis concipitur, more nostro id non facere perjurium est. *Offic. 3.*

Fraudis
Efecta.

Fraus dstringit, non dissolvit injurium. Fuit igitur stulta calliditas perversè imitata prudentiam, in illo scilicet, qui jurisjurandi fraude culpam invenerat.

Exemplum

Adstrictus enim, unâ cum decem, jurejurando se Româ rediturum, cum postea *Hannibalis* permissu exisset è castris, rediit paullò post, quòd se oblitum nescio quid diceret. Deinde, egressus è castris, jurejurando se solutum putabat: & erat
verbis,

verbis, re non erat. Semper autem in fide, quod *Dist. 2.*
 senseris, non quid dixeris, cogitandum. *Offic.*

1. & 3.

Ementiuntur sæpe homines in eos quos ode- *Subiectum.*
 runt. *In partit. Orat.*

Sordidi putantur, qui mercantur à mercato-
 ribus, quod statim vendant: nihil enim profici-
 unt, nisi admodum mentiantur. *Offic. 1.*

In scenâ, id est, concione fictis & adumbratis
 plurimum loci est. *de Amic.*

Offensio negligentiae est in rebus susceptis: *Perfidia*
 perfidia in receptis. *lib. 2 de Orat.* *Subiectum.*

Quæ poena à Diis immortalibus perjuro hæc *Adjuncta,*
 mendaci constituta est. Non enim ex pactione *Pœna.*
 verborum, quibus jusjurandum comprehendit-
 ur, sed ex perfidiâ ac malitiâ (per quam infidiæ
 tenduntur alicui) Dii immortales hominibus
 irasci & succensere consueverunt. *Orat. pro. Q.*
Rosc.

Non placuit majoribus nostris astus. *Offic. 3.*

Deforme est de se- ipso prædicare falsa, præ- *Deformitas*
 fertim & cum irrisione audientium imitari mili-
 tem gloriosum. *Offic. 1.*

Ut enim pulcerrimum est vera videre; sic *Turpitud.*
 pro veris probare falsa turpissimum. *Acad. quæst.*
lib. 4.

Autoritatem nullam debemus, nec fidem
 commentitiis rebus adjungere. *de Divin. lib. 2.*

Ubi semel quis pejeraverit, ei credi postea
 etiamsi per plures deos juret, non oportet. *Orat.*
pro C. Rabir.

In credendo ero cautus, nam occultandi ra- *Periculum.*
 tio tum difficilis, tum periculosa est. *Epist. 10. lib.*
10. ad Attic.

Quo quis versutior & callidior, hoc invisior *Comparata;*
 &

Dist. 2. & suspectior, detractâ opinione probitatis.
Offic. 2.

Æquè perfidiosum & nefandum est, fidem frangere, quæ continet vitam, & pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit, & socium fallere, qui se in negotio conjunxit. *Orat. pro Ros. Com.*

Si deligere potuisses, potiùs telis tibi Gallorum, quàm perjuriis intereundum esset. *Orat. pro Fonteio.*

Nónne ut ignis in aquam coniectus continuò restinguitur & refrigeratur : sic referens falsum crimen in purissimam & castissimam vitam collatum statim concidit & exstinguitur. *Orat. pro Rosc. Comæd.*

Exempla.

Hoc dico de toto genere Græcorum ; tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam, &c. testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit ; totiùsque hujus rei, quæ sit vis, ignorat. *pro Flac.*

C. Marius cùm à spe consularis longè abesset, *Q. Metellum*, cujus legatus erat, summum virum, cùm ab eo Imperatore Roman missus esset, apud pop. Romanum criminatus est, bellum illud ducere ; si se consulem fecissent, brevi tempore aut vivum aut mortuum Jugurtham se in potestatem pop. Romani redacturum. Itaque factus est ille quidem consul ; sed à fide justitiæque discessit, qui optimum & gravissimum civem, cujus legatus, & à quo missus esset, in invidiam falso crimine adduxerat. *Offic. 3.*

Agamemnon, cùm devovisset *Diana*, quod in suo regno pulcestrimum natum esset illo anno, immolavit *Iphigeniam*, quâ nihil erat eo quidem anno natum pulcrius. Promissum potiùs non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum

dum fuit. *Ibid. Offic. 3. ubi plura Exempla. Lib. 1. Dist. 2. in Verrem, Orat. 6. Aliud exemplum in ipso Verre.*

Da, si habes, huic morbo opponenda Remedia.

Remedia, præter alia, hæc adhibeantur.

Rationem sequere, insidias prohibentem & simulationes; mendacium ex rebus contrahendis, fraudem à Jurejurando tolle; promissum tetri facinoris nè facito; legibus prohibeto, prudens erga callidos, non crudelis erga perfidos, cautus in omnibus esto, vitam integram colito.

Cicero.

Ratio postulat, nè quid insidiosè, nè quid si- *Remedia.*
mulatè, nè quid fallaciter fiat. *Officiorum*
lib. 3.

Tollendum est ex rebus contrahendis omne mendacium. *Ibid.*

Promissum potiùs non faciendum, quàm tetrum facinus admittendum. *Ibid.*

Quod si Aquilonia definitio vera est, ex omni vitâ simulatio dissimulatioque tollenda est, & in judiciis fide bonâ agatur. *Ibid.*

Atque dolus malus etiam legibus erat vindicatus, ut tutela XII tabulis, circumscriptio adolescentium lege Latoriâ. *Ibid.*

Quamvis blanda vanitas apud ipsos valet, qui illam allecant & invitant, tamen etiam graviores, constitutiorésque admonendi, ut animadvertant, nè callidâ assentatione capiantur. Apertè enim adulando neminem videt, &c. *Lib. de Amicitia.*

In credendo ero cautus. *Epist. 10. lib. 10.*

Sic ulciscar singula genera: malos cives Republicam bene gerendo; perfidos amicos nihil credendo;

Dist. 2. credendo ; atque omnia cavendo. In Orat. ad Quirit. post reditum.

Ut ignis in aquam coniectus continuo restinguitur : sic referens falsum crimen in purissimam vitam collatum, &c. *supr. in Orat. pro Rosc.*

OBSERVAT.

1. *Ethnicam de Jurejurando Ciceronis sententiam ex Offic. lib. 3. supra adductam, ex Christianorum Scholâ exterminandam cum nostris statuimus Theologis. Non enim illud Euripidis, (Juravi linguâ, mentem injuratam gero) hic locum habebit inter verâ Religionis socios : quibus utique verbis promissa & Jurejurando confirmata, si absque Legum divinarum violatione fiant (ut illud prædonibus pactum pro capite pretium afferre) sunt servanda ; etiamsi res familiaris inde aliquid detrimenti patiatur. Error igitur hic Ethnicorum nobis declinandus.*

2. *Fidei vocabulum ejusque usus longè hic alius quàm in doctrinâ Christianâ ; quod patet : alius quoque quàm in Logicis, ubi effectum est argumentationis ; quò Cicero respicit in Init. partit. cum ait : Fides fit argumentis, quæ ducuntur ex locis aut in re-ipsâ infitis aut assumptis. Imò & alius in vitâ communi vocis hujus est usus ; quando videlicet nos alteri laudem veritatis & fidei tribuimus, nihil omnino de illius virtute & constantiâ ambigentes. Quo significatu etiam hic ab ipso Cicerone in Causis Fidei, ut & Ad unctò declarando est usurpatum.*

CAPUT

CAPUT IX.

De Humanitate & Urbanitate.

*Quid est Humanitas?***E**ST Justitia jucundè & amicè cum aliis
conversans.

Causa impellens datur hic Necessitas; *Adjuvans*, Comitas; *Forma* quasi, est Morum facilitas & Mansuetudo. *Finis*, Pax, Concordia, Optimum honestum. *Effecta* sunt, Favorem multitudinis conciliare, Societatem vitæ conservare, &c. *Subjectum*, Virtute nobilitati, aliisque regendis præfecti, inprimis hæc virtute sint ornatî. Huic *Adjunctum*, Laus, Favor & Amor.

Cicero.

Ac meâ quidem sententiâ, omnis ratio institutioque vitæ adjumenta hominum desiderat, inprimisque ut habeas, quibuscum possis familiares conferre sermones, quod est difficile, nisi speciem boni viri præ te feras. *Offic. 2.*

Est aliqua laus Humanitatis. *pro L. Muræn.*

Quia nulla vitæ pars officio carere potest. *Offic. 1.*

Difficile est dictu quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis. Exstant epistolæ & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandrum, & Antigoni ad Philippum, trium prudentissimorum, (sic enim accepimus) quibus præcipiunt, ut oratione benignâ multitudinis animos ad benevolentiam alliciant, militésque blandè appellando, sermone deliniant.

Offic. 2.

G

In

Dist. 2.

In obsequio (quoniam *Terentiano* verbo libenter utimur) comitas adsit; assentatio, vitiorum adiutrix procul amoveatur. *In Lelio.*

In bonis fortunæ summa laus est non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecuniâ, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ; ut opes & copiæ non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati ac moderatoni facultatem ac materiam dedisse. *2. de Orat.*

Modus & forma quasi

Adjungenda est etiam facilitas in audiendo, lenitas in discernendo, &c. Quibus nuper *Cn. Octavius* jucundissimus fuit. *Epist. 1. ad Q. Frat. lib. 1.*

Finis.

Atque ut circumspiciamus omnia quæ populo grata & jucunda sunt, nihil tam populare quàm pacem, quàm concordiam, quàm otium reperiemus. *Orat. 15. & 16. de Leg. Agr. contra Rullum.*

Vehementer autem amor multitudinis commoveretur ipsâ famâ & opinione liberalitatis, justitiæ, fidei, omniumque earum virtutum quæ pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem. *Offic. 2.*

Subiectum.

Qui plus propter virtutem nobilitatémque possunt, eò minùs quantum possunt debent ostendere. *pro Quint.*

Rectè præcipere videntur qui monent, Quantò superiores sumus, tantò nos submissius geramus; ac in rebus prosperis & ad voluntatem fluentibus, superbiam magnopere, fastidium, arrogantiam fugiamus. *Offic. 1.*

Si te fors *Afris*, aut *Hispanis*, aut *Gallis* præficeret barbaris hominibus, tamen esset humanitatis (tuæ) consulere eorum commodis. Cum ergò ei generi hominum præsumus non modò in quâ ipsa sit, sed etiam à quo ad nos pervenisse

nisse putetur humanitas, certè iis etiam eam potissimum tribuere debemus à quibus accepimus. *Epist. lib. I. ad Quint frat. ep. I.*

Dist. 2.

Quodnam hic Oppositum?

Inhumanitas, morositas; item adulatio, &c.

Cicero.

Quod si quis eâ asperitate est & immanitate naturæ, ut congressus societatēque hominum fugiat atque oderit: qualem fuisse Athenis *Timonem* nescio quem accepimus, tamen is pati non possit, ut non acquirat aliquem apud quem evomat virus acerbitalis suæ. *in Lælio.*

Sic habendum est, nullam pestem esse majorem quàm adulationem, blanditiam, assentationem. Quamvis enim hoc multis nominibus vitium est notandum, levium hominum atque fallacium ad voluptatem loquentium, nihil ad veritatem. *Ibid.*

Adulationis comp. & Subjecta;

Cùm autem omnium rerum simulatio est vitiosa (tollit enim judicium veri, idque adulterat) tum amicitia repugnat maximè. *Ibid.*

Simulatio-
nis Effe-
ctum,

Atque ut in secundissimis rebus utendum est consilio amicorum, iisdemque temporibus cavendum, nè assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus, in quo falli facile est. *Offic. I.*

Morosi sunt qui amant. *In Ep. q. ad fam.*

At sunt morosi anxii, iracundi & difficiles senes. *In Cat. Maj.*

Cavendum & illud, nè, si irascamur aut intempestivè accedentibus, aut imprudenter rogantibus, in morositatem inutilem & odiosam incidamus. *Offic. I.*

OBSERVAT.

Inhumanitatem hoc loco non crudelitatem aut inclementiam, supra mansuetudini & clementiæ oppositam, dici; quo sensu etiam in Orat. pro Dejot. eam impudentem, crudelem, immoderatam nuncupat Cicero. Sed morum in conversatione amicâ inconvenientem atque agrestem morositatem denotare, est observandum. Hinc est illud Offic. I.

Tanta vis est, inquit Cic. ibid. & loci & temporis, ut si quis, cum causam sit acturus, in itinere aut in ambulatione secum ipse meditetur, aut si quid aliud attentius cogitet, non reprehendatur. At hoc idem si in convivio faciat, inhumanus videatur inscitia temporis. Eosdem derelictos ab humanitate homines. lib. I. ad Heren. — inopes humanitatis & inurbanos (lib. de Orat.) appellat.

De Urbanitate tandem ultimâ ultimi Justitiæ tribuentis membri particulâ, quæ habes recondita, prome.

Urbanitas est Justitia, in jocos & seriis decorum observans.

Natura est Causa efficiens.

Materia desumitur ab Apologis, Narrationibus. Vitia item hominum, ut & deformitas corporis satis bellam ad jocandum materiem præbent.

Modus & Forma requirit, ut nè quid insulse, nè quid perridiculè fiat; locus non scurrilis aut mimicus, nec profusus, sed faceta omnia sint atque ingenua. Quod tum fit, cum temporis, loci personarum, ut & gravitatis ratio habetur.

Finis, ut ad quietem & refectiorem referantur omnia.

Effectum

Effectum, multum etiam in causis proficere, *Dist. 2.*
benevolentiam conciliare, tristitiam mitigare,
relaxare severitatem, dissolvere res odiosas.

Subiectum in quo, sunt qui in hoc genere, na-
turâ & exercitatione magis quàm arte juvantur,
quales Græci, Siculi, Rhodii, &c. ab Autore
infra citantur.

Subiectum circa quod, sunt adversarii, stulti ho-
mines, item neque odio magno, neque maximâ
misericordiâ digni.

Adjuncta sunt suavitas, utilitas, difficultas, &
delinquendi proclivitas.

Comparata & exempla vide inferiùs subiecta.

Cicero.

Urbanitas virtus est, ut rectè putant Stoïci. *Definitio.*
lib. 3. ep. 6. ad Fam.

Jocatio est oratio, quæ ex aliquâ re risum pu-
dentem & liberalem potest comparare. *lib. 3. ad*
Heren.

Genus jocandi elegans, urbanum, ingeniosum,
facetum est, si jocus tempore fiat, ac remisso ani-
mo homine dignus. *Offic. 1.*

Duo sunt genera facetiarum: Alterum æqua- *Distributio.*
biliter in omni sermone fusum; Alterum per-
acutum & breve. Alterum genus facetiarum
re tractatur, alterum dicto. *lib. 2. de Orat.*

Natura fingit homines & creat imitatores & *Causæ:*
narratores facetos, & vultu adjuvante & voce & *1. Efficiens*
ipso genere sermonis. *Ibid.* *natura.*

Materies omnis ridiculorum est in istis vitiis, *2. Materies.*
quæ sunt in vitâ hominum, neque charorum,
neque calamitosorum, neque eorum quæ ob fa-
cinus ad supplicium rapiendi videntur. Est eti-
am deformitatis & corporis vitiorum satis bella
materies ad jocandum. *Ibid.*

Ad genus jocandi æquabiliter in omni ser-

Dist. 2. mone fufum transcribimus narrationes, apolo-
gos. Est etiam aliquid ex fimilitudine, quod
aut collationem habet, aut tanquam imaginem.
Ibid.

Hoc cum est venustiffimum, cum in altercati-
one arripitur ab adversario verbum, & ex eo in
cum ipsum aliquid qui laceffivit, infligitur. *2. de
Orat.*

Libandus est etiam ex omni genere urbani-
tatis, facietiarum quidam lepos, quo tanquam
sale perspergatur omnis oratio. *Ibid.*

Forma.

Est etiam satis bella materies ad jocandum.
sed quærimus idem quod in cæteris rebus ma-
ximè quærendum quatenus. In quo illud non
modò præcipitur nè quid infulsè, sed etiam si
quid perridiculè possis; vitandum est oratori
utrumque, nè aut scurrilis jocus fit, aut mimi-
cus. *Ibid. lib. 2. de Orat.*

Ipsium genus jocandi non profusum nec im-
modestum, sed ingenuum & facetum esse de-
bet. *Offic. 1.*

In ipso joco aliquod probi ingenii lumen elu-
ceat. *Ibid.*

Si erit sermo in jocatione leniter tremibun-
dâ voce cum parvâ significatione risûs, sine ullâ
suspicionem nimix cachinnationis, leviter opor-
tebit à sermone serio torquere ad liberalem jo-
cum, vocem. *ad Heren. lib. 3.*

Urbana etiam dissimulatio, cum alia dicuntur
ac sentias. *2. de Orat.*

Sæpius etiam falsa quæ fieri non possunt
oprantur. *Ibid.*

Haberi autem dixi rationem oportere homi-
num, temporis, nè quid jocus de gravitate de-
cerperet. *Ibid.*

Finis.

Ludo tamen & joco, uti illis quidem licet,
sed

sed sicut somno & quietibus, tum, cum gravibus *Dist. 2.*
seriisque rebus satisfecerimus. *Offic. 1.*

Multum in caussis per saepe lepore & facetiis *Effecta.*
profici vidi. *lib. 2 de Orat.*

Assentior tibi & multum facetias prodesse
saepè, & eas arte nullo modo posse tradi.
Ibid.

Huic generi assperguntur sales, qui in dicen-
do nimium quantum valent. *Ibid.*

Oratoris planè est, risum movere, vel quod
ipsa hilaritas benevolentiam conciliat, ei per
quem excitata est, vel quòd admirantur omnes
acumen, maximèque quòd tristitiam ac severi-
tatem mitigat & relaxat, odiosasque res saepe
quas argumentis dilui non facilè est, joco risuq;
dissolvit. *Ibid. lib. 2. de Orat.*

Inveni ridicula & falsa multa Græcorum; *Subiectum*
nam & Siculi in eo genere & Rhodii & Byzan- *in quo.*
tii & præter cæteros Attici excellunt: sed qui
ejus rei rationem quandam conati sunt, artem-
que tradere sic insulsi exstiterunt, ut nihil aliud
eorum nisi ipsa insulfitas rideatur. *Ibid.*

Valdè hæc ridentur & hercule omnia quæ à
prudentibus, quasi per dissimulationem non in-
telligendi, subabsurdè falsèque dicuntur. Ex
quo genere est etiam non videri intelligere
quid intelligas. *Ibid.*

Ea facillimè luduntur quæ neque odio mag-
no, neque misericordiâ maximâ digna sunt.
Ibid.

Nos quomodo utamur cum opus sit quæri-
mus: ut in adversarium, & maximè si ejus stul-
titia poterit agitari in testem stultum, cupidum,
levem, si facilè homines audituri videbuntur.
Ibid.

Suavis est & vehementer saepe utilis jo-
cus

- Diff. 2.** *cus & facetiæ, quæ etiam si alia omnia arte tradi possunt, naturæ sunt proptia certè, neque ullam artem desiderant. Ibid. 2. de Orat.*
- Adjuncta:** *Nullum genus est joci quo non ex eodem se- vera & gravia sumantur. Ibid.*
- Suavitas.**
- Utilitas.**
- Difficultas.** *Hominibus facietis & dicacibus est difficillimum habere hominum rationem & temporum, & ea quæ occurrant, cùm falsissimè dici possint, tenere. Ibid.*
- Comparata** *Vultus quidem, quò severior & tristior, hoc illa quoque quæ dicuntur falsiora videri solent. Ibid.*
- Ex his autem nihil magis ridetur, quàm quod est præter expectationem. Ibid.*
- Ut pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab istis honestis actionibus non sit aliena : sic in ipso joco aliquod probi ingenii lumen eluceat. Offic. lib. I.*
- Exempla :**
- 1. Maximus.** *Salinatori Maximus cum Tarento amisso, arcem tamen Livius retinisset, multaque ex eâ præclara fecisset, cùm aliquot post annos Maximus id oppidum recepisset, rogarétque eum Salinator, ut meminisset operâ suâ se Tarentum recepisse ; Quid ni, inquit, meminerim ? nunquam ego recepissem, nisi perdidisses. lib. 2. de Orat.*
- 2. Nasica.** *Nasica cùm ad Poëtam Ennium venisset, eique ab ostio quærenti, Ennium ancilla dixisset domi non esse : Nasica sensit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse ; paucis post diebus cùm ad Nasicam venisset Ennius, & eum à januâ quæreret, exclamat Nasica, se domi non esse : Tum Ennius, Quid ego non cognosco vocem, inquit, tuam ? Hic Nasica : Homo es impudens ; ego, cùm te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi non esse, tu mihi non credis ipsi ? Ibid.*
- 3. Catulus.** *Sic Catulus dixit cuidam oratori malo, qui cùm.*

cùm in Epilogo se misericordiam movisse putaret, postquam assedit, rogavit hunc, Videreturne misericordiam movisse? Ac magnam quidem, inquit, neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit. *Ibid.*

Lepidus, cum cæteris in campo exercentibus, ^{4. Lepidi, & alterum.} in herbâ ipse recubisset; Vellem hoc esse, inquit, laborare. *Ibid.*

Erat in *L. Crasso* & *L. Philippo* multus lepos, major etiam magisque de industriâ in *C. Cæsare* *L. filio*. De Græcis autem dulcem & facetum festivique sermonis atque in omni oratione simulatorem *Socratem* accepimus. *Offic. i.*

Crasso nihil statuo fieri perfectius; erat summa gravitas, erat cum gravitate junctus facetiarum & urbanitatis oratorius non scurrilis lepos. *lib. de Claris Orat.* Exemplum seu Testim. de *Crasso* & *Cæsare*.

In *C. Cæsare* mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suavitatis, leporis. *Tusc. q. l. 5.*

Da Oppositum.

Oppositum Urbanitatis est *Rusticitas*, *Scurrilitas*, &c.

Cicero.

Alterum quoque genus est jocandi, sed illi- Descriptio.
berale, petulans, flagitiosum, obscœnum, nè libero quidem dignum, si rerum turpitudini adhibetur verborum obscœnitas. *Offic. i.*

Temporis ratio & ipsius dicacitatis moderatio, temperantia, & raritas dictorum distinguet Oratorem à Scurrâ. *2. de Orat.* Scurra.

Maledictio autem nihil habet propositi præter contumeliam, quæ si petulantius jactatur, convitium; si facetius, urbanitas nominatur. *In Orat. pro Cal.*

Ridiculo utendum, nec nimis frequenti, nè Descriptio ex contra-
scurrile sit; nec subobscœno, nè mimicum; riis collig-
nec gignit. G 5.

Dist. 2. nec petulanti, nè improbum; nec in calamitatem, nè inhumanum; nec in facinus, nè odii locum risus occupet. *lib. 2. de Orat.*

Parcet amicitiiis & dignitatibus, vitabit insanabiles, contumeliis tantummodo adversarios figet, nec eos tamen semper, nec omnes, nec omni modo. *Ibid.*

Vetus est de Scurrâ, Multò facilius divitem, quàm patrem familiâs fieri posse. *Orat. 1. pro Quint.*

Scurrilis dicacitas magnopere fugienda. Scurræ enim est risum quærere, qui est meâ sententiâ vel tenuissimus ingenii fructus. *lib. 2. de Orat.*

Scurra, exhausto pudore, putat se nihil habere, quod de existimatione perdat. *lib. 1. ad Heren.*

C A P. X.

De Justitiâ propriè sic dictâ.

Partibus Justitiæ tribuentis ità expositis, restat ut de retribuente ex merito agamus.

Quid est igitur Justitia retribuens?

Justitia retribuens est, quæ unicuique à quo accepit, retribuit meritum.

Quotuplex?

Triplex: 1. Justitia propriè seu specialiter sic dicta. 2. Gratitude. 3. Amicitia.

Quid est Justitia specialiter sic dicta?

Est Justitia, quæ in conversatione & contractibus quod æquum est, retribuit.

Causæ

Causæ sunt : Natura, Necessitas, Societatis *Dist. 2.*
humanæ coalitio, Reges, Imperatores, &c.

Modus & Forma constat, æqualitas & facilitas, si in rebus omnibus ut & dictis ac conventis, constantia & veritas servetur.

Finis : ut tum se-ipsam, tum societatem in honore & gloriâ conservet.

Hinc *Effecta* : Rempublicam conservare, benevolentiam conciliare, cum fide & auctoritate, ut & admiratione.

Subiectum : Ementes, vendentes, etiam solitarii & in agro degentes.

Adjuncta ejus præclara & magnifica.

Cicero.

Justitia est, quæ suum cuique tribuit. *lib. 3.* *Causæ :*
de Nat. Deor. *Natura.*

Placet Stoïcis, quæ in terris gignuntur, ad *Imitatio.*
usum hominum omnia creari. Homines autem hominum causâ esse generatos, ut ipsi inter se alii aliis prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, &c.
Offic. 1.

Apud Majores nostros servandæ *Justitiæ Congrega-*
causâ, videntur olim benè morati reges consti- *tio homi-*
tuti. Nam cum premeretur initio multitudo ab *num.*
his, qui majores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant virtute præstantem, qui cum prohiberet injuriâ tenuiores æquitate constituendâ, summos cum infimis pari jure retinebat. Eadêmque constituendarum legum fuit causa, quæ Regum. Jus enim semper quæ- *Reges.*
situm est æquabile : neque enim aliter esset
Jus. *Offic. 2.*

Hominum

Dist. 2.
Forma.

Hominum enim societas & communitas justitiam procreavit. Fundamentum justitiæ fides est; dictorum conventorumque constantia & veritas. *Offic. lib. 1.*

Convenit autem tum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum, in omnique re contrahendâ, vendendo, emendo, conducendo, locando, in vicinitatibus & confiniis æquum & facilem, multa multis de jure suo concedentem, à litibus verò, quantum liceat, abhorrentem. *Offic. 2.*

Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium, non licitorem venditor, nec qui contrâ, si liceatur, emptor opponet. *Offic. lib. 3.*

Finis.

Omni igitur ratione colenda & retinenda justitia, tum ipsa propter se; (nam aliter justitia non esset) tum propter amplificationem honoris & gloriæ. *Offic. lib. 2.*

Huic virtuti proposita est ea necessitas, ut societas hominum conjunctioque servetur. *Offic. 1.*

Ex Justitiâ boni viri nominantur. *Ibid.*

Effecta.

Justitiæ primum munus est, ut nè cui quis noceat; deinde, ut communibus pro communibus utatur, privatis autem ut suis. *Offic. 1.*

Alia effecta:

1. Rempub.
continere;
conciliare

Benevolen-

tiam;

Fidem, Au-
toritatem.

Nec enim ulla res vehementius Rempub. continet quàm fides, quæ nulla esse potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. *Offic. 2.*

Tria itaque illa quæ proposita sunt ad gloriam, omnia justitia conficit, & benevolentiam, quòd prodesse vult plurimis; &, ob eandem causam, fidem & admirationem, quòd eas res spernit & negligit, ad quas plerique inflammati cupiditate ducuntur, *Ibid.*

Subjectum
Agricolæ.

Solitario homini, atque in agro degenti, opinio justitiæ necessaria est, eoque etiam magis, quòd,

quòd, si eam non habebunt, iniusti habebuntur, *Dist. 2.*
nullis præsidiis sepi, multis afficientur injuriis.

Atque his etiam qui vendunt, emunt, condu- *Mercatores,*
cunt, locant, contrahendisque negociis impli- *contrahen-*
cantur, justitia ad rem gerendam necessaria est. *tes,*
Cujus tanta vis est, ut nè illi quidem qui male- *locantes,*
ficio & scelere pascuntur, possint sine ullâ parti- *conducen-*
culâ Justitiæ vivere. *Offic. 2.*

Quocirca bene præcipiunt, qui vetant quic-
quam facere, quod dubites æquum sit an ini-
quum. Æquitas enim lucet per se, dubitatio *Splendor*
autem cogitationem significat injuriæ. *Offic. 1.*

Justis autem & fidis hominibus, id est, bonis,
itâ fides habetur, ut nulla sit in his fraudis in-
juriæque suspicio. *Offic. 2.*

Cùm tanta vis Justitiæ sit, ut etiam latronum *Compar.*
opes firmet atque augeat, quantam ejus vim in-
ter Leges & Judicia & Constituta Reipub. fore
putamus? *Offic. 2.*

Quidam Scævola Publici filius, cùm postu- *Exemplum*
lâsset, ut sibi fundus, cujus emptor erat, semel
indicaretur, idque venditor itâ fecisset, dixit se
pluris aestimare, addidit centum millia. *Offic. 3.*

Etiam leges latronum esse dicuntur, quibus
pareant, quas observent. Itaque propter æqua-
bilem prædæ partitionem, & *Bargulus Illyricus*
latro magnas opes habuit, & multò majores *Vi-*
riatus Lusitanus, cui quidem exercitus nostri im-
peratorésque cesserunt; *C. Lælius*, is, qui sapi-
ens usurpatur, fregit & comminuit, ferocitatém-
que ejus itâ repressit, ut facile bellum reliquis
traderet. *Offic. 2.*

Opponitur Justitiæ *Injustitia*, in quâ fraus, do-
lus malus, injuriæ, & alia ejusmodi in conversa-
tione & contractibus cernuntur maximè.

Cicero.

Injustitiæ duo sunt genera: unum eorum, qui inferunt; alterum, qui ab his, quibus inferitur, non propulsant injuriam. *Offic. 1.*

Causa injuræ.

1. Generis.
2. Causa est avaritiæ.

Illæ injuriæ, quæ nocendi causâ de industriâ inferuntur, sæpe à metu proficiscuntur, &c. Maximam autem partem ad injuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, ut adipiscantur ea quæ concupierunt, in quo vicio latissimè patet avaritia. *Offic. 1.*

3. Calumniæ.

Exsistunt sæpe injuriæ calumniâ quâdam & nimis callidâ, sed malitiosâ juris interpretatione; ex quo illud, SUMMUM JUS SUMMA SÆPE INJURIA, factum est trito sermone proverbium. *Offic. 1.*

4. Penæ absentia, vel ignoratio.

Quotus enim quisque reperitur, qui impunitate & ignoratione omnium propositâ, abstinere possit injuriâ? *Offic. 3.*

2. Generi Injustitiæ.

Sic enim cogitans: Est illud quidem honestum, sed hoc expedit, res naturâ copulatas, audebit errore divellere; qui fons est fraudum, maleficiorum, scelerum omnium. Is qui non defendit injuriam, neque propulsat à suis, cum potest, injustè facit. *Ibid.*

Fraus.

Simulatio.

Mihi etiam veræ hæreditates non honestæ videntur, si sine malitiosis blanditiis officiorum, non veritate, sed simulatione acquisitæ. *Ibid.*

Exemplum.

Vendat ædes vir bonus, propter aliqua vitia, quæ ipse nōrit, cæteri ignorent. Pestilentes sint, & habeantur salubres, ignoretur in omnibus cubiculis apparere serpentes, malæ materiæ, ruinosa, sed hoc præter dominum nemo sciat: quæro, si hoc emptoribus venditor non dixerit, ædésque vendiderit pluris multò quàm se venditurum putârit, num id justè an improbè fecerit?

cerit? Ille verò, inquit *Antipater*, improbè facit. Quid enim est aliud erranti viam non monstrare, si hoc non est emptorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem incurrere? plus etiam est quàm viam non monstrare. *Offic. lib. 3.*

Dist. 2.

Hoc autem genus celandi (ut & illud de frumentario illo Rhodio *vide Ibid.*) quale sit, & cujus hominis quis non videt? Certè non aperti, non simplicis est, non ingenui, non justii, non viri boni; versuti potiùs, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. *Ibid.*

Aliud.

Quod si vituperandi sunt qui reticuerunt, quid de his existimandum est, qui Orationis vanitatem adhibuerunt? *C. Cannius* ex illis. *Vid. Ibid.*

Cùm triginta dierum essent cum hoste pactæ induciæ, alter noctu populabatur agros, quòd dierum essent pactæ, non noctium induciæ. *Offic. lib. 2.*

CAP. XI.

De Gratitude.

*Quid est Gratitude ?***E**ST Justitia pro beneficio vicissim bene cupiens aut bene faciens.*Cicero.***Definitio.***Gratia est Justitia, in quâ amicitiarum & officiorum alterius memoria, & alterius remunerandi voluntas continetur. lib. 2. de Invent.**Gratia est, quæ in memoriâ & remuneratione officiorum & honorum, & amicitiarum observantiam tenet. Ibid.***Modus in
gratitude
observandâ***In referendâ autem gratiâ magna cura adhibenda est ; nullum enim officium referendâ gratiâ magis necessarium est. Offic. 2.**In referendâ gratiâ, si modò Hesiodo credimus, debemus imitari agros fertiles, qui plus multò afferunt, quàm acceperunt : Etenim si in eos quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt. Offic. 1.**Hesiodi & illud laudatur à doctis, quod eadem mensura reddere jubet, quæ acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis. lib. de Clar. Orat.**Cui Gratia referri tanta non potest, quanta debetur, habenda tamen est, quantam maximam animi nostri capere possunt. Phil. 3.**Demus necne in nostrâ potestate est, non reddere viro bono non licet, si modò id facere posset sine injuriâ. Offic. 1.***Beneficium**

Beneficium & gratia sunt vincula concordiae. *Dist. 2. Effectum.*
lib. 2. de Fin.

Leve est onus beneficii gratia. *pro Cn. Planc.*

Gratiam qui reddit, habet ; & qui habet, dissolvit. *Orat. ad Quir. post redit. Idem pro Planc. & Subiectum. Offic. 2.*

Non solus gratus debet esse, qui accepit beneficia ; verumetiam is, cui fuit potestas beneficiendi. *de Provinc. Consul.*

Ulciscendæ injuriæ facilior ratio, quàm beneficii remunerandi. *Orat. ad Quir. antequam iret in Exil. Adjuncta.*

Cùm omnibus virtutibus affectum me esse cupiam, tamen nihil est quod malim, quàm me gratum esse & videri. Hæc una virtus non solum maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum. *Orat. pro Cn. Planc.*

Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi altus aut doctus est, cùm gratâ recordatione in mente versetur ? cujus opes tantæ esse possunt, aut unquam fuerunt, quæ sine multorum animorum officiis stare possint ? quæ certè, sublatâ memoriâ & gratiâ, nulla exstare possint. *Orat. pro Cn. Planc.*

Illuc transferenda tota mea vita est, ut bene de me meritis referam gratiam. *Orat. in Senatu habita post redit.*

Contrarium est Ingratitudo, vitium immane & ferum atque noxium.

Cicero.

Nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm committere, ut beneficio non dicam indignus, sed victus etiam fateare. *Orat. pro Cn. Planc.*

Nec

Dist. 2. Nec gratia videtur deberi ei, qui commodi subiectum, sui sui causâ commodarit. *lib. 2. de Fin.*

Ut iis qui imprudenter læserunt, ignosci convenit; ita iis qui necessario profuerunt, haberi gratiam non oportet. *lib. 1. de Invent.*

Adjunctum Immemorem beneficii omnes oderunt, eamque injuriam in deterrendâ liberalitate sibi etiam fieri, eumque qui faciat, communem hostem tenuiorum putant. *Offic. 2.*

Exempla Romanor. Non convenit enim, cum ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus, vos ad referendam gratiam esse tardiores. *Orat. ad Quirit. antequam in exilium iret.*

Gracia. Quis clarius in Græciâ *Themistocle*? quis potentior? qui cum imperator bello Persico servitute Græciam liberasset, proptérque invidiam in exilium missus, ingratae patriæ invidiam non tulit, quam ferre debuit. Fecit idem quod viginti annis antè apud nos fecerat *Coriolanus*. His adjutor contra patriam inventus est nemo: itaque mortem uterque sibi conscivit. *In Lælio, seu de Amic.*

OBSERVATIO.

Gratitudinem à Benevolentia & Beneficentiâ eatenus distinctam volumus, quatenus antecedens in nos collatum beneficium seu aliquod meritum respicit; quo remoto, removetur & nomen Gratitudinis, idque exinde quod, cum ex amore tantum, nullâ habitâ ratione meriti, bene cupit aut facit alicui, homo benevolus aut beneficus dicitur. Benefici enim liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam, inquit in *Lælio Cic.* (neque enim beneficium fœneratur) sed naturâ propensi ad liberalitatem sumus. Atque ita quid discriminis sit inter Gratitudinem & Beneficentiam, est perspicuum.

CAPUT

CAPUT XII, & Ult.

De Amicitia.

EST autem *Amicitia*, *Iustitia* amantem credamans.

Causæ sunt: *Natura*, *Virtus*, *Ratio*, *Benevolentia*, *Convenientia* studiorum & voluntatis; consensus & societas consiliorum; apertum pectus videre & ostendere; id est, nihil fictum aut simulatum suscipere, sed amicum per se ad honestatem, fidem, & utilitatem retinendam amare toto pectore, idem velle & nolle. In his causæ efficientes, procreantes, conservantes; *Forma* etiam & *Finis*, uti ex adjuncto *Cicer.* textu plenius videre est, comprehenduntur.

Hinc *Effecta*; nil nisi rectum & honestum petere aut efficere; res secundas augere, adversas imminuere, jacentem erigere, vitam denique ipsam reddere jucundam & felicem: proprium enim officium ejus est, Odium, Suspicionem, Elationem, Avaritiam, Infidias, Calumnias, Tristitiam & Metum cum aliis homini adversantibus propulsare.

Subiectum sunt boni, id est, virtutis amantes & cultores, cujusque etiam generis & ætatis.

Adjuncta: Gloria, Laus, Utilitas.

Cicero.

Est autem *Amicitia* nihil aliud nisi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia & charitate summa consensio. *lib. de Amic.*
Sive

Dist. 2. Sive amor five amicitia, utrumque dictum est ab *amando*. Amare autem, nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem ames, nullâ indigentia, nullâ utilitate quæsitâ, quæ tamen ipsa efflorescit ex amicitia, etiamsi tu eam minùs secutus sis. *Ibid.*

Notatio.

Quid amare,

Nihil aliud est amare, à quo nomen amicitiae ductum est, nisi velle bonis aliquem affici quàm plurimis, etiamsi ad se ex iis nihil redeat. *lib. 2. de Fin.*

Amicus quis.

Est enim amicus, qui est tanquam alter idem. Nam in homine fit natura, qui se diligit; & alterum acquirit, cujus animum cum suo commisceat, ut efficiat penè unum ex duobus. *de Amic. seu in Lælio.*

Causæ :
1. Natura.

A naturâ mihi videtur potius, quàm ab imbecillitate orta amicitia, & applicatione magis animi, cum quodam sensu amandi, quàm cogitatione, quantum illa res utilitatis esset habitura. *Ibid.*

Omnium rerum quas ad beatè vivendum natura paravit, nihil est majus amicitia, nihil uberius, nihil jucundius. *Ibid.*

Amicitia non sub dubiâ utilitatis ratione effici solet, sed ipsa ex se oritur, & suâ sponte nascitur. *lib. 2. de Fin.*

2. Virtus.

Ipsa Virtus amicitiam gignit & continet. Nec sine virtute amicitia ullo modo esse potest. Nihil enim amabilius virtute, nihil quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cum propter virtutem & probitatem eos etiam, quos nunquam vidimus, quodammodo diligamus. *Ibid.*

Cum autem contrahat virtus amicitiam, (ut suprà dixi) siqua significatio virtutis eluceat, ad quam se similis animus applicet & adjungat,
id

id cùm contingit, amor ibi exoriatur, necesse est. *in Lelio.* Dist. 2.

Ratio ipsa monet amicitias comparare ; quibus partis conservatur animus, & à spe parientiarum voluptatum sejungi non potest. *lib. 1. de Fin.* 3. Ratio

Hoc quidem constat, ut opinor, bonis inter bonos quasi necessariam benevolentiam esse, quæ est amicitiae fons à naturâ constitutus. *in Lelio.* 4. Benevolentia.

Amicitia non sub dubiâ utilitatis ratione effici solet, sed ipsa ex se oritur, & suâ sponte nascitur. *lib. 2. de Fin.*

In quibus sunt eadem studia, eadem voluntates, in his fit, ut æquè quisque altero delectetur ac se-ipso ; efficiturque id, quod *Pythagoras* vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus. *Offic. lib. 1.* 5. Eadem studia, voluntas eadem.

Quod si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil est, quod ad se rem ullam & tam alliciat, tam attrahat, quàm ad amicitiam similitudo : conceditur profectò verum esse ut bonos boni diligant, adsciscantque sibi quasi propinquitatè conjunctos atque naturâ. *in Lelio.*

Neque est ullum certius amicitiae vinculum, quàm consensus & societas consiliorum & voluntatum. *Orat. pro Planc.* 6. Consensus consiliorum.

Firmamentum autem stabilitatis constantiaque est ejus, quam in amicitia quærimus, fides. Nihil enim stabile est quod infidum est. *in Lelio.*

Accedat huc suavitas quædam oportet sermonum atque morum, haud quaquam mediocre condimentum amicitiae. *Ibid.*

Nec verò ipsam amicitiam tueri possumus, nisi æquè amicos ac nos ipsos diligamus. *lib. 1. de Fin.*

In

Dist. 2.

In amicitia, nisi (ut dicitur) apertum pectus videas, tuumque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas, nè amare quidem aut amari possis, cum id quam verè fiat ignores. *in Lelio.*

In his modis & forma amicitia.

Est in amicitia necessarium, ut alter nihilo sese plus quam alterum diligit. *lib. 1. de Leg.*

Est enim boni viri hæc duo tenere in amicitia: *Primum*, nè quid fictum sit, neve simulatum. *Deinde*, non solum oblatas ab aliquo criminationes depellere, sed nè ipsum quidem esse suspiciosum. *Ibid.*

Non est sancta amicitia, nisi ipse amicus per se ametur toto pectore, ut dicitur: qui quidem amandus est desperatis emolumentis & fructibus. *lib. 1. de Leg.*

Atque in omni re considerandum est, & quid postules ab amico, & quid patiari à te impetrari. *in Lelio.*

Hæc igitur prima lex amicitiaë fanciatur, ut ab amicis honesta petamus, amicorum causam honesta faciamus, nec expectemus quidem dum rogemur. *Ibid.*

Cum autem in amicitia quæ honesta non sunt postulantur, religio & fides anteponantur amicitiaë. *Offic. 2.*

Verus est lex illa justæ veræque amicitiaë, ut idem amici semper velint, &c. *Orat. pro Cn. Planc.*

Sed maximum est in amicitia superiorem esse parem inferiori; sæpe enim quædam excellentia sunt, qualis erat *Scipionis* in nostro (ut ita dicam) grege, &c. *Vid. ibid. exempl. in Lelio.*

Me-ipsum

Me-ipsam amare oportere, non mea, si veri amici futurum sumus. *I. de Fin. Dist. 2.*

Eodem modo erga amicum affecti sumus, quo erga nosmetipsos: & nostra in amicos benevolentia, illorum erga nos benevolentia pariter, æqualiterque respondeat. *in Lælio.*

Quoniam res humanæ fragiles caducæque sunt, semper aliqui acquirendi sunt quos diligamus, & à quibus diligamur. Charitate enim benevolentiaque sublatâ, est & omnis vitæ sublata jucunditas. *Ibid. in Lælio. Finis.*

Hinc in aliâ re magis est utilis. Idcirco amicitia comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. *Orat. pro Rosc. Amer.*

Amicitia colenda est, quod sine eâ tutò, sine metu vivi non possit nè jucundè quidem. *lib. 2. de Fin.*

Quamobrem ipsi intelligamus, à naturâ digni sensum diligendi & Benevolentia charitatem, factâ significatione probitatis, quam qui appetiverunt, applicant sese & propius admovent, ut usu ejus quem diligere cœperunt, fruantur, & moribus; sintque pares in amore & æquales, propensioresque ad bene merendum, quàm ad reposcendum. *in Lælio. Finis.*

Nec tamen amicitiam, spe mercedis adducti, sed quod omnis ejus fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. Nam quanquam utilitates multæ & magnæ eam consecutæ sunt: non sunt tamen ab earum spe, causæ diligendi profectæ. *Ibid.*

Veritas in amicitia & fides retineatur. *Ibid.*

Hæc igitur prima lex in amicitia sancitur,
ut

Dist. 2. ut neq; rogemus res turpes, nec faciamus rogati.
 Effectum & Honestum igitur petamus, amicorum causâ honesta faciamus, neque expectemus quidem dum rogemur; sed studium semper adsit, cunctatio absit, consilium verum dare gaudeamus liberè. Plurimum valeat bene suadentium autoritas, eâque adhibeatur ad monendum, non modò apertè, sed etiam acriter, si res postulabit, & auctoritati adhibitæ pareatur. *Ib. in Lal.*

Monere,
 Objurgare.

Nam & monendi amici sæpe sunt, & objurgandi, & hæc accipienda amicè, cum benevolè fiunt. Omnis igitur hæc in re habenda ratio & diligentia est, primùm ut monitio acerbitate, deinde ut objurgatio contumeliâ careat. *Ibid.*

Neque solùm colent se, inter se ac diligunt, sed etiam verebuntur; nam maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex eâ tollit verecundiam. *Ibid.*

Virtutem
 promovere.

Virtutum amicitia adiutrix à naturâ data est, non vitiorum comes; ut quoniam solitaria non posset virtus ad ea quæ summa sunt pervenire, conjuncta & sociata cum alterâ pervenires. *Ib.*

Vitam sustentare.

Sine studio & ardore quodam amoris, in vitâ nihil quicquam fit egregium. *lib. 4. de Orat.*

Sine amicorum benevolentia, neque in adversâ neque in secundâ fortunâ quisquam vivere potest. *Epist. lib. 1. ad fam.*

Jucundam
 reddere.

Nulla modo sine amicitia firmam & perpetuam jucunditatem vitæ tenere possumus, &c. *lib. 1. de Fin.*

Quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur. *Orat. pro Rosc. Amer.*

Est honestius, de amicorum pecuniâ laborare, quàm de suâ. *Epist. lib. 13. ad fam.*

Multi vitam neglexerunt, ut eos, qui his chariores,

riores, quàm ipsi sibi essent, liberarent. *In part. Dist. 2: Orat.*

*Effecta
conjuncta*

Et secundas res splendidiore facit amicitia, & adversas partiens communicansque leviores. Cùmque plurimas & maximas commoditates amicitia contineat, tamen illa nimirum præstat omnibus, quòd bonâ spe præluceat in posterum. Nec debilitari animos aut cadere patitur, verùm etiam jam amicum qui intueretur, tanquam exemplar aliquod intueretur suū. Quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, & quod difficilius dictu est, mortui vivunt. *In Lælio, seu de Amic.*

Una omnino Cautio est atque una provisio, ut Subjectum, nè nimis citò diligere incipiamus, nève indig- 1. Digni. nos. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa, cur diligantur. *Ibid.*

Cùm autem contrahat Virtus amicitiam, si qua virtutis significatio virtutis eluceat, ad quam se similis studiosi, animus applicet & adjungat, id cùm contingit, amor ibi exoritur necesse est. *Ibid.*

Sunt igitur firmi & stabiles, constantes eligendi; cuius generis est magna penuria; & judicare difficile sanè, nisi expertum. Experimentum autem in ipsâ amicitia. *Ibid.*

Sed hoc primò sentio, nisi in bonis amicitiam Boni, esse non posse. *Ibid.*

Bonos boni diligant, adsciscantque sibi quasi propinquitate conjunctos atque naturâ, &c. *Ibid.*

Simplicem præterea & communem & consensientem, & qui rebus iisdem moveatur, eligi par Fideles. est: quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex, ingenuum & tortuosum.

H

Pat

Dist. 2.

Par est autem, primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem suū quærere. *in Lal. seu de Amic.*

In quibus sunt eadem studia, eadem voluntates, in his fit, ut æquè quisque altero delectetur ac se-ipso. *Offic. I.*

Ut quisque sibi plurimum confidit, & ut quisque maximè virtute & sapientiâ sic munitus est, ut nullo egeat: ità in amicitiiis expetendis colendisque maximè excellit. *in Lelio.*

Omnis generis & ætatis.

De amicitia omnes ad unum idem sentiunt, & ii, qui se ad Rempub. contulerunt, & ii, qui rerum cognitione doctrinâque delectantur; & ii, qui suum negotium gerunt otiosè: postremò ii, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modò velint aliquâ ex parte liberaliter vivere. Serpit enim, nescio quomodo, per omnium vitam amicitia, nec ullam ætatis degendæ rationem patitur esse expertem suâ. *Ibid. in Lelio.*

Adjuncta sunt:

4. Constantia.

Quia natura mutari non potest, idcirco veræ amicitia sempiternæ sunt. *Ibid.*

2. Jucunditas.

Amicitiarum sua cuique permanet stabilis & certa possessio. *Ibid.*
Si autem in ejusmodi amicitias ignari, casu aliquo, inciderint, nè existiment ità se alligatos, ut ab amicis in magnâ re aliquâ in Rempub. peccantibus non discedant. Diligi & charum esse jucundum: propterea quòd tutiorem vitam, voluptatem efficit plenior. *lib. I. de Fin.*

3. Utilitas.

Laus & charitas sunt vitæ sine metu degendæ præsidia firmissima. *Ibid.*

Amicitia plurimas res continet: quoquò reverteris, præstò est: nullo loco excluditur, nunquam intempestiva, nunquam molesta est. Ita-

que

que non aquâ, non igni, non aëre (ut aiunt) pluribus locis utimur, quàm amicitia. *in Lelio.* Dist. 2.

Hæc est, inquam, societas in quâ omnia in-
sunt, quæ putant homines expetenda, honestas,
gloria, tranquillitas animi atque jucunditas; ut
cùm hæc adsint, beata vita sit, & sine his esse
non possit. *Ibid.*

Ipsa utilitas efflorescit ex amicitia, etiamsi
tu eam minùs secutus sis. *Ibid.*

Amicos optimam & pulcerrimam vitæ (ut ita
dicam) supellectilem quis non paret? *Ibid.*

Non facilè dijudicatur amor verus & fictus,
nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut quasi
aurum igne, sic benevolentia fidelis periculo
aliquo perspicui possit. *lib. 8. ad Fam.* Adjuncta
signa &
notæ.

Amicus certus in re incertâ cernitur. *in
Lelio.*

Tamen hæc duo levitatis & infirmitatis ple-
rosque convincunt; aut si in bonis rebus con-
temnunt, aut si in malis deserunt. Qui igitur
utrâque in re gravem, constantem, stabilem
se in amicitia præstiterit, hunc ex maximè
raro hominum genere judicare debemus & pe-
nè divino. *in Lelio.*

Si loca, si fama, si urbes, si gymnasia, Comparata
si campum, si canes, si equos, si ludicra in quanti-
exercendi aut venandi consuetudine adama- tate.
re solemus: quantò id in hominum consue-
tudine facilius fieri poterit, & justius? *lib.
1. de Fin.*

Est ea jucundissima amicitia quam similitudo 1. Ex Caus.
morum conjugavit. *Offic. 1.*

Amicitiam omnibus rebus humanis antepo- 2. Effectis.
natis; nihil enim est tam naturæ aptum, tam
conveniens,

Diff. 2. *conveniens, ad res vel secundas, vel adversas. in Lelio.*

3. Subjectis *Cæteræ res quæ expetuntur opportunæ sunt singulæ ferè singulis; divitiæ, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudare; voluptates, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas, & muneribus fungare corporis. Amicitia plurimas res continet, quoquò te verteris, præstò est, nullo loco excluditur; nunquam intempestiva, nunquam molesta, &c. *supr. in Lel.**

4. Adjunctis *Maximum est bonum amicitia, plurimæ sunt delectationes in eâ. 1. de Invent.*

Amicitia nihil est uberius. Epist. lib. 3. ad fam. Veterrima quæque (ut ea vina quæ vetustatem ferunt) esse debent suavissima: verumque illud est, quod vulgò dicitur, Multos modios salis simul edendos esse, ut Amicitia munus expletum sit. Novitates autem, si spem afferunt, ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non sunt illæ quidem repudiandæ, vetustas tamen suo loco conservanda est. Maxima est vis vetustatis & consuetudinis. In Lelio.

Quæ videntur utilia, honores, divitiæ, voluptates, & cætera generis ejusdem, hæc amicitia nunquam anteponenda sunt. Ibid.

Comparata
in qual.

similia,

Ut benefici liberalisque sumus, non ut exigamus gratiam, (neque enim beneficium foeneratur) sed naturâ propensi ad liberalitatem sumus: sic amicitiam, non spe mercedis adducti, sed quòd omnis ejus fructus in ipso amore inest, expetendum putamus. Ibid.

Est igitur prudentis sustinere, ut cursum, sic impetum Benevolentia; quo utamur quasi aquis tentatis; sic amicitia aliquâ parte periclitatis moribus amicorum. Ibid.

Ut aurum igne, sic Benevolentia fidelis periculo

periculo aliquo perspici solet. *lib. 9. Ep. ad fam. Dist. 2. Pap. Pat.*

Amici novi veteribus non sunt anteponendi, *Diffimile;*
ut equis vetulis teneros anteponere solemus.
In Lelio.

Non enim amicitiarum esse debent, sicut aliorum rerum satietates. *Ibid.*

Damonem & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc *Exempla.*
animo inter se fuisse, ut cum eorum alteri *Diony* *Damonis*
sius tyrannus diem necis destinavisset, & is, qui *& Pythia.*
morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causâ postulavisset, vas factus est alter ejus sistendi, ut, si ille non reversisset, moriendum esset ipsi. Qui cum ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petivit, ut se in amicitiam tertium ascriberent. *Offic. 3.*

Quid enim *Africanus* indigens mei? minime *Africanus*
hercule: at nec ego quidem illius; sed ego *& Lelii.*
admiratione quâdam virtutis ejus, ille vicissim opinione fortasse nonnullâ, quam de meis moribus habebat, me dilexit; auxit benevolentiam consuetudo. *In Lelio.*

Ex omnibus seculis vix tria aut quatuor nominantur paria amicorum, quo in genere sperare videor *Scipionis* amicitiam & *Lelii* notam posteritati fore. Equidem, ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna aut natura tribuit, nihil habeo quod cum amicitia *Scipionis* possit comparari. In hac mihi de Repub. fuit consensus; in hac rerum privatarum consilium; in eadem requies plena, oblectationes; nunquam illum ne minimâ quidem re offendi, quod quidem senserim. Nihil audiavi ex eo ipse, quod nollem; una domus erat; idem victus, iisque communis; neque solam militiâ, sed etiam peregrinationes rusti-

Diff. 2. cationesque communes. Nam quid ego de studiis dicam cognoscendi semper aliquid atque discendi? in quibus remoti ab oculis populi, omne otium tempusque contrivimus, &c. *Vid. in Lelio sub fin.*

Ciceronis & Pomponii.

Quod enim par amicitiae consularis fuit unquam in hac civitate conjunctius, quam fuimus inter nos, ego & Cn. Pompeius? *in Orat. pro domo sua.*

Quid opponit Cicero Amicitiae?

Adulationem, simulationem, & reliqua omnia quae verae amicitiae adversari videntur.

Cicero.

Simulatio,

Cum autem omnium rerum simulatio est vitiosa (tollit enim judicium veri, idque adulterat) tum amicitiae repugnat maxime: delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest. *Ibid.*

Plerique perversè, nè dicam imprudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt: quaeque ipsi non tribuunt amicis, haec ab his desiderant. *in Lelio.*

Causa eff.

Est in amicitia necessarium, ut alter nihilo se plus quam alterum diligat. Quod si tantillum intersit, jam amicitiae nomen occiderit: cujus est ea vis, ut simul atque sibi aliquid quam alteri maluerit, nulla sit. *lib. de Leg.*

Nihil minus hominis esse videtur, quam non respondere in amore iis à quibus provocere. *Ad Brutum.*

Amicitiam, si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimus, non erit ista amicitia, sed mercatura quaedam utilitatum suarum. Prata, & arva, & pecudum greges

ges diliguntur isto modo, quòd fructus ex iis capiuntur: hominum charitas & amicitia gratuita est. *1. de Nat. Deor.* Dis. 2.

Si fructibus & emolumentis & utilitatibus amicitias colemus, si nulla charitas erit, quæ faciat amicitiam ipsam suâ sponte, vi suâ, ex se, & propter se expetendam; non dubium est quin fundos & insulas amicis anteponamus. *lib. 2. de Fin.*

Odium est venenum amicitiae; sed obsequium Odium. multò molestius, quod peccatis indulgens præcipitem amicum ferri finit. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem asspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. *in Lelio.* Fraus, Virtutis defectus.

Difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris. *Ibid.*

Disparēs mores disparia studia sequuntur, Morum di- quorum dissimilitudo dissociat amicitias. Nec stantiâ, ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quòd tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum studiorumque distantia. *Ibid.*

Hoc quidem est nimis exiguè & exiliter ad Finis & calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum & datorum. *Ibid.* Effecta.

Non enim tam utilitas parva per amicum, quàm amici amor ipse delectat. Atque etiam mihi quidem videntur, qui utilitatis causâ fingunt amicitias, amabilissimum nodum amicitiae dissolvere. *Ibid.*

Qui fortunis alicujus inducti, amicitiam ejus secuti, hi, simul atque fortuna elapsa est, devolant omnes. Cùm enim recessit res ea, quæ fuit consuetudinis causa, nihil superest, quare possint in amicitia retineri. *4. ad Heren.*

Fidem amicorum qui lædit, oppugnat communem. Effectum.

Dist. 2. mune omnium præsidium, &, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem: non enim possumus per nos omnia agere. *Orat. pro Rosc. Amer.*

Subjctum. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma a
2. Ingrati. civitas est, quæ non odiis atque dissidiis funditus possit everti. Ex quo quantum bonum sit in amicitia judicari potest. *In Lelio.*

Amicitia inter ingratos esse non potest. *pro Planc.* Nisi in bonis esse non potest, sine virtute nullo modo esse potest. *Ibid.*

2. Pecuniæ & honoris cupidi. *Scipio* dicebat, si qui longius in amicitia pro-
fecti essent, tamen sæpe labefactari, si in hono-
ris contentionem incidissent; itaque veræ ami-
citiae difficillimè reperiuntur in his, qui in ho-
noribus, réque publicâ versantur. Pestem enim
majorem esse nullam in amicitis, quàm in ple-
risque pecuniæ cupiditatem, in optimis quibus-
que honoris certamen & gloriæ. *Ibid.*

3. Tyranni. Non ergò erunt homines divitiis affluentes
audiendi, si quando de amicitia, quam nec usu
nec ratione habent cognitam, disputabunt. Nam
quis est, qui velit ut neque diligat quenquam,
nec ipse ab ullo diligatur, circumfluere omni-
bus copiis atque in omnium rerum abundantia
vivere? Hæc enim est tyrannorum vita; nimi-
rum, in quâ nulla fides, nulla charitas, nulla sta-
bilis benevolentiae potest esse fiducia; omnia
semper suspecta atque sollicita sunt; nullus lo-
cus est amicitiae. *Ibid.*

**4. Siqui tan-
tùm utilia
& fructuo-
sa appetunt.** Plerique neque in rebus humanis quicquam
bonum nòrunt, nisi quod fructuosum sit, & ami-
cos tanquam pecudes eos potissimùm diligunt,
ex quibus sperant se maximum fructum captu-
ros. *Ibid.*

**5. Admoni-
tionum im-
patientes.** Atque illud absurdum est, quòd ii scilicet qui
monentur, eam molestiam quam debent capere
non

non capiunt; eam capiunt quâ debent carere: *Dist. 2.*
 peccâsse enim sese non anguntur, objurgari mo-
 lestè ferunt; quod contrâ oportebat, delicto
 dolere, objurgatione gaudere. *Ibid.*

Sic habendum est, nullam in amicitiiis pestem *6. Leves*
 esse majorem, quàm adulationem, blanditias, *fallaces,*
 assentationem. Quamvis enim multis nomini-
 bus est hoc vitium notandum, levium hominum
 atque fallacium, ad voluptatem loquentium
 omnia, nihil ad veritatem. *Ibid. in Lelio.*

Cujus autem aures clausæ veritati sunt, ut ab *Adjuncta;*
 amico verum audire nequeat, hujus salus despe- *Interitus,*
 randa est. *in Lelio.*

Assentatio, quamvis perniciosa sit, nocere ta-
 men nemini potest, nisi ei qui eam recipit atque *Damnum*
 eâ delectatur. Ità fit, ut ipse assentatoribus pa- *pœna.*
 refaciat aures suas maximè, qui ipse sibi assenti-
 etur, & se maximè ipse delectet. *in Lelio.*

Violari amicitiam, apud majores nostros ne- *Nefas*
 fas erat. *lib. 3. Ep. ad fam. App. Ful.*

Odiosum est sanè genus hominum, officia ex- *Odiū,*
 probrantium, quæ meminisse debet is in quem
 collata sunt, non commemorare qui contulit.
in Lel.

Nullius opes tantæ fuerunt, aut tantæ esse *Interitus*
 possunt, quæ sine multorum amicorum officiis *rerum &*
 stare possint. *Orat. pro Planc.*

Sine amicorum benevolentia, neque in ad- *vita &*
 versâ neque in secundâ fortunâ quisquam vive-
 re potest. *lib. 3. Epist. ad fam. Marcell. Cic.*

Charitate enim benevolentiaque sublatâ, om- *Jucunditas*
 nis est è vitâ sublata jucunditas. *in Lelio.* *tis.*

Nulla in amicitiiis pestis est major, quàm as- *Comparat*
 sentatio, blanditiæ, adulario. *in Lelio.*

Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm quæ la- *Impia;*
 tent in simulatione officii, aut in aliquo necessi-
 tudinis

Dist. 2. tudinis nomine. Nam eum qui palàm est adversarius, facilè cavendo vitare possis : hoc verò occultum, intestinum ac domesticum, malum non modò existit, verùm etiam opprimit, antequam prospicere atque explorare poteris. *Act. 3. in Verrem.*

Similia:

Solem è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vitâ tollunt ; quâ à diis immortalibus nihil melius habemus, nihil jucundius. *in Lælio.*

Ut hirundines æstivo tempore præstò sunt, frigore pulsæ recedunt : ità falsi amici sereno vitæ tempore præstò sunt, simulatque fortunæ hyemem viderint, devolant omnes. *lib. 4. ad Heren.*

Ut monere & moneri proprium est veræ amicitiae : & alterum liberè facere, non asperè : alterum patienter accipere, non repugnanter : sic habendum, nullam in amicitias pestem esse majorem, quàm adulationem, blanditias, assentationem. *in Lælio.*

Test.

Scipio negabat ullam vocem inimicitiorem amicitiae potuisse reperiri, quàm ejus qui dixisset, Ità amare oportere, ut aliquando esset osurus. *Ibid.*

Exempla Timonis, Tib. Gracchi vide ibidem:

Remedia huic morbo quæ habet Cicero salutaria ?

Remedia, tum ex superioribus, causas amicitiae explanantibus locis, tum ex illis quæ sequuntur dictis sunt delibanda. Nam dissidia vitare, jurgia, maledicta, contumelias tolerabiles ferre, honesta utilibus præferre, &c. conservare vel etiam reparat amicitias.

Cicero.

**Vitanda
dissidia.**

Primum danda opera est, nè qua amicorum dissidia fiant : sin tale aliquid evenerit, ut extinctæ

stinctæ potius amicitia, quam oppressæ videantur: jurgia, maledicta, contumelia, si tolerabiles erunt, ferendæ sunt: & hic honos veteri amicitia tribuendus est, ut is in culpâ sit, si sint tolerabilia. *Perenda maledicta si sint tolerabilia.*
 qui faciat, non qui patiatur injuriam. Omnino omnium horum vitiorum una cautio est atque una provisio, ut nè nimis citò diligere incipiamus, nève indignos. *in Lelio.*

Cùm in amicitia quæ honesta non sunt postulantur, religio & fides anteponantur amicitia. *Honestæ quæ sunt præferenda.*
Offic. 2.

Si in hominibus eligendis nos spes amicitia fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus. *Act. 4. in Verrem.*

Illud præcipiendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitia præparandis, ut nè quando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. Quin etiam, si minùs felices in diligendo fuisset, ferendum *Aliquando sunt dissuenda amicitia.* *Scipio* potius, quam inimicitiarum tempus cogitandum putabat. *in Lelio.*

Amicitias quæ minùs delectant, & minùs probantur, magis decere censent sapientes sensim dissuere, quàm repente præscindere. *Offic. lib. I.*

Cavendum est, nè non solùm amicitia deposita, sed inimicitia etiam suscepta videantur. *Assentatores, adulatores vitandi.*
 Nihil enim est turpius, quàm cum eo bellum gerere, quicum familiariter vixeris. *in Lelio.*

Cavendum est, nè assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus in quo falli facile est; tales enim nos esse putamus, ut jure laudemur. *Offic. I. & in Lelio.*

OBSERVAT.

F. Ampliorem hunc locum de Amicitia effecit amplissimus, qui apud Ciceron. est, campus de hac materia; nec mirum; siquidem ad hanc constituendam & conservandam totus virtutum reliquarum chorus accurrit, & sanè illis presentibus Amicitia est absolutissima, perfectissima, utilissima.

2. Atque hæc sunt pauca ista ex Oceano Cic. non sine labore delibata magno. Magna autem ut sint & multa, usus eorundem multiplex ex Præfatione & Appendice innotescens, efficiet.

FINIS.

APPENDIX

U S U M

Hujus Libri quadruplicem exhibens.

RE I unius unicum esse finem principalem, plures autem dari subordinatos. Philosophorum Scholæ statuunt, observatio asserit, & præsens hæc fructuum enarratio idem manifestabit. Principem Ethicarum præceptionum finem statuo quidem *honestè vivendi rationem*, omnibus appetendum ; verùm illo jam seposito, specialiores Ethicæ hujus meæ tractationis fines paucis attingere lubet ; videlicet, ut aliis hic Liber sermonis puritate, & dicendi elegantia ; aliis ordine inveniendi & disponendi inserviat, atque ità artes dicendi præcepta distinctas, usu conjungat, qui fructus earum est præstantissimus. Multiplicis igitur usûs ut certam habeas notitiam, illum quatuor generibus comprehendemus.

Primum Institutionis Puerilis genus quasi in vestibulo versatur, quod spectat
Etymologiam,

Appendix.

Etymologiam, quæ singularum vocum proprietates interpretatur : Vocum autem proprietates ut agnoscat puer, primò docetur partes vocis, literas & syllabas, earumque affectiones. Hisce elementis probè cognitis, sequitur, ut quæ in *Etymologiâ* ulterius de voce *Numeri*, aut sine *Numero* ; de *Nomine* aut *Verbo*, &c. sunt præcepta, ediscat ; ad quæ plenius in teneris puerorum mentibus confirmanda autorem modò hunc, modò aliû adhibent. Quod si ex *Psalterio*, *Grammaticâ Philippi Melancthonis*, *Donato*, &c. usum legendi monstrant præceptores, si ex *Solomonis* sententiis, *Æsopi* *Fabulis*, & aliis, voces analysi *Etymologicâ* repetunt, vocabula & phrasæ ex iisdem notare suos discipulos jubent ; quid est quod eundem artis usum ex *Cicerone* non urgent ? qui tamen tantò gratior & acceptior esse debebat, quantò reliquis est in sermone purior & elegantior ? *Ciceroniana* itaque *Etbicæ* primum primi generis usum istis pueris tribuo ; qui postquam ut syllabis & vocibus ritè conjungendis ac enunciandis per continuam lectionem & literarum formationem sunt exercitati, nec non analyseos *Etymologicæ* formandæ modum cognoverunt, voces rerum memoriz

Appendix.

moriar commendabunt, & de jam perceptis inter se coram præceptore concertabunt.

Secundum in primo hoc genere fructum eadem quidem classis Grammatica, sed in secundâ ejus parte *Syntaxi* exercendâ percipiet ; & nè varietas & copia librorum turbet ingenia, idem hic quantè in usu Etymologico notus, ac quasi familiaris factus est, sufficiat. Explicatione itaque textûs, per versionem Anglicanam datâ, regularum Syntaxeos exempla ostendat præceptor, discipulî notent, plura inquirant, & mutuâ disquisitione de his institutâ artis suæ axiomata fulciant. Lectio porrò eadem, secundâ vice in usum erit adducenda per imitationem verborum *Ciceronis*, quæ itâ vernaculâ linguâ sunt exprimenda, ut si non singula verba, maximam tamen eorum partem ex *Cicerone* in Latinâ versione possint adhibere discipulî : possunt aliquando imitationem propositam prius suis sibi occurrentibus verbis & phrasibus conscribere, & postea eandem verbis *Ciceronis* expressam intuiti, discrepantiam eò accuratius observent. Imitatio ejusmodi, modo brevior modo prolixior dari potest. Unicum hic exemplum

Appendix.

plum sufficiat, cujus materiam pag. 13. & seqq. in loco de Vitiis in genere eorūque remediis invenies.

Anglicana Versio talis præscribatur.

Although, (my Son!) thou art brought forth into this world by godlie and honest parents, and straightwaite instructed with all godliness and honestie, that thou maist seem to have suck't in Virtue with thy nurse's milk: yet since the sparks of nature are so soon extinguished by ill manners, that the light thereof doth no where appear, and virtue it self giv'e's place to confirmed naughtiness; and all people every where prone to vice do cut asunder the herbs of all virtue; the hope of profit enforced mee to exhort thee, that thou bee not infected with those errors, which turn the greatest parts of the minde from the race of virtue. For thou seem'st to mee to bee in that condition, from which no Decell, no mischief is wanting: Whereunto is added, as it were, the greatest Master of vice, the Custom of sinning: Pleasures, those flattering Mistresses lead

Appendix.

lead the wate : its companions threaten destruction to good men, and mollifie their mindes by pzetence of profit ; yea they are likely to weaken the best dispositions, whenas Punishment is wanting. Wherefoze, whenas they are not expelled, by the Magistrate, out of that Citie, in which good manners, and the best state of the Common-wealth is sought for : and yet nevertheless 'tis an easie thing to bee deceived in all these, the Evil and the Custom of sinning may easily grow, but is not easily repressed : Thou must beware least you give ear to flattering pleasures, noz suffer your self to bee deceived, under a pzetence of profit, whereby the companions of it do often offend. Despise rather and contemn those, in whom men esteeme there is no virtue, no force : think that Pleasure is the greatest aduersarie of virtue, the fountain of deceit, villanie, wickedness : that the actions thereof are unseemlie : the minde turmoted and stirred up by these, can neither restrain it self, noz at all settle in what place it desire's : Finally, the sorrow thereof is great and everlasting : all which things com to pass by the contemning

Appendix.

temning of Parents, Masters, Reason. Therefore, my Son, since my care hath deserved better of you: noz is your nature wayward oz contrarie; and your masters have prepared you to receiv the seeds of virtue; and you have made som progress to virtue; let philosophie, the culture of the minde, bee present with you, to draw's out vice by the root; certainly a great abatement of vices is made by these means: of which, I wish, this may bee a certain & a proper remedie, if you esteem pleasures are by themselves vitious, noz have anie thing natural, necessarie oz profitable: if you shall judg y the same, having their rise from the roots of all evil, are utterly to bee pulled away & drawn out; and that the companions thereof with their bad affections are to bee circumcised & cut off. Farewel.

*Latina Versio per imitationem ex
Cicerone deprompta.*

ET si (mi Fili!) à piis & honestis parentibus editus in hanc lucem atq; susceptus, ac omni continuo pietate & honestate imbutus, ut cum lacte nutricis virtutem suxisse videaris; cùm tamen naturæ igniculi celerrimè malis moribus sic exstinguantur, ut nusquam naturæ lumen appareat; malitiæ confirmata virtus ipsa cedat; atque omnis undique ad
vitia

Appendix.

vitla consentiens multitudo nervos omnis virtutis elidat ; spes utilitatis animum pepulit meum, te adhortari nè iis imbuaris erroribus, qui majores animi tui partes à virtute detorqueant. Nam visus mihi es illo esse in loco, à quo nulla fraus absit, nullum facinus. Accedit eodem quasi maximus quidam vitiorum Magister, consuetudo peccandi ; voluptates blandissimæ Domine faces præferunt ; socii ejus ardentes faces intentant bonis, eorumque animos specie utilitatis molliunt, imò optima quæque ingenia se debilitaturos minantur, cum pœna absit. Quamobrem cum illi à Magistratu ex eâ civitate non pellantur, in quâ optimi mores, & optimus Reip. status exquiritur ; & tamen his omnibus falli facile sit, facile serpat malum, & peccandi consuetudo, non autem facile reprimatur ; cavendum est tibi, nè assentientibus voluptatib' patefacias aures, nec utilitatis specie, quâ à sociis ejus sæpius peccatur, te falli sinas. Despicias potius, & contemnas eos, in quibus nihil nervorum inesse putatur ; voluptatem acerrimum virtutis adversarium, fontem fraudum, maleficiorum, scelerum cogites ; actiones ejus turpes ; animus ab his perturbatus ac incitatus, nec cohibere se potest, nec quo loco vult, insistere omnino ; dolor denique ejus maximus est & æternus ; quæ omnia ex asspersione parentum, præceptorum, rationis eveniunt.

De

Appendix.

De te igitur, mi Fili, cum nostra cura sit merita melius, nec infensa tibi sit ac inimica natura; præceptores ad satus virtutis accipiendo te præparârint; necnon ad virtutem progressionis habeas aliquantulum; adsit tibi cultura animi Philosophia, quæ vitia extrahit radicitus; levatio certè vitiorum magna tibi fit bis mediis. Ex quibus, volo, hæc certa sit & propria curatio, si ipsas voluptates per se vitiosas existimes; nec habere quicquam naturale, necessarium aut utile; si easdem ex omnis mali ortas radicibus, evellendas & extrahendas penitus; socios verò ejus cum parvis affectibus circumcidendos & amputandos judicaveris. Vale.

Plura hujus generis exempla possent apponi, sed manu ductio hæc sit loco plurimum. Pro ratione discipulorum, talis imitatio varianda etiam atque immutanda. Quod si aliquandiu in hoc exercitii genere perstiterint, proprio Marte illud tentabunt perficere; quo fiet, ut non tantum generi sermonis optimo se assuefaciant, sed, naturâ & usu ducibus, thema inveniant & disponant, aliquo modo artis adhuc Logices ignari, quod magnum iis postea in Logices usu erit subsidium. Nec tamen imitandi hæc

Appendix.

ratio, reliqua scribendi exercitia excludat, sed libera etiam genesis, pro judicio præceptoris sedulò erit adhibenda.

Tantum de duplici primi generis usu : Sequitur *secundum* genus Rhetoricæ mancipatum, ut ejus in dicendo ornatum commonstret. Primò itaque offert exempla troporum & figurarum eximia; *deinde*, quia non omnis materia troporum & figurarum lumina admittit, hinc à *Cicerone* artis hujus Coryphæo discendum, quibus rebus ac materiis hic ornatus competat. Si itaque attentior fueris, offendes, in simplici alicujus rei descriptione, non affectari à *Cicerone* ejusmodi ornatum; quod pleraque definitionum virtutis capita ut & causarum delineationes confirmant; ubi autem vitiorum turpitudine, aut virtutum excellentia in lucem proferenda, ibi se maximè exerit artis hujus virtus. Exemplum inter cætera, vide pag. 43. ubi detestabile libidinis Subjectum & Adjunctum miseriam graphicè depingit: *Quid verò illum, inquit, libidinibus inflammatum & furentem videmus, omnia rabidè appetentem inexplebili cupiditate; quòque affluentius voluptates undique hauriat, eò gravius ardentiusque sitientem; nonne rectè miserum dixeris?*

Appendix.

ris ? nōne Troporum hīc continuatio Libidinis sedem satis conspiciendam proponit ? Sic expolitionibus rerum gaudii, lætitiæ, trīstitiæ *Epizeuxis* ; indignationibus & exaggerationibus etiam *Anadiplosis* inservit. *Epanodos* delectationi, item querelis figura datur aptissima, quòd attentionem excitet. Et certè quò vehementiores affectus, hoc frequentiores figuræ sententiarum, ut *Exclamatio*, *Epanorthosis*, *Apophoresis*. De reliquis figuris idem & aliā lectione C I C E R O N I S frequenti invenies. Accommodari huc & illa possunt Exempla quæ in loco de Libidine, pag. 49, &c. sunt expressa, plena tropis & figuris ; ubi *Ironia* rei turpitudinem detegit ; *Anaphora* attentionem excitat ; *Exclamatio* ad detestationem & iram inflamat ; & *communicationis* usus cernitur ibidem. Hæc, itaque & similia cū intuetur Rhetorices alumnus notat eadem & observat, tandem quando & quomodo iis utendum addiscet. Porro & hoc usum auget Rhetorices annotare, quibus argumentis inventionis ornatè efferendis aptentur tropi ac figuræ. *Climax* causarum & effectorum, subiectorum item & adjunctorum progressum eleganter proponit, & argumentationem

Appendix.

tationem à minori ad hujus ornatorem reddit. Effectis aut argumentis ejusdem generis ornandis *Anaphorâ* & *Epistrophe* nihil habemus accommodatius. Pergrata verò est in dissentaneis, quæ similiter, ut & dissimilia, cum admiratione jucunda, *Paronomasiâ* efferuntur. Hæc igitur, & alia ubi occurrunt, ab amatore hujus artis sunt accuratè notanda. Denique, figuratam orationem atque ornatam in propriam & simplicem resolvas; ex adverso nudam quasi coloribus & sanguine; nervis rursus torisque co-opertam exhibeas.

Nec tamen *Pronuntiationis* & *Actionis* convenientis cura postponenda, utpote quæ in dicendo una dominatur; cujus dignitate infantes certè (ut ait *Taleus*) Eloquentiæ fructum tulerunt: & disertis, deformitate agendi, infantes putati sunt. Itaque tantò majore industriâ hic opus est, quantò fructus ejus uberior & excellentior.

Restat *tertium* genus, Logices usui destinatum. Exempla primò hujus artis observanda, quæ vel Tironi haud erunt obscura, quoniam in genere primò sunt expressa; Deinde verò in margine ad textum C I C E R O N I S deposita.

Quæ

Appendix.

Quæ verò uni argumento vel inclusa vel adjuncta sunt, aut aliam diverso respectu arguendi affectionem induunt, illa rudioribus sunt explicanda, ut, cum pag. 42. & seqq. Effectum libidinis describit Cicero, per illa verba : *Nullam capitaliorem pestem à naturâ datam*, &c. simul illud comparatione minorum, causis efficientibus, testimonio, &c. amplificat ; itaque his & aliis exemplis planum fiet ad varios locos argumentorum unam sæpius referri sententiam, idq; hinc animadvertisse in colligendis locis communibus proderit maximè.

In Genesi autem hinc præcipua adhibeatur industria. Primus ejus gradus sit thema simplex, per inventionis argumenta nudè duntaxat proponendum ; ut quemadmodum in libello hoc generalibus regulis, ut & marginalibus notis argumenta sunt consignata : ità aliud exemplum hoc libro non contentum esse ferri & illustrari potest. Exempli gratiâ : De turpi Amore seu Libidine, pag. 42. Causæ dantur Impietas, Ingluvies, &c. Effecta item & reliqua argumenta ibi præstò sunt. Simili ratione tractetur thema de Homine, cujus causæ, Deus, Parentes, &c. Effecta, orare, laborare, &

Appendix.

& sic per reliquos locos neglectâ primum dispositione transeundum.

Quæstione seu themate illo ità deducto, axiomatibus omnia conjungantur, quædam Syllogismis includantur; ut, *Homo est miser, Homo est felix, est laudandus, est creatura præstantissima.*

In hisce aliquantulum exercitatus qui est, tandem ex methodi præscripto, & ad formam optimorum exemplorum, varia ista argumenta in ordinem redigat; quod quò feliciter procedat, primò assumat locum *Virtutis* aut *Vitii* ex *Ethicis*, præstantiores sententias ità conjungat, ut unum alteri continuâ serie connectatur, & forma orationis efficiatur, quâ optimè cohæreat. Invenies autem apud *Ciceronem* varias connectendi formulas, quas notare convenit.

Porro quemadmodum ductu verborum *Ciceronis* antè formavit orationem adolescens; sic studio præceptoris ex datâ dispositione integram orationem. Exempli gratiâ: antea datum thema de homine ità proponatur; *Homo est creatura Dei præstantissima*; vel, *Homo multis calamitatibus est subiectus*; alterum horum modo à præceptore præscripto tractetur. Adpositione exempli integri rem
I illustrare

Appendix.

illustrare clariùs, non esset operosum, nisi prolixitas tædium pareret. Industriæ igitur præceptorum hoc puto committendum; qui dum hîc suo munere fuerint defuncti, etiam exercitatos jam discipulos nervos suos intendere jubeant, ut dato tantum rei statu, 1. Dispositionem forment; 2. Filum orationis secundum ejus præscriptum ducant; imò verò ità se hujus studio dedant, ut ex tempore, ex memoriæ penu, nè calamo quidem adhibito, quid possint, tentent. Quæ eò faciliora erunt omnia, quò diligentius primum antea & secundum genus exercitiorum subierunt, & virtutum simul ac vitiorum naturam ex dato libello cognoverunt. Sub finem hujus tertii generis & hoc monendum, ut memoriæ subsidia ferant, methodo orationis recitandæ probè servatâ, & argumentis ad marginem notatis. Transitionum quoque exempla, quæ methodi vincula notentur, & suo loco adhibeantur.

Qui autem hîc nobis occurrunt, non omnem omnis rei tractandæ materiam hîc suppeditari, illis nè quid deesse videatur, quartum genus usui Ethices hujus tributum jam pandimus, & modum hîc, non tantum Ethicas ex aliis etiam autoribus

Appendix.

ribus colligendi locos (de quo *Præfat.*) monſtramus; ſed ut ad formam hîc obſervatam ſtudioſus ex omnibus artibus & ſcientiis ſuis ſtudiis inſervientibus titulos locorum conſignet, ſpatium cuique pro rei amplitudine relinquat, & huc quodlibet eorum, quæ vel legerit, aut viderit, vel audiverit, notatu digna ad ſuum locum deportet, locis argumentorum in margine notatis. Et ſic rerum materiâ collectâ & modo dicendi antè comparato, de quo dicat, ſcribat, diſſerat, habebit omni loco & tempore.

Atque hæc quatuor genera ſunt, quibus uſus huius libelli poterit eſſe ampliffimus, ſtudioſis præſertim adoleſcentibus; quem ſi nunquam depoſuerint, ſed ab imo artium dicendi gradu inceptum, ad ſupremum uſque ſecum deduxerint, cacumen, ſalutares dabit effectus. Sed quibus puerilia videantur & non inutilia deſuturos ſcio; ſint ſanè iſta puerilia; (neque enim ad doctos pertinent, ſed ad pueros in literarum tirocinio verſantes, quorum de inſtitutione agitur) non tamen ob id inutilia: quî enim inutile ſit, quod rectæ juventutis informationi impenditur, in quâ unâ momentum publici & privati boni non exiguum ſitum eſt?

Appendix.

Qui excelsum aliquid & subtile spirant,
si pro suâ arrogantia hæc è sublimi vide-
bunt quidem : quos, dum magna ista, ut
putant, tironibus proponunt, tu non
magis sapere dixeris in rectâ juventutis
institutione, quàm illi qui *Sambucam* Ca-
loni aptaverit, ut est in proverbio ; &
eventus loquitur, quàm infelicitè in eru-
diendâ juventute versentur, qui crepant
non nisi (utì videtur illis) sublimia & a-
cuta ; quæ admirari quidem juvenis
potest, rectè autem usurpare vix potest.
Bonì interea tenuia hæc non asperna-
buntur, sed, juvenutis bono & commo-
do, iis utentur, fruentur.

F I N I S.

Index Rerum.

A ctiones.	7	Amicitia causa :	
Admiratio.	11		
Adulatio.	123, 153	1. Natura.	140
Ægrotudo.	66	2. Virtus.	140
Æquabilitas.		3. Ratio.	141
Africanus & Lælius.	149	4. Benevolentia.	141
Ad Agendum nati sumus.	7	5. Eadem studia.	141
Agricultura.	48	6. Consensus consili-	
Alexander Pheræus.	45, 92	orum.	141
Ambitio.	59	Amicitia effecta.	145
Amicitia.	139	—— officium & effectum :	
Amicitia adiutrix virtutum.	139	consilium dare.	144
—— dissuenda.	155	monere, objurgare.	144
—— inter ingratos esse		virtutem promovere.	144
non potest.	152	vitam sustentare.	144
—— omnis generis & a-		jucundam reddere.	144
tatis.	146	Amicus certus.	147
—— plurimas res continet.	148	Amicus quis.	140
Amicitia digni.	145	Amicorum paria tria aut qua-	
		tuor.	149
		Amor.	89

Index Rerum.

Amor & Amicitia ab amando. 140
Amoris causa virtutis opinio. 89
Appetitus Principatus. 61
Artes. 2
Asspernatio rectæ rationis. 14
Assentatores. 14, 155
Attici frugalitas. 51
Avaritia. 98, 99, 100, 134
Audacia. 65

B.

B *Eata vita in virtute.* 4, 5
Beatus quis. 3
Bellum suscipiendum, ut pax queratur. 71
Beneficentia. 93
Beneficium. 89
Bene vivere. 3
Benevolentia. 88, 90
—— amicitia fons. 141
—— periculo perspicitur. 149
Benignitas. 95
Boni. 145
Bonus quis. 10

C.

C *Æsatis fortitudo.* 72
Calamus Indus. 81
Calliditas. 26
Callidus. 134
Castitas quid. 40
Catuli jocus. 128

Clementia. 102
Comitas. 122
Confidentia. 77
Conscientia optima maxima consolatio. 79
Consensus consiliorum amicitia vinculum. 141
Consilii vis. 71
Consilium viribus præstantius. 23
Constantes. 145
Constantia. 82, 83, 146
Consuetudinis commemoratio. 102

—— vis. 30
Consuetudo. 79, 89
—— peccandi. 15
Contemptus. 15, 79
Continentia. 38, 89
Crudelitas Phalaridis. 104
—— Alexandri. 104

D.

D *Amon & Pythias.* 149
Dejotari frugalitas. 51
Desperatio. 66, 74
Dicacitas. 129, 130
Dionysius Tyrannus. 105
Diffidia in amicitia vitanda. 154
Disimilitudo morum dissociat amicitias. 151
Doctrina & institutio. 7
Doctrina de Officiis Ethica à Cicerone dictur. 1

Dolor.

Index Rerum.

Dolor.	14, 15, 68, 69	Fiducia.	73
Doloris remedia.	81	Fimbriæ audacia.	67
Dolus malus.	25	Fortes fortuna adjuvat.	61
		Fortitudo.	60, &c. 73
E.		{ publica. }	
Ennii locus.	128	{ privata. }	70
Exercitatio corporis.	61	Fraus.	116, 134
Exercitatio & usus.	7	Frugalitas.	33
Ethica quid.	1	Dejotari, Attici, La-	
Ethica Ciceroni doctrina de		cedæmoniorum.	51
Officiis dicitur.	1	Frugi homo omnia rectè facit.	
Ethices adjuncta.	5		51
— Causæ : sapientes homi-		Furor.	27
nes, artis beneficio adju-			
ti & usu confirmati.	2	G.	
— Forma.	2		
— Finis.	2	Gloria.	56
— Materia.	3	— rectè-factorum causa	
— Effecta : Omni actioni,		est.	87
omni tempore inservire.	4	Gratia.	136, 137
— vitam dirigere.	4	Gratitudo.	136
— Subiectum { internum. }			
{ externum. }	4	H.	
F.			
Facetiarum duo genera.	125	Honestæ.	8
Fames cibi condimentum.		Honestæ ab amicis peten-	
	39	da.	144
Fidentia.	73	Honestæ præferenda.	155
Fides.	113, 114	Honestas sola expetenda.	11
— quibus habenda.	23	Honestate vita continetur beata	
— constantia firmamentum.			4
	141	Honestum & Virtus idem.	6
		Honestè vivere quid.	3
		Honor.	55, 56, 57
		Honos alit artes.	57
		Hospitali-	

Index Rerum.

<i>Hospitalitas.</i>	97	<i>Lenitas.</i>	102
<i>Humanitas.</i>	121	<i>Lepidi jocus.</i>	129
		<i>Levitas, seu inconstantia.</i>	84
I.		<i>Liberalitas vel beneficentia.</i>	93, &c.
I mpatientia.	81	<i>Libertas virtutis.</i>	10
I mprudentia.	24	<i>Libidinis remedia.</i>	46
<i>Imprudentiæ remedia.</i>	28	<i>Libido.</i>	42, 43, 44
<i>Improvisa graviora.</i>	27	<i>ex Luxuriâ avaritia.</i>	99
<i>Inconstantia.</i>	84		
<i>Ingluvies.</i>	39	M.	
<i>Ingratitudo.</i>	137	M agnanimi.	75, 76, 80
<i>Inhumanitas.</i>	123	<i>Magnanimitas.</i>	75
<i>Injuria à metu proficiscitur.</i>	133	<i>Magnificentia.</i>	75
	133	<i>Majorum gloria.</i>	57
<i>Injustitia.</i>	133	<i>Maledicta amicorum ferenda.</i>	155
<i>Inspicientes miseri.</i>	27		129
<i>Inspientia.</i>	27	<i>Maledictio.</i>	98
<i>Institutio & Doctrina.</i>	7, 8	<i>Maleficientia.</i>	90
<i>Institutio mala.</i>	13	<i>Malevolentia.</i>	12, 25
<i>Intemperantia.</i>	36	<i>Malitia.</i>	122
<i>Invidentia.</i>	91	<i>Mansuetudo.</i>	128
<i>Invidia.</i>	11	<i>Maximi jocus.</i>	7
<i>Jocatio.</i>	125, 126, &c.	<i>Mediocritas.</i>	113, 115
<i>Jucunditas in amicitia.</i>	146	<i>Mendacium.</i>	133
<i>Jusjurandum.</i>	113	<i>Mercatores.</i>	48
<i>Justitia.</i>	85, 131, 132, &c.	<i>Mercatura.</i>	66, 76, 92
———retribuens.	130	<i>Metus.</i>	101, 102
———gloriam parit.	57	<i>Misericordia.</i>	33
		<i>Moderatio.</i>	54
L.		<i>Modestia.</i>	7, 8
L acedæmoniorum fruga-		<i>Modus.</i>	144
<i>litas.</i>	51	<i>Monendi amici.</i>	13
<i>Largitio.</i>	53, 96	<i>Mores perversi.</i>	123
<i>Legum omnes servi.</i>	107	<i>Morositas.</i>	Natura

Index Rerum.

N.

Natura amicitiae causa. 140
Nasicae jocus. 128

O.

Obedientia. 106
Objurgandi amici. 144
Obsequium in fraudem pellit. 151
Observantia. 108
Odium. 91
Odium est venenum amicitiae. 151
de Officiis philosophia feracissima. 5
Officium in omni vita. 4
Opinio virtutis amoris causa. 89
Oratio benigna. 89
Otium honestum. 70

P.

Parsimonia. 47, &c.
Patientia. 77, &c.
Pecuniae cupiditas pestis amicitiae. 152
Perfidia. 115, 117
Perjurium. 115, 118
Perturbatio animi. 25
Perseverantia. 82
Pietas. 109
—— in patriam. 110

Pigritia. 66, 76
Phalaris. 92, 104
Philosophia. 2, 5, 16
Pompeius. 84
Posidonius. 80
Praemeditatio malorum. 27
Pravitas naturalis. 13
Prodigalitas. 52
Prudens quis. 19
Prudentia. 17, 18, 22, 23, 31
Prudentiae causa & effecta. 20, 21
Pudor. 35
Pusillanimitas. 76

R.

Ratio recta. 86
—— amicitiae causa. 141
—— prudentiae causa. 20
Regulus. 114
Reverentia. 108
Rusticitas. 129

S.

Salinator. 128
Sanguinis conjunctio. 89
Sapiens, qui longo rerum usu valet, nec artis est ignarus. 3
Sapientia. 18, 21
Sassiae libidinis exemplum. 44
Scientiae cupiditas omnibus infusa est à natura. 20
Scurrilitas. 129
Severitas. 83, 102, 104
Similitudo.

Index Rerum.

<i>Similitudo morum.</i>	147
<i>Simplices & fideles.</i>	145
<i>Simulatio.</i>	123
<i>—amicitiæ.</i>	150
<i>Sobrietas.</i>	38
<i>Spartanorum pueri.</i>	80
<i>Spes.</i>	73
<i>Stultitia.</i>	27, 28

T.

T <i>Imor.</i>	66, 76
<i>Temeritas.</i>	67, 72
<i>Temperantia.</i>	32, 33, 34, &c.
<i>Tranquillitas animi.</i>	70
<i>Tyranni.</i>	152
<i>Tyrannorum vita.</i>	104

V. U.

V <i>Erecundia.</i>	41
<i>Veritas, seu Veracitas.</i>	111
<i>—odium parit.</i>	112
<i>Verres libidinosus.</i>	45
<i>Versutus quis.</i>	25
<i>Virtus quid.</i>	6
<i>—recta ratio dici potest.</i>	6
<i>—& honestum idem.</i>	6
<i>—à naturâ.</i>	8
<i>—quid efficit.</i>	9
<i>—dianoëtica & moralis.</i>	17
<i>—moralis.</i>	29, 30
<i>—libera.</i>	10
<i>—immutabilis.</i>	11
<i>—rerum domina.</i>	11
<i>—in tribus vertitur.</i>	17

<i>—quatuor habet partes.</i>	17
<i>—mentis bonum.</i>	4
<i>—aliis rebus anteferenda.</i>	11, 12
<i>—amicitiam gignit.</i>	140, 145
<i>Virtutis adjuncta : Libertas,</i>	
<i>&c.</i>	10
<i>—Efecta.</i>	9
<i>malum obruere.</i>	9
<i>omnia virtutis causâ ferre.</i>	9
<i>amicitiam reconciliare.</i>	10
<i>mortis crudelitatem propul-</i>	
<i>sare.</i>	10
<i>Virtutis exempla.</i>	12
<i>—Subiectum mens pura.</i>	10
<i>—Opinio amoris causa.</i>	89
<i>Virtutum semina à naturâ.</i>	7
<i>Vita beata in virtute.</i>	4, 5
<i>Vitiorum causa, naturalis pra-</i>	
<i>uitas, mala institutio, &c.</i>	13
<i>Vitiorum effecta & subiecta.</i>	15
<i>—medicina.</i>	15, 16
<i>Vitiositas.</i>	12, 13
<i>Vitium quid.</i>	12, 13
<i>Voluntas eadem, eadem studia</i>	
<i>conciliant amicitiam.</i>	141
<i>Voluptates.</i>	14
<i>Voluptatis effecta.</i>	36
<i>Ulysses.</i>	80
<i>Urbanitas.</i>	121, 124,
	125, &c.
<i>Usus & Exercitatio.</i>	7
<i>Utilitas in amicitia.</i>	146, 147
<i>Utilitatis species.</i>	14
<i>Xenocrates.</i>	

Index Rerum.

X.

Z.

X Enocrates.

83

Z Eno.

80

FINIS.

Index Romanus

2

2

X

21212

